ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ ೬

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ

ಭಾಗ ೧

ಮುಂಬಯಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗೌರವ ಸಭಾಸದರಾದ
ರಾಮಚಂದ್ರ ಹಣಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಎಂ.ಎ.
ಯವರು ಬರೆದುದನ್ನು

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಡಳಿತೆಗಾರರಾದ
ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ.
ಯವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಾಡಿದರು.

ಮೊದಲನೆಯಾವೃತ್ತಿ

...ಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ:
... ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್
೧[illegible]೯

[ಬೆಲೆ: ೧ ರೂ. ೨ ಆ.

ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕಗಳು

			ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧.	ಚರಿತ್ರಸಂಗ್ರಹ, ಪೂರ್ವಾರ್ಧ,	ಸಚಿತ್ರ ..	೧	೪	೦
೨.	ಅಕ್ಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಚರಿತ್ರೆ, ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ	,, ..	೧	೧	೦
೩.	ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಬೀರಬಲ್ಲನ ಚರಿತ್ರೆ	,, ..	೧	೬	೦
೪.	ಛತ್ರಪತಿ ಸಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜ	,, ..	೨	೧೨	೦
೫.	ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪಕರೂ ಧರ್ಮಸುಧಾರಕರೂ	,, ..	೦	೬	೦
೬.	ಹೈದರಲ್ಲಿ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನ	,, ..	೦	೫	೦
೭.	ನಾನಾಫಡನವೀಸ	,, ..	೦	೪	೦
೮.	ಮೊಗಲ್ಬಾದಶಾಹಿ, ಪೂರ್ವಾರ್ಧ	,, ..	೦	೧೪	೦
೯.	ಗ್ರೇಟ ಬ್ರಿಟನ್ನ ಅಯರ್ಲಂಡ ದೇಶಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆ	,, ..	೦	೬	೦
೧೦.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂಪುಟ ೧	,, ..	೨	೪	೦
	ಸದರ ಭಾಗ ೧	,, ..	೧	೨	೦
	,, ,, ೨	,, ..	೧	೨	೦
೧೧.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂಪುಟ ೩, ಭಾಗ ೧	,, ..	ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.		

ಮುನ್ನುಡಿ

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (೭೫೭-೯೭೩), ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ (೯೭೩-೧೧೮೯) ಈ ಎರಡು ಕರ್ನಾಟಕ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಶಕ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಸಮಗ್ರವಾದ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿ ದೊರೆದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಬರಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಅವುಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಇದರಿಂದ ವಾಚಕರಿಗೆ ಶಾಸನಗಳ ಪರಿಚಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಓದುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವು. 'ತಾ ಬಲ, ಜಗ ಬಲ' ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಯೂ, 'ಸ್ವಾವಲಂಬನವು ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟು' ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಗಾದೆಯೂ, 'ದೈವವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ, ಆತ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೌರುಷಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಸಕ್ಕದ ಗಾದೆಯೂ, 'ಪ್ರಯತ್ನಾಂತೇ ಪರಮೇಶ್ವರ' ಎಂಬ ಮರಾಟಿ ಗಾದೆಯೂ ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತುಗಳಾದರೂ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಾಗಿಲ್ಲೆಂದು ಹಳಹಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದಕಾರಣ ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನರು ಶಾಸನ ಪುರಾಣ ಲೇಖಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ, ಓದಿ, ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳ, ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳ, ಲೇಖಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಬರಹಗಾರರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾದ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಗಡಚಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಡಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪೋಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು

ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಮಾಡಿದ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಅಗಾಧ ಕೃತ್ಯಗಳ ಮನವರಿಕೆಯು ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಸಂಪುಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಣದ ಅಡಚಣೆಯ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಮುದ್ರಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರರ್ಥಕವಾದ ತಡದ ಬಗ್ಗೆ ವಾಚಕರು ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಮಾಳಮಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ
ಶಕ ೧೮೫೧ ಶುಕ್ಲ ಸಂವತ್ಸರ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ೨
ರವಿವಾರ ೯ ಜೂನ ೧೯೨೯ ಇಸ್ವಿ

ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪುಟಗಳು

ಚಿತ್ರಗಳು

ಭಾಗ ೧ ... ಪುಟಗಳು

ತಪ್ಪೊಪ್ಪು

ಪುಟ	ಸಾಲು	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೬೧	೧೨	ದಂತಿಗುರ್ಗ	ದಂತಿದುರ್ಗ
,,	೧೩	ಹಟ್ಟಿದ	ಹುಟ್ಟಿದ
೮೭	೧೪	ಗೋವಿಂದ	ನೃಪತುಂಗ
೧೩೯	೧೦	ತಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ	ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

೨ನೆಯ ಸಂಪುಟ, ಭಾಗ ೧

೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾರು?

ಈ ಗ್ರಂಥದ ೧ನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾರು? ಇವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರು? ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ಒಂದೇ ಮನೆತನದ ಅಡ್ಡಹೆಸರೋ ಅಥವಾ ಹಲವು ಮನೆತನಗಳ ಗುಂಪಿನ ಹೆಸರೋ? ಇವರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರು? ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ದಂತಿದುರ್ಗನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು? ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಭೀಮಾನದಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ೭೫೭ರಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದರೂ ಅದೇ ವರುಷ ಅವನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಸರಾಗಿದ್ದರೇನು? ಅವರ ಶೂರರಾದ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ವಂಶಪರಂಪರಾಗತರಾದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ಇಂತಹ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟದೆ ಹಗೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿದರೇನು? ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವರ ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಬಡಿದಾಡಲಿಲ್ಲವೇನು? ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಒಳಸಂಚು ನಡೆದಿರಬಹುದೇನು? ಈ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈ ಮೊದಲೇ ತಂತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ ವಾಚಕರ ಮುಂದಿರಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಅವುಗಳೊಳಗಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ನಮಗೆ ಯೋಗ್ಯಕಂಡ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವೆವು.

೧. ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೫೩ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಬಣದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾದ ದಂತಿದುರ್ಗನೆಂಬವನು ವಾತಾಪಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆದರ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಮಾಡಿದನೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಅವನ ಕಕ್ಕನಾದ ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಉಳಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸುಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂತಲೂ ವ್ಹಿನ್ಸೆಂಟ ಸ್ಮಿಥರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.

೨. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯದುವಂಶದ ಸಾತ್ಯಕಿ ಶಾಖೆಯವರಾಗಿದ್ದರೆಂತಲೂ ರಟ್ಟನೆಂಬ ಮೂಲಪುರುಷನಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟನೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ವರ್ಧೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಮೌರ್ಯ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಿಂದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಟ್ಟರೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮುಖ್ಯ ಶಾಖೆಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಯ್ಹೊಳೆಯ ರವಿಕೀರ್ತಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗೋವಿಂದನು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಅರಸನಾಗಿದ್ದನು. ಎಲೂರಿನ ದಶಾವತಾರ ಗುಡಿಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಇಂದ್ರರಾಜನು ಇವನ ತಂದೆಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ದಂತಿವರ್ಮನು ಇವನ ಅಜ್ಜನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಇಂದ್ರರಾಜನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಅರಸುಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಇವರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದಂತಿದುರ್ಗನೇ ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡನ್ನು

* ಭರತಖಂಡದ ಪ್ರಾಚೀನೇತಿಹಾಸ, ಪು. ೪೨೭—೪೨೮.

ಸಂಬಧವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನು*.

೩. ಲೂಯಿರಾಯಿಸರು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:—ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅಥವಾ ರಟ್ಟರು ಬಹಳದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿಕೊಂಡಿದ್ದವರೇ ಸರಿ. ಇವರು ರಜಪುತ್ರ ರಾಠೋರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿರಬಹುದು. ಈಗಿನ ರಡ್ಡಿಯರು ಇವರ ವಂಶದವರೆಂದು ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಟ್ಟವಾಡಿಯೆಂತಲೂ ತಮಿಳದಲ್ಲಿ ಇರಟ್ಟಪಾಡಿಯೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಮೊದಲಿನ ರಾಜಧಾನಿಯು ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲೆ ಮೋರಖಂಡ(ಮಯೂರಖಂಡಿ)ವಾಗಿತ್ತು. ೯ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿಜಾಮನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿನ **ಮಳಖೇಡ** (ಮಾನ್ಯಖೇಟ)ವು ಇವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತು†.

೪. ಡಾ। ಫ್ಲೀಟರು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಶೋಧಿಸಿ ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ಅವರು ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:—

(ಅ) ೯೧೫ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನ ನವಸರಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಸೋಮವಂಶದ ಯದುಕುಲದ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಶಾಖೆಯವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಎಲ್ಲ ಅರಸುಮನೆತನದವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆತನದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಮಹಾಪುರುಷರ ವಂಶದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಹುಚ್ಚೇ ಹಿಡಿದಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಯದುಸಾತ್ಯಕಿಯರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪೂರ್ವಜರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಜಂಬದ ಸುಳ್ಳು ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

---

* ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಪ್ರಾಚೀನೇತಿಹಾಸ, ಪು. ೧೯೪.

† ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೬೬.

(ಇ) ಕರ್ನಾಟಕ ತೆಲಂಗಣಗಳಲ್ಲಿ ರಡ್ಡಿ ವರ್ಗದ ಜನರು ಹೇರಳ ವಾಗಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ರಡ್ಡಿ ಶಬ್ದವು ರಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಅಪಭ್ರಂಶವಾಗಿರುವಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ರಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ। ಬರ್ನೆಲ್ಲರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ತಿವರ್ಮನ ಗುಂಟೂರ ಶಾಸನವು ಬಹಳ ಹಳೆ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ರಟ್ಟ ಶಬ್ದವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ, ಡಾ॥ ಬರ್ನೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

(ಉ) ರಹೋ್ಡ್‌ರ (ದ) ಎಂಬ ರಜಪುತ ಕುಲದ ಹೆಸರಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಊಹೆಯು ನಿಜವಾದರೆ, ರಾಜಸ್ಥಾನ ಕನೋಜ ಪ್ರಾಂತಗಳು ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ರಟ್ಟರಾಗಲಿ ರಡ್ಡಿಯ ರಾಗಲಿ ಆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಈಗ ಔಷಧಕ್ಕಾದರೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ರಡ್ಡಿಯರು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೆಂಬುದೇ ಈ ಮನೆತನದವರ ಮೂಲ ಹೆಸರಾಗಿರ ಬೇಕು. ಹಿಂದಿನಿಂದ ರಟ್ಟ ಎಂಬ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆಗಿರಬಹುದು.

(ಎ) ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಹಳೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ (?) ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ನಂದರಾಜನ ಮುಲ್ತಾಯಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ದಂತಿದುರ್ಗನ ಸಾಮಾನಗಡದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದದ ಉಪಯೋಗವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ತಮ್ಮ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ರಟ್ಟ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಉದಾ ಹರಣೆಯು ಈವರೆಗೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ದೊರೆತಿರುತ್ತದೆ. ೧ ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನು (೮೧೫—೮೭೭) ತನ್ನದೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಟ್ಟ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುತ್ತಾನೆ*. ಇದಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ

---

* ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವರಿ, ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೨೨೦.

ಅರಸನಾದ ೧ನೆಯ ಅಮ್ಮನು ತನ್ನದೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ
ಕೂಟರನ್ನು ರಟ್ಟರೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ತಾವು
ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಂಶದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಸವದತ್ತಿ ರಟ್ಟರು
ಮಾತ್ರ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ಬ) ಲಟ್ಟಲೂರ ಅಥವಾ ಲಟ್ಟನೂರಪುರಪರಮೇಶ್ವರ ಎಂಬುದು
ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಂಶಪರಂಪರವಾದ ಬಿರುದಾಗಿತ್ತು. ಸವದತ್ತಿಯ
ರಟ್ಟರಾದರೂ ಲಟ್ಟನೂರಪುರವರೇಶ್ವರವೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸು
ತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಲಟ್ಟನೂರು ಎಲ್ಲಿದೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.
ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ಗತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಗ್ರ್ಯಾಹ್ಯಾಮು
ರೆಂಬವರು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಥಣಿಯೇ ಈ ಲಟ್ಟನೂರು ಆಗಿರ
ಬಹುದೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಸೂಚನೆಗೆ ಆಧಾರಗಳೇನು
ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ಬಿಲಸಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರತನ
ಪುರವು ಈ ಲಟ್ಟಲೂರು ಆದರೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಮಧ್ಯ ಪ್ರಾಂತದವ
ರಾಗಿರಬಹುದು.

(ಕ) ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಕೂಟರೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯ ವಂಶಪರಂ
ಪರರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೆಂಬ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಗಳು
ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಮುಂದೆ ಅವರೇ ಅರಸರಾದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವದ
ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೪ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಬರಹವೇ
ಹೆಚ್ಚು ವಿವರವುಳ್ಳುದಾದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತ
ದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ವ್ಹಿನ್ಸೆಂಟ ಸ್ಮಿಥರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು
ಯಾರೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನದ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರ ಬರಹ
ದಲ್ಲಿ ಮರಾಟಿಗರ ಅಭಿಮಾನವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು
ಮಿಕ್ಕಿರುತ್ತದೆಂದು ಸಂಶಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಲುಯಿರಾಯಿಸರು
ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಊಹಾಪೋಹವನ್ನು
ಮಾಡದೆ, ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಒಂದು ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರು

ತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಮಾಡಿದ ೬ ಸೂಚನೆಗಳ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಯಾವ ಸೂಚನೆಯು ಆ ಕಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಗುಣವಾದುದು, ಹೆಚ್ಚು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾದುದು, ಹೆಚ್ಚು ಸಮರ್ಪಕವಾದುದು, ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವಾ.

(ಅ) ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯದುಕುಲದ ಸಾತ್ಯಕಿ ಶಾಖೆಯವರೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅವರು ಅರಸರಾಗಿ ೧೫೬ ವರ್ಷ ಆಳಿದ ಬಳಿಕ ಅವರ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಕಟ್ಟುಕಥೆಯೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ಈ ಸೂಚನೆಯು ತೀರ ಅಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಇ) ರಡ್ಡಿ ಶಬ್ದವು ರಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಅಪಭ್ರಂಶವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ರಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ರಟ್ಟ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ೭ ನೆಯ, ೮ ನೆಯ ಅಥವಾ ೯ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದೆರಡು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತರೆ ಡಾ॥ ಬರ್ನೆಲ್ಲರ ಊಹೆಯು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಬಹುದು.

(ಉ) ರಹ್ಟೋರ ಅಥವಾ ರಹ್ಟೋದ ಶಬ್ದದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವಾಯಿತೆಂಬುದಾಗಲಿ ಆ ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟವೆಂಬುದಾಗಲಿ ಅಬದ್ಧ ವಿಚಾರವೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾಡು) + ಕೂಟ (ಒಡೆಯ ಅಥವಾ ಗುಂಪು) ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ರಾಹ್ಟೋರ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಏನೂ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಕನೋಜ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ರಟ್ಟರು ಅಥವಾ ರಡ್ಡಿಯರೆಂಬ ಜನರು ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಸಿಕ್ಕುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರಾಪಥಕ್ಕೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಗೂ ಏನೂ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

(೨) ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನಗಡ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲುಗಳ ೭೫೪ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನಗಳೇ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿನ ನಾಗರೀ ಲಿಪಿಯ ಶಾಸನಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರು ಹೊಸತಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಮಾಸಿಕ ಅಭಿಧಾನವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾಲದ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದವು ಬರಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಅದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೇಶ್ಯಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅನುಮಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

(೩) ಲಟ್ಟನೂರು ರಠನಪುರವಾಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಥಣಿಯಲ್ಲೆಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏನೂ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

(೪) ಗ್ರಾಮಕೂಟರೆಂಬ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ **ಗವುಡರು*** **ನಾಡುಗವುಡರು** ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿರುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಎಂದಿನಿಂದ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದವೆಂಬುದನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸವೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ೭ನೆಯ ಮತ್ತು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದ ಒಂದೆರಡು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಗವುಡ ನಾಡುಗವುಡ ಶಬ್ದಗಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ನಾಡುಗವುಡ ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವೇ

---

* ಕವಿ (=ಮುಚ್ಚಳು, ಮುಚ್ಚಿಗೆ, ದಾಳ)+ಉಡ (ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯ)=ಕವುಡ=ಗವುಡ. ಕಿವುಡ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಉಡ ಪ್ರತ್ಯಯವಿದೆ. ಕಿವಿ+ಉಡ =ಕಿವುಡ=ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದವ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಊಹೆಯು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನೊಳಗೆ ನಾಡುಗವುಡ ಶಬ್ದವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಡುವ ಭಾರವು ನಮ್ಮ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟು ವಿಚಾರವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಎಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು? ಇವರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡರು? ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡನ್ನು ಮುರಿಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿಯು ದಂತಿದುರ್ಗನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂತು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡುವಾ.

ಎಂಟನೆಯ ತಶಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಎಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇವರು ಎಲ್ಲಿಯುವರೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಡಗಣ ಅಥವಾ ಮೂಡಣ ಬಡಗಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು. ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣಗಳು ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ:—

೧. ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು ಕೊಲ್ಹಾಪುರದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಾಮಾನಗಡದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನ ಶಾಸನವು ಸಿಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ.

೨. ಭೀಮಾನದಿಯು ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದಷ್ಟೇ. ೭೫೭ರಲ್ಲಿ ಈ ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ದಂಡು ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ವಕ್ಕಲೇರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಭೀಮಾನದಿಯ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿರಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

೧. ಮಂಗಳೇಶನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಅಪ್ಪಾಯಿಕ ಗೋವಿಂದರೆಂಬ ವರಿಬ್ಬರು ಬಾದಾಮಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದರಷ್ಟೇ. ಇವರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಾಗಿದ್ದರೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೨. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಬುನಾದಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಬಾದಾಮಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ, ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

೩. ಗಂಗರಸನಾದ ಶ್ರೀಪುರುಷನು ರಟ್ಟರ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಮುರಿದನೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ೧ನೆಯ ಸಂಪುಟ, ೧ನೆಯ ಭಾಗದ ೭೯ ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೩ ಕಾರಣಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಾಸಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕಮಹಾಶಯರೇ ವಿಚಾರಮಾಡಬಹುದು. ಇನ್ನು ಬಲಾಢ್ಯವಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಚಿಕ್ಕೊಡೆಯರಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಹೇಗೆ ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡರೆಂಬುದರ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತುಡುಕುವಾ.

ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅರಸರಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಅವರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವರಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಒಡೆಯರ ಮೇಲೆ ಏಕೆ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನಡುವೆ ಏನು ಕಾರಣ ಜಗಳ ಬಂತು? ಆ ಜಗಳವು ತುಸುದರಲ್ಲಿ ನೊಂದದೆ ಏನು ಕಾರಣ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು? ತಮ್ಮ ಒಡೆಯರಾದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನವನ್ನು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟಾಗಲಿ ಧೈರ್ಯವಾಗಲಿ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂತು? ಈ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ತಮ್ಮ ಯಜಮಾನರನ್ನು ತೊರೆದು ಅವರ ಹಗೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿದರೋ ಅಥವಾ ತಟಸ್ಥರಾಗಿ ನಿಂತರೋ? ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಒಳಸಂಚು ನಡೆದು ಆ ಸಂಚುಗಾರರೊಳಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಮುಕ್ಕಂಡರಾದರೋ? ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಹತ್ತಿರಹೊಂದಿದವರೂ ಅವನ ರಹಸ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಈ ಒಳಸಂಚನ್ನು ಕೂಡಿದರೇನು? ಅವರು ನಿಜವಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, ಹಾಗೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ತಮಗೆ ಮಾಡಿದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಅನ್ಯಾಯದ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಬ್ಬಿನಿಂದಲೋ? ರಾಜ್ಯತೃಷ್ಣೆಯಿಂದಲೋ? ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೋ? ಹೆಂಗಸರ ಈರ್ಷಾಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಿಂದಲೋ? ಮತ್ತಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ? ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವಾ.

ಈ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಡಿದಾಟದ ಕಾರಣವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾವು ಯಾವ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಮಿಷ್ಟಾನ್ನವು ಸಿಕ್ಕದೆ ಇದ್ದಾಗ ಒಣರೊಟ್ಟಿ ಕಾರವನ್ನು ತಿಂದು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಸಂತೋಷಬಡುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಅದರಂತೆಯೇ ಈ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಬಹುದಾದ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ತೋರುವ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ರಥವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದು ನನ್ನ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತುಂಬಾ ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೧. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ದಂತಿದುರ್ಗನೇ ಮೊದಲು ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದೊಡ್ಡ ಭಾಗವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನು.

೨. ಈ ದಂತಿದುರ್ಗನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೨ನೆಯ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸುಮಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗಿದ್ದನು.

೩. ಮೊದಲು ಈ ದಂತಿದುರ್ಗನು ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು. ಬಳಿಕ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಬಿಟ್ಟನು*.

೪. ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು*.

೫. ಭೀಮರಥಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಂದ ಸೋತವನು ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೇ ಆಗಿರಬಹುದು (೭೫೭).

೬. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನನ್ನಾಗಲಿ ಅವನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಅವನ ಸ್ಥಾನಾಪನ್ನನನ್ನಾಗಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದನು.

೭. ಮೊದಲನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ರಾಹಪ್ಪ ಅಥವಾ ರಾಹಪ್ಪನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದನು†.

೮. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರದೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಹಲವು ಮನೆತನಗಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದವು. ನಾಗರಖಂಡದಲ್ಲಿ ನಾಳ್ಗಾವುಂಡನಾದ ನಾಗಾರ್ಜುನನೆಂಬವನು ಶಕ ೮೩೪ರಲ್ಲಿ ಸಾಯಲು ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆ ಎಂಬವಳು ಅವನ ಸ್ಥಾನದ ನಾಳ್ಗಾವುಂಡಿಕೆಯನಾಳಿದಳು. ಆಕೆಯು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಆಕೆಯ ಮಗಳು ನಾಳ್ಗಾವುಂಡಿಕೆಯನಾಳಿದಳು. ಶಿಕಾರಪುರದ ೨೧೯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕಾರವು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೮೭—೩೮೯.

† ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೧.

ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಳ್ಗಾವುಂಡರು ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ನಾವು ಈಗ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಈ ಅನುಮಾನವು ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗ ಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಲಿಕ್ಕೆಬೇಕು. ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೮ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದೇ ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು. ಇಂತಹ ದೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದೇ ಅದರ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು. ಇಂತಹ ಅನುಮಾನವು ಯಾವುದು?

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದವು ನಾಡುಗವುಡ ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪ ವಾಗಿರಲಿ, ನಾಡುಗವುಡ ಶಬ್ದವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಬ್ದದ ಕನ್ನಡ ರೂಪ ವಾಗಿರಲಿ, ನಾಡುಗವುಡ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೆಂಬ ನಾಡಧಿಕಾರಿಗಳು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ್ದರೆನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ತಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ೪-೫ ರಾಷ್ಟ್ರ ಕೂಟ ಮನೆತನಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಂಗಳೇಶನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಬಾದಾಮಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ಗೋವಿಂದನು ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದನು. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆ ಗುಂಟೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅತ್ತಿವರ್ಮರಾಜನು ಮತ್ತೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ದವನೂ ಶಿವೋಪಾಸಕನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಮಾಳವೆ ಪ್ರಾಂತದೊಳಗೆ ಮಾನಪುರವೆಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನವಿತ್ತು. ಆ ಮನೆತನದವನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವೆಂಬವನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಒಂದು ತಾಮ್ರಶಾಸನದಲ್ಲ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಲಾಂಛನವು ಸಿಂಹವಾದ್ದರಿಂದ ಇವರು ಮಳಖೇಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಭಿನ್ನರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ಬೇಟೂಳ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನವಿತ್ತು.

ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಯುದ್ಧಾಸುರನಂದರಾಜನೆಂಬವನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ (೭೦೯), ಆ ಮನೆತನದ ಲಾಂಛನವು ಮಳಖೇಡದವರ ಲಾಂಛನದಂತೆ ಗರುಡವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಮುಲ್ತಾಯಿಯ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ*.

ಈ ಮೇರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಗುಂಟೂರಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು, ಪಾಳವೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು ಮಧ್ಯ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ೪ನೆಯದು ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ೫ನೆಯದು—ಹೀಗೆ ೫ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನಗಳು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡ ಮನೆತನಗಳು ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟಿದ್ದುವೆಂಬುದನ್ನು ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪರಿಶೋಧಿಸಿದರೆ ೭ನೆಯ ಮತ್ತು ೮ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಹಲವು ನಾಡುಗವುಡ ಮನೆತನಗಳಿದ್ದುವೆಂದು ಕಂಡು ಬರಬಹುದು.

ಈ ನಾಡುಗವುಡ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ)ರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಹೇಗಾಯಿತು? ಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಯಾವ ಅಧಿಕಾರವಿತ್ತು? ಎಂಬೆರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುತ್ತವೆ.

ಮೌರ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಗಧ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ನಿಯಮಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ಪುಷ್ಯಗುಪ್ತನೆಂಬ ವೈಶ್ಯ ಜಾತಿಯ **ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ**ನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯು ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಸರೋವರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಜುನಾಗಡದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯನು ಪ್ರಾಂತಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ|| ಕಿಲ್ಹಾರ್ನರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಾದ್ದಲ್ಲೆಂತಲೂ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರು, ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಟನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ನಿಯಮಿಸಿದ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಇವರು ರಾಷ್ಟ್ರಪಾಲರಷ್ಟು ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದ

*** ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೮೬.**

ರೆಂತಲೂ ಪಂಡಿತ ಹೇಮಚಂದ್ರರಾಯ ಚೌಧುರಿಯವರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಾದ ಕುಂತಳದೇಶವು ನಂದಮೌರ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕೆಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಮುಂದೆ ಈ ಮೌರ್ಯವಂಶವು ನಷ್ಟವಾದ ಬಳಿಕ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ † ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡ ಎಂಬ ಅಡ್ಡಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೆಲಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿ, ತಂತಮ್ಮ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಆಳುವ ಅರಸರಿಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕಳುಹಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ದಂಡಾಳುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಂತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕ ದಂಡುಗಳೊಡನೆ ಅವರಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿವರಣೆಯು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡ ಮನೆತನಗಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಭಾರಕ್ಕೆ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವಾಗಿದ್ದವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ನಾಡುಗವುಡ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ)ರು ಏನು ಕಾರಣ ತಮ್ಮ ಒಡೆಯರಾದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ ಆಧಾರವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ ೨ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮರು ಶಿವೋಪಾಸಕರಾದ್ದರಿಂದಲೋ? ತಮ್ಮ ಮನೆತನದ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಚೇದಿ ಮನೆತನದ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದಲೋ? ಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯಭಾರಕ್ರಮವು ಹುಳಿತು ಹೊಲಸಾದ್ದರಿಂದಲೋ? ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡಿಟ್ಟಾದ್ದರಿಂದಲೋ? ನಾಡುಗವುಡ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ)ರೊಳಗೆ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಬೆಳೆದು ರಾಜ್ಯತೃಷ್ಣೆಯು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೋ? ಬೇರೆ ಮತ್ತಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ? ಕೆಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ

---

* ಪ್ರಾಚೀನ ಭರತಖಂಡದ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸ, ಪು. ೧೫೭-೧೫೩.

† ರಾಷ್ಟ್ರೀಯರ ಕೂಟ = ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ.

ಮನೆತನಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಳಸಂಚನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿರಬಹುದು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಮೀಪದ ಆಪ್ತನೂ, ಶೂರನೂ, ಸಾಹಸಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಲಿ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಲಿ ಆಗಿರಬಹುದು. ಅವನು ಅತಿಸ್ವಾರ್ಥಿಯೂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಅವನು ಏಕಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ತನ್ನ ಮುರಿವ್ರೊತ್ತಿನಿಂದ ಕೆಲ ದಂಡನಾಯಕರನ್ನೂ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒಡೆಕೊಂಡು ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋದಾಗ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ರಾಜಧಾನಿಯ ತೆಂಕಲಿಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿಕೊಂಡನು*. ಈ ಭಯಂಕರವಾದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಅಡಬಡಿಸಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರಲು, ಜಾಣನಾದ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಅವನ ದಳವಾಯಿಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವರನ್ನು ಕೈತೂರುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟನು !!!

ಗೂಳಿ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲೆಂಬ ಗಾದೆಯು ಎಲ್ಲ ಓದುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ದಂತಿದುರ್ಗನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಸಾಮಂತರೂ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರೂ ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು. ಕೆಲ ಸ್ವಾರ್ಥಪರರಾದ ಸಾಹಸಿಗಳು ಇದೇ ಸುಸಂಧಿ ಎಂದೆಣಿಸಿ, ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಸೇರಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಸ್ವಹಿತ ರಾಜಭಕ್ತಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳ ಕಡಿದಾಟದಲ್ಲಿ ಸುಜ್ಜುಸುರಿಯಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂಗಾಣದೆಯೂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೂಡಲಿಕ್ಕೆ ಎದೆಗೊಳ್ಳದೆಯೂ ತಟಸ್ಥರಾಗಿ ನಿಂತರು. ತುಸು ಜನರು ಮಾತ್ರ ಬಂದುದು

---

* ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಕಂಚಿಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅರಸನಾದ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಎಂ. ಗಣಪತಿರಾವ ಐಗಳವರ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ, ಪು. ೬೪.

ಬರಲಿ ಕೃತಘ್ನರೂ ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳೂ ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತರೆಂದು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿ ಅಳಿಯುವುದೇ ಲೇಸೆಂದೆಣಿಸಿ, ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಸಲುವಾಗಿ ಸಾಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ನಾನಾ ತರದ ವಿಚಾರಗಳು ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟು ಅಸ್ಥಿರವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಸಾಹಾಯಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಬಂದವರು ಸಾಹಾಯಕರಾಗುವರೋ ಘಾತಕರಾಗುವರೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಅವನನ್ನು ತಲ್ಲಣಿಸತೊಡಗಿತು. ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲ ಪ್ರಮುಖರನ್ನು ಒಡೆಕೊಂಡು ಬಾದಾಮಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗುವುದೇ ತಾರಣೋಪಾಯವೆಂದು ಕೆಲವರು ಸೂಚಿಸಿದರು. ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಕಂಚಿ ಪಲ್ಲವರ ನೆರವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು. ಚೇದಿಯ ದಂಡು ಬರುವ ವರೆಗೆ ಹೇಗಾದರೂ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ಹೇಳಿದರು. ಬಾದಾಮಿಯ ತೆಂಕಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಬಾವಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಕೆರೆ ಆಗುತ್ತದೆಂತಲೂ ತೆಂಕಲಲ್ಲಿದ್ದ ಪಲ್ಲವರೂ ಬಡಗಲಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಕಾಡುವರೆಂತಲೂ ಈ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೀಮಾ ತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬಾದಾಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿ ಬರುವುದೇ ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ ಉಪಾಯವೆಂದು ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ನಂಬಿಗಸ್ಥರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ, ವಿಹಾಸಮೋಷ ಮಾಡುತ್ತ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಕುಳಿತಿರುವಾಗ, ದಂತಿದುರ್ಗನು ಅವನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂತು. ಕೂಡಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸಿಕರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಭೀಮಾನದಿಯ ತೀರದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟನು. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಭೀಮಾನದಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ (೭೫೭) ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಕಾಲಮೂಲಗಳು ತಿರುಗಿ

ಬಿದ್ದಾಗ ಈ ಒಂದು ಸೊಟ್ಟ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಆಗುವುದೇನು? ರಾವಣನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಕಾಸಿನ ಸುಂಟಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು?

ಇನ್ನು ಈ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡಿಸಿದ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅಥವಾ ನಾಡು ಗವುಡರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ್ದರೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು. ಈ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ೫ ಮಂದಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕೂಡಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು:—೧. ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸೋದರಳಿಯನಾದ ದಂತಿದುರ್ಗನು, ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು, ೩. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕರಾಜನು, ೪. ನಾಡುಗವುಡನೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ದಳವಾಯಿಯೂ ಆದ ರಾಹಪ್ಪನು, ೫. ಶಿಲಾಹಾರವಂಶದ ಸಣಪಾಲನು. ಈ ಐವ್ವರೊಳಗೆ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಅಪ್ತನೂ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲೇ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಹಸಿಯೂ ತಂತ್ರಗಾರನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಂಚುಗಾರರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾದನು. ಇವನು ಹಲವು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸರದಾರರನ್ನು ಒಡೆದು ಕೊಂಡು ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಇವನು ಫಿತೂರಮಾಡಿಕೊಂಡವರೊಳಗೆ **ರಾಹಪ್ಪ** ಅಥವಾ ರಾಹಪ್ಪನೆಂಬವನು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪ್ರಮುಖ ದಳವಾಯಿ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಮತ್ತು ಸಣಫುಲ್ಲನ ನೆರವಿನಿಂದ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಬಾದಾಮಿಯ ನೆರೆನಾಡನ್ನು ತನ್ನ ಕಯ್ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ಬನಗಲಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (೭೫೪)*. ಮುಂದೆ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದಂಡನ್ನು ಕೂಡಿಸುತ್ತ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ ಇಂಡಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನದಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ

---

* ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾದ ೨ ಮಾತುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಓಡಿಸಿದನೆಂದು ೩೮೨ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ೩೮೯ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿದೆ. ೧ನೆಯ ಬರಹವೇ ಸರಿಯಾದ್ದೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕೂಟರ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ದಂತಿದುರ್ಗ ರಾಹಪ್ಪರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದರು. ಸಾದಾನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ, ದಂತಿದುರ್ಗನು ರಾಹಪ್ಪನ ಮುಖಾಂತರ ವಾಗಿ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದುದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಟವೇ ಅಳಿದು ಹೋದಂತಾಯಿತು.

ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಮನೆತನವನ್ನಾಗಲಿ ಮುಳುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಜನರು ತಮ್ಮ ಬಯಕೆಯು ಪೂರೈಸಿದ ಕೂಡಲೆ ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹಂಚಿ ಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕಡಿದಾಡುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತಾಗಿ ರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಹಿಂದೆ ಆಗಿ ಹೋದ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಪ್ರಮುಖರೊಳಗೆ ದಂಡಿನ ಬೆಂಬಲವು ಪೂರ್ಣ ವಾಗಿದ್ದವನೇ ಉಳಿದವರನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಇಂಗ್ಲಂ ಡದ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಮವೆಲ್ಲನೂ ಫ್ರಾನ್ಸದ ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿ ಯಲ್ಲಿ ನೆಪೋಲಿಯನ್ ಬೊನಾಪಾರ್ಟನೂ ತಮ್ಮ ಸಾಹಾಯಕರೊಡನೆ ದೊರಕಿಸಿದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಯ್ಯಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ ಲಿಲ್ಲವೇ? ಅದರಂತೆಯೇ ಕೃಷ್ಣಕರ್ಕರಾಜ ಸಣಫುಲ್ಲ ರಾಹುಪ್ಪರ ನೆರವಿ ನಿಂದ ಸಿಕ್ಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ದಂಡಿನ ಬೆಂಬಲವಿದ್ದ ದಂತಿದುರ್ಗನು ತಾನೇ ಒಡೆಯನೆಂದು ಸಾರಿದನು (೭೫೭).

ಹೊಳೆ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗರ ಮಿಂಡ ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು ಓದುವವರು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವಿದ್ದಾಗ ಬೇಕಾದ ಜನರು, ಆ ಕೆಲಸವು ತೀರಿದ ಬಳಿಕ, ಬೇಸರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬುದೇ ಈ ಗಾದೆಯ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ದಂತಿದುರ್ಗನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ದಿವಸ ಅವಶ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಕರ್ಕರಾಜ ಸಣಫುಲ್ಲರ ನೆರವು ಈಗ ಬೇಡಾಯಿತು. ತನ್ನ ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳಿಂದ ದೊರಕಿಸಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಇವ ರನ್ನು ಏಕೆ ಪಾಲುಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ದುರಾಶೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ

ತಲೆದೋರಿತು. ಇಡಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅದ್ದರಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಗಾರರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದುಸುಮುಸು ಮನಸ್ತಾಪ–ವೈಮನಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಈ ಬಡಿದಾಟವು ಹೇಗೆ ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾರೆವು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ೩ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ೩ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ತರದ ಬರಹಗಳಿರುತ್ತವೆ. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಸಂತತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತನೆಂದು ಒಂದರಲ್ಲಿಯೂ, ದಂತಿದುರ್ಗನ ತರುವಾಯ ಕೃಷ್ಣನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದನೆಂದು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ, ದಂತಿದುರ್ಗನು ಕೆಟ್ಟದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುದರಿಂದ ಅವನ ಅಪ್ಪನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಾನೇ ಆಕ್ರಮಿಸಿದನೆಂದು ೩ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿದೆ*. ಕಡಬದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ದಂತಿದುರ್ಗನನ್ನು **ವೈರಮೇಘ**ನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ದಂತಿದುರ್ಗ ಕೃಷ್ಣರ ನಡುವೆ ಕಡುದ್ವೇಷವುಂಟಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸತ್ತಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣನು ಅವನಿಂದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮಾತು ನಿಜವಾಗಿರಲಿ, ದಂತಿದುರ್ಗನ ತರುವಾಯ ಕೃಷ್ಣನೇ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಇನ್ನೊಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಕಕ್ಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಬರಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಅವರು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಮನೆತನದವರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ನಾವು ಒಡಂಬಡಲಾರೆವು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಅಪ್ಪನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ ಹೊರತು ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾಗಿದ್ದನೆಂದು

* ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವರಿ, ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೧೬೨, ೧೮೭, ೨೮೭.

ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕೃಷ್ಣ ದಂತಿದುರ್ಗರು ಒಂದೇ ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬದವರಾಗಿದ್ದರೆ, ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾಗಲಿ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಾಗಲಿ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಅವನು ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ರಾಜ್ಯಕ್ರಾಂತಿಯ ಸೂತ್ರಧಾರನೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ದಂತಿದುರ್ಗನು ಅವನ ಕೈಕೆಳಗಿನವನಾಗಿ ಅವನು ಹೇಳಿದಷ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅವನ ಕೈಸೇರಲಾರದು. ಆದರೆ ಅದು ಅವನ ಕೈಸೇರಿತ್ತೆಂತಲೂ ಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳು ಸಾರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾಗಿದ್ದರೆ ದಂತಿದುರ್ಗನೇ ಹಿರಿಯ ಮನೆತನದವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥರಿಗಾಗಲಿ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನೂ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನು ಅಥವಾ ಅವನ ಸ್ಥಾನಾಪನ್ನನು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನೆಂದು ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದವನಾಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ದಂತಿದುರ್ಗ ಕೃಷ್ಣರ ಸಂಬಂಧವೇನಿರಬಹುದು? ಅವರಿಬ್ಬರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರೆಂಬ ಒಂದೇ ಅಡ್ಡಹೆಸರಿನ ಒಂದೇ ಮನೆತನದ ವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬದವರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಕರಾಜನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಾಡುಗವುಡನನ್ನೂ ಸಣಪುಲ್ಲನೆಂಬ ಬೇರೆ ಮನೆತನದ ದಳವಾಯಿಯನ್ನೂ ರಾಹಪ್ಪನೆಂಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ದಳವಾಯಿಯನ್ನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಳಸಂಚು ನಡಿಸಿ, ಮುಂದೆ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೆ ಜಗಳಾಡಿದರೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಅನುಮಾನವು. ಈಗ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ದೇಸಾಯಿ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಮನೆತನಗಳಿರುತ್ತವಷ್ಟೇ. ಅವರೆಲ್ಲರು ಒಂದೇ ವಂಶದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆಂದೂ ಒಂದೇ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದವರೆಂದೂ ಎಣಿಸುವದು ಎಷ್ಟು ತಪ್ಪೋ, ಅಷ್ಟೇ ಈ ಅಯ್ದು ಅಥವಾ ಮೂರು ಮಂದಿ ಸಂಚುಗಾರರು ಒಂದೇ

ವಂಶದವರೂ ಒಂದೇ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದವರೂ ಆಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ತಪ್ಪಾದ ವಿಚಾರವು ಇರುತ್ತದೆಂದು ನನ್ನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ಮುಂದೆ ಹೊಸ ಶೋಧಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದಂತೆ ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಮಾಡ ಬೇಕಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ದಂತಿದುರ್ಗ ಕೃಷ್ಣರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕುರಿತು ಇಷ್ಟು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿತು. ಇನ್ನು ಈ ಸಂಚುಗಾರರೊಳಗೆ ಕರ್ಕರಾಜನೆಂಬುವ ನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಕರ್ಕನು ಯಾರು? ಇವನು ದಂತಿದುರ್ಗ ಕೃಷ್ಣರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿದವ ನಾದರೂ ದಂತಿದುರ್ಗನ ಅಜ್ಜನಾದ ಕರ್ಕರಾಜನಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿರ ಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು. ತಂದೆಯು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಇಡುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲದರಿಂದ ಇವನು ಕೃಷ್ಣನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮನಾಗ ಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ವಿಭಕ್ತ ತಮ್ಮನಾಗಿರ ಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಮುದ್ದರು ನಾಡುಗವುಡರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಬಿಡಿಸ ಲಿಕ್ಕೆ ಬಾಬ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಈ ಮುದ್ದರು ನಮ್ಮ ಕಾಯನ್ನಾಡಿನ ಉತ್ತರ ಪೂರ್ವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡು ಗವುಡರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ದಂತಿದುರ್ಗನು ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ಗಳಿಸಿದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಏನು ಕಾರಣ ಕೃಷ್ಣನ ಕಯ್ಸೇರಿತೆಂಬುವದನ್ನು ನಿರ್ಣ ಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಕೊನೆಗೆ ಅಪ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ ದಾರರು ಅವನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಅವನ ಕಕ್ಕನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಟ್ಟದಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದರೆಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ನಂಬಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ್ದಲ್ಲೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕಾವಿಯ ಮತ್ತು ನವಸರಿಯ ಶಾಸನ ಗಳಲ್ಲಿ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಸತ್ತಬಳಿಕ, ಕೃಷ್ಣನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೮೯.

ವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕರ್ಡೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತುದರಿಂದ, ಕೃಷ್ಣನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಬಡೋದೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣನ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ದಂತಿದುರ್ಗನ ಹೆಸರೇ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಬೇರೆ ಮನೆತನದವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಅದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಒಬ್ಬ ಅರಸನು ಕುಮಾರ್ಗಿಯಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವೈಭವವನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆತನದಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎತ್ತುಗಡೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನಮಾಡಿ, ಅವನ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ದಂತಿದುರ್ಗನೇ ಈ ಅರಸನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಊಹೆಯು ತಪ್ಪೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ದುರ್ಮಾರ್ಗಿಯಾದ ಅರಸನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಮಗನಾಗಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ಕರ್ಡೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದಂತಿದುರ್ಗನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಬರೆದ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ*. ಇದಲ್ಲದೆ ಡಾ॥ ಸುಕ್ಥಣಕರರು ಇತ್ತಲಾಗಿ ಭಾರತ ಶಾಸನ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ (*Epigraphia Indica*) ಯಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ೧ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣರಾಜನ ೬೯೪ ನೆಯ ಶಕದ ಭಂಡಕ ತಾಮ್ರಶಾಸನದಿಂದ ದಂತಿದುರ್ಗನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆದ ಸಂಗತಿಯು ತೀರ ತಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಆ ಶಾಸನದ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೧೪. ....ತನೂಜಃ ಸದ್ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ.

೨ ನೆಯ ತಗಡು, ೧ ನೆಯ ಮಗ್ಗಲು

೧೫. (ಟ) ಕನಕದ್ರಿರಿವೇಂದ್ರರಾಜಃ (॥ ೭ ॥) ತಸ್ಯ ದ್ವಿಜ ಜನಾ ಶ್ರಾಂತ ಶಾಂತಿವಾಚನ ವಾರಿ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೧೯೫.

೧೬. ಣಾ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಗುಲ್ಫದಘ್ನೇನ ಜನಶ್ಚರತಿ ಮಂದಿರೇ (॥ ೮ ॥) ಸೇವಾಸಮಾಯಾತ ಬೃಹ

೧೭. ನರೇಂದ್ರವೃಂದಾಭಿವಂದ್ಯಾಂಘ್ರಿಯುಗಸ್ಯಾ ಅಮ್ಲಾನಮ ಕ್ತ್ರೈಲಸ್ತ್ರಿಜಗತ್ಪ್ರವೀಣ್ಯೈಃ ಸಂ

೧೮. ಸೇವ್ಯತೇ ಶ್ರೀಃ ಸಜನ್ಯೈರಜಸ್ರಂ (॥ ೯ ॥) ಪೂರಿತಾಶಾಶುಚಿ ರ್ಧ್ವಸ್ತಧ್ವಾಂತ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೇವ ಮಾತೃತಃ

೧೯. ರಾಜ್ಞೀ ಸೋಮಾನ್ವಯಾ ತಸ್ಯ ಪಿತೃತಶ್ಚ ಚುಲುಕ್ಯಜಾ (॥ ೧೦ ॥) ಶ್ರೀಮದ್ಭವಗಣಾ ನಾಮ ಸಾ

೨೦. ಧ್ವೀನಾಮುಪಮಾಪದಂ ರಕ್ಷಣಾದ್ಭರಣಾಲ್ಲೋಕಂ ಯಾ ಚಕಾರ ನಿರಾಪದಂ (॥ ೧೦ ॥) ಸನಯಂತ

೨೧. ನಯಂ ತಸ್ಯಾಂ ಸ ಲೇಭೇ ಭೂಭೃದುತ್ತಮಃ ನೀತಾವರ್ಥ ಮಿವಾಶೇಷ ಜನತಾ

೨೨. ಪ್ರಾರ್ಥಿತಾಯ ತಿಂ (॥ ೧೨ ॥) ಸ್ಫುಷ್ಟ ತೇಜಃ ಸ್ಫುಧಾ ಮೌಘಃ ಪ್ರಸಾಧಿತ ದಿಗಂತರಾಂ ಶ್ರೀ

೨೩. ದಂತಿದುರ್ಗರಾಜಾಖ್ಯಂ ಸ್ವಕುಲಾಂಭೋಜ ಭಾಸ್ಕರಂ (॥ ೧೩ ॥) ಅಸ್ಯಾಜೌ ರಣಸಿಂಘಸ್ಯ ವಿ

೨೪. ತ್ರಸ್ತಾ ವೈರವಾರಣಾಃ ಸ್ವಲಜ್ಜಾಸ್ತಂಭಮುನ್ಮೂಲ್ಯ ಜ್ಞಾಯಂತೇ ಕ್ವಾಪಿ ನೋಗತಾಃ (॥ ೧೪ ॥) ನಾಟ್ಯಾ

೨೫. ಲಕಾನಿ ದುರ್ಗಾಣಿ ಹೃದಯೈಃ ಸಹ ವಿದ್ವಿಷಾಂ ಪತಂತಿ ಯತ್ರತಾಪೋಗ್ರಕೋಪಾಂಕು

೨೬. ರಸಮುದ್ಭವೇ (॥ ೧೫ ॥) ಮಾತೃಭಕ್ತೈಃ ಪ್ರತಿಗ್ರಾಮಂ ಗ್ರಾಮ ಲಕ್ಷ ಚತುಷ್ಟಯೇ ದದತ್ಯಾ ಭೂಪ್ರದಾ

೨೭. ನಾಪಿ ಯಸ್ಯಮಾತ್ರಾ ಪ್ರಕಾಶಿತಾ (॥ ೧೬ ॥) ಕಾಂಚೀಶ ಕೇರಲ ನರಾಧಿಪ ಚೋಲ ಪಾಂಡ್ಯ ಶ್ರೀಹ

೨೮. ರ್ಷವಜ್ರುಟ ವಿಭೇದ ವಿಧಾನದಕ್ಷಂ ಯೋ ವಲ್ಲಭಂ ಸಪದಿ ದಂಡಬಲೇನ ಜಿತ್ವಾ ರಾಜಾ

೨ನೆಯ ತಗಡಿನ ೨ನೆಯ ಮಗ್ಗಲು

೨೯. ಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರತಾಮವಾಪ (॥ ೧೭ ॥) ಆಸೇತೋ ರ್ವಿಪುಲೋಪಲಾವಲಿಲಸಲ್ಲೋಲೋ

೩೦. ರ್ಮಿವೇಲಾಜಲಾದಾ ಪ್ರಾಲೇಯ ಕಲಂಕಿತಾಮಲ ಶಿಲಾ ಜಾಲಾತ್ತು ಷಾರಾಚಲಾದಾಪೂರ್ವಾಪ

೩೧. ರ ವಾರಿರಾಶಿ ಪುಲಿನಪ್ರಾಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವಧೇಃ ಯೇನೇಯಂ ಜಗತೀ ಸ್ವವಿಕ್ರಮಬಲೇನೈಕಾತ

೩೨. ಪತ್ರೀಕೃತಾ (॥ ೧೮ ॥) ತಸ್ಮಿನ್ದಿವಂ ಪ್ರಯಾತೇ ವಲ್ಲಭ ರಾಜೇಕ್ಷತ ಪ್ರಜಾಬಾಧಃ ಶ್ರೀ ಕಕ್ಕರಾ

೩೩. ಜಸೂನುರ್ಮಹೀಪತಿಃ ಕೃಷ್ಣರಾಜೋಭೂತ್ (॥ ೧೯ ॥).

ದಂತಿದುರ್ಗನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಮಾಡಿದ ಊಹೆಯು ತೀರ ತಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ಅವತರಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇವೆಂಬ ಮಾತು ಸುಜ್ಞರಾದ ವಾಚಕರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಲೇ ಬಂದಿರಬಹುದು. ದಂತಿದುರ್ಗನು ದುರ್ಮಾರ್ಗಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ತಾನೇ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನು ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಅವನನ್ನು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಮೇಲಿನ ಅವತರಣದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವನನ್ನು **ಸ್ವಕುಲಾಂಭೋಜಭಾಸ್ಕರ**ನೆಂತಲೂ **ರಣಸಿಂಘ**ನೆಂತಲೂ **ಮಾತೃಭಕ್ತ**ನೆಂತಲೂ ವಲ್ಲಭನನ್ನು ತುಸು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು **ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ** ಪದವಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದವನೆಂತಲೂ ಜಗತ್ತನ್ನು **ಏಕಾತಪತ್ರೀ** ಮಾಡಿದವನೆಂತಲೂ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹೊಗಳುವ ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿದವನಾಗಲಿ

ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದವನಾಗಲಿ ಆಗಿರುವ ಸಂಭವವುಂಟೇ? ಎಂದೂ ಇರಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುವಂತೆ ದಂತಿದುರ್ಗನ ಮಗನಾಗಲಿ ಅವನ ಸ್ಥಾನಾಪನ್ನನಾದ ಮುತ್ತೊಬ್ಬ ಅಪ್ಪನಾಗಲಿ ದುರ್ವಿಚಾರದವನಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ೪ ಮಂದಿ ಸಂಚುಗಾರರು—ಕೃಷ್ಣ ಕರ್ಕ ನಣಪುಲ್ಲ ರಾಹಪ್ಪರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅವನ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಅವತರಣದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ **ಕ್ಷತಪ್ರಜಾಬಾಧ** ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ದಂತಿದುರ್ಗನ ತರುವಾಯ ಆದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ದುರ್ನಡತೆಯುವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ಇನ್ನು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಶ್ರಮಬಟ್ಟು ತಯಾರಿಸಿದ ಮಳಖೇಡದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅರಸುಮನೆತನದ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಈ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು. ಕಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಅಂಕಿಗಳು ಆಳಿದ ಅರಸರ ಅನುಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕೊಟ್ಟ ಮಳಖೇಡದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (ನಾಡುಗವುಡ)ರ ವಂಶಾವಳಿಯು:—

೧ ನೆಯ ದಂತಿವರ್ಮ
|
೧ ನೆಯ ಇಂದ್ರ
|
೧ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ
|
೧ ನೆಯ ಕರ್ಕ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕ

- ೨ ನೆಯ ಇಂದ್ರ
  - (೧) ಖಡ್ಗಾವಲೋಕ ದಂತಿದುರ್ಗ ಅಥವಾ ೨ ನೆಯ ದಂತಿವರ್ಮ
- (೨) ಅಕಾಲವರ್ಷ ಶುಭತುಂಗ ೧ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣ
  - |

(೩) ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ

(೪) ಧಾರಾವರ್ಷ ಕಲಿವಲ್ಲಭ ನಿರುಪಮ
ಧ್ರುವ

ಗುಜರಾಥದ ೨ ನೆಯ
ಮನೆತನ

(೫) ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ
ಜಗತ್ತುಂಗ ೩ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ
(ರಾಣಿ ಗಾಮುಂಡಬ್ಬೆ)
೭೮೪–೮೧೫

ಇಂದ್ರರಾಜ.

ಸುವರ್ಣವರ್ಷ ಕರ್ಕರಾಜ
೮೧೧–೧೨

ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಗೋವಿಂದ
ರಾಜ, ೮೧೨–೮೨೭

(೬) ನೃಪತುಂಗ ಮಹಾರಾಜ
ಶರ್ವ ೧ ನೆಯ ಅಮೋಘ
ವರ್ಷ, ೮೧೫–೮೭೮

ಧಾರಾವರ್ಷ ನಿರುಪಮ
ಧ್ರುವರಾಜ, ೮೩೪–೩೫

ಅಕಾಲವರ್ಷ ಶುಭತುಂಗ

(೭) ಅಕಾಲವರ್ಷ ಶುಭ
ತುಂಗ ೨ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣ
೮೮೮–೯೧೨

ಧಾರಾವರ್ಷ ನಿರುಪಮ
ಧ್ರುವರಾಜ, ೮೬೬–೬೭

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗ

ಗೋವಿಂದರಾಜ

೨ ನೆಯ ಜಗತ್ತುಂಗ

ದಂತಿವರ್ಮ (?)

ಅಕಾಲವರ್ಷ ಕೃಷ್ಣರಾಜ, ೮೮೮

ಪಟ್ಟದರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ

೨ ನೆಯ ರಾಣಿ ಗೋವಿಂದಾಂಬೆಯಿಂದ

ನಿತ್ಯವರ್ಷ ೩ ನೆಯ ಇಂದ್ರ
ರಾಣಿವಿಜಯಾಂಬೆ
೯೧೫–೯೧೭

ಅಮೋಘವರ್ಷ ವಡ್ಡಿಗ ರಾಣಿ
ಕುಂದಕದೇವಿ

೨ ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ

ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ, ಸುವರ್ಣವರ್ಷ
ನೃಗತುಂಗ ೪ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ
೯೧೮–೯೩೩

ಅಕಾಲವರ್ಷ ೩ ನೆಯ
ಕೃಷ್ಣ, ೯೪೦–೯೫೬
|
ಒಬ್ಬ ಮಗ
|
೪ ನೆಯ ಇಂದ್ರ
(೯೮೨ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು)

೩ ನೆಯ ಜಗತ್ತುಂಗ

ನಿತ್ಯವರ್ಷ
ಕೊಟ್ಟಿಗ, ೯೭೧

ನಿರುಪಮ
|
ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗ
ಕಕ್ಕಲ ಅಥವಾ ೨ ನೆಯ ಕಕ್ಕ
೯೭೨–೭೩

ಮೊದಲಿನ ಗುಜರಾಥದ ಮನೆತನವು:—

೧ ನೆಯ ಕಕ್ಕರಾಜ
|
ಧ್ರುವರಾಜದೇವ
|
ಗೋವಿಂದರಾಜ
|
೨ ನೆಯ ಕಕ್ಕರಾಜ

೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (ನಾಡುಗವುಡ)ರ ರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಯೂ ಒಳಜಗಳವೂ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಪ್ರಮುಖ ಸರದಾರರೊಡನೆ ಒಳಸಂಚು ನಡಿಸಿ, ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಾನೇ ನುಂಗಬೇಕೆಂಬ ದುರಾಶೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ, ತನಗೆ ನೆರವಾದ ಸಂಚುಗಾರರನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಇಡಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸಿದನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಮೂಲಿಗೊತ್ತಿದ ೪ ಮಂದಿ ಸಂಚುಗಾರರೊಳಗೆ ಕರ್ಕರಾಜನೆಂಬುವನು ಉಳಿದ ಮೂವ್ವರಂತೆ ದಂತಿದುರ್ಗನೊಡನೆ ಕಡಿದಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಟೊಂಕ ಕಟ್ಟದೆ, ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅವನಿಂದ ಆ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು (೭೫೭)*.

೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಎದ್ದ ೫ ಮಂದಿ ಸಂಚುಗಾರರು ಯಾವ ಯಾವ ಪ್ರಾಂತಗಳ ನಾಡುಗವುಡರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ದಂತಿದುರ್ಗನ ಶಾಸನವು ಸಾಮಾನಗಡದಲ್ಲಿ ದೊರೆತುದರಿಂದ ಅವನು ಜಮಖಂಡಿ ಅಥಣಿ ಮಿರಜಿ ಪ್ರಾಂತದ ನಾಡುಗವುಡನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಪಣಫುಲ್ಲನು ನಂದಗಡ ಸಾವಂತವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತದ ನಾಡುಗವುಡನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ರಾಹಪ್ಪನು ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ ಕೊಪ್ಪಳ ಗದಗ ಪ್ರಾಂತದ ನಾಡುಗವುಡನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಕರ್ಕರಾಜನು ಮಂಗಳವಾಡಿ ಪಂಢರಪುರ ಪ್ರಾಂತದ ನಾಡುಗವುಡನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೮೯.

ನಿಜಾಮ ಕರ್ನಾಟಕದ ಲಿಂಗಸೂರ ಸುರಪೂರ ಮಳಖೇಡ ಪ್ರಾಂತದ ನಾಡುಗವುಡನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಿದರೆ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಆರಂಭದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸರು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಾಲ ಆಳಿದರೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿಗಳು ಒದಗಿದವೆಂಬುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವೆವು.

೧. ದಂತಿದುರ್ಗ ಅಥವಾ ೨ ನೆಯ ದಂತಿವರ್ಮ

(೭೫೪–೭೫೮)

ದಂತಿದುರ್ಗನೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (ನಾಡುಗವುಡ) ಅರಸುಮನೆತನದ ಮೂಲಸ್ಥಾಪಕನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನ ತರುವಾಯ ಆಳಿದ ಅರಸರೆಲ್ಲ ತಂತಮ್ಮ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಅರಸರ ಪಾದಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದರೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದು, ಇವನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ **ಖಡ್ಗಾವಲೋಕ** (ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಹದನಾದ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವ), **ಸಾಹಸತುಂಗ, ವೀರಮೇಘ** ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಈ ಖಡ್ಗಾವಲೋಕ ಎಂಬ ಬಿರುದಿನ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಕ್ರೌರ್ಯವಾಗಲಿ ಶೌರ್ಯವಾಗಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಗಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೋಧವಾಗುತ್ತಿರಬಹುದು. ಇವನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಮಾತ್ರ ದೊರೆತಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ೬೭೫ ನೆಯ ಶಕದ ರಥಸಪ್ತಮಿಯ ಸಾಮಾನಗಡದ ಶಾಸನವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ* ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ, ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ, ಪರಮೇಶ್ವರ, ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಇವನ ಆನೆಗಳು ಮಹಿ ಮಹಾನದಿ ರೇವಾ (ನರ್ಮದಾ) ಈ ೩ ಹೊಳೆಗಳ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ಕೆಡವಿದವೆಂತಲೂ, ಇವನು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸಾರ್ವ

* ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಪು. ೩೦೨, ೩೦೩.

ಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದನೆಂತಲೂ, ಸಂಧುಭೂಪ(?)ನನ್ನೂ ಶೇಷ(ನಾಗ) ರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿ, ಕಂಚಿ ಕಲಿಂಗ ಕೋಸಲ ಶ್ರೀಶೈಲ ಮಾಳವೆ ಲಾಟ ಟಂಕ ಈ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಅರಸರನ್ನು ಗೆದ್ದು, ತನ್ನ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜತ್ವ ವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಈ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾವರ್ಣನೆಗಳೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಳೂ ತುಂಬಿರುತ್ತವೆಂದು ಮೇಲೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಕಡಬದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ವೈರಮೇಘನೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪನಾಮದ ಉದ್ದೇಶವೇನಿತ್ತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾ ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ತನ್ನ ಆಪ್ತರು ಸಾಹಾಯಕರಾದ ಸಂಬಂಧಿಕರು ಸ್ನೇಹಿತರು ಇವರೆಲ್ಲರ ಕೂಡ ದ್ವೇಷಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜೇಡಾದವ ನಾದ್ದರಿಂದ ವೈರಮೇಘನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸ ಬಹುದು. ಇವನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜೇಸರಾದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು ಇವನನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯು ತ್ತಾರೆ.

೨. ಮೊದಲನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ಕನ್ನೇಶ್ವರ

(೭೫೮–೭೭೮)

ದಂತಿದುರ್ಗನ ತರುವಾಯ ಇದಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ೧ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೇ ಒಡೆಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಮನೆತನದಲ್ಲೇ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಅತಿಸಾಹಸ ಶೌರ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯವು ಹೇಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಕಯ್ಸೇರಿತೆಂಬುದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರ ಫ್ಲೀಟರು ದಂತಿದುರ್ಗನು ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ, ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಅವನಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯಾ ದ್ದೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಚಿಕ್ಕನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವನಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ದಂತಿದುರ್ಗನ ಸ್ವಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕೃಷ್ಣ

ಕರ್ಕರಾಜ ರಾಹಪ್ಪ ಸಣಫುಲ್ಲ ಈ ನಾಲ್ವರು ಸಂಚುಗಾರರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ದಂತಿದುರ್ಗನ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನಿಂದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡರೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಅನುಮಾನವು. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸತ್ತಿರಬಹುದು. ಬಳಿಕ ಕರ್ಕರಾಜನು ಗುಜರಾಥದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ, ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತವನ್ನೂ ಗುಜರಾಥದ ಕೆಲಭಾಗವನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು, ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯೊಂದು ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು ಸುರತ ಜಿಲ್ಲೆ ಭಾರೋಲಿಯ ೨೪ ನವ್ಹಂಬರ ೭೫೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇತ್ತ ೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಉಳಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಸಣಫುಲ್ಲ ರಾಹಪ್ಪರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ, ದಂತಿಗುರ್ಗನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರಾಜ್ಯಲೋಭವೇ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸಣಫುಲ್ಲನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಹಪ್ಪನೊಡನೆ ಜಗಳ ಹೂಡಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ರಾಹಪ್ಪನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋತು ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಂತೆ ಓಡಿಹೋದ್ದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನ ವಶವಾಯಿತು (೭೫೮?). ರಾಹಪ್ಪನನ್ನು ನೆರೆಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ನಿಃಶತ್ರುವಾದ್ದಲ್ಲದೆ ರಾಹಪ್ಪನಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ಪಾಲಿಧ್ವಜ ಮುಂತಾದ ಅಧಿರಾಜಚಿಹ್ನಗಳು ಕೃಷ್ಣನ ಕಯ್ಸೇರಿದವು*.

ಹೊಳೆಗಳನ್ನೂ ಕೋಡುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತಿಹಿಡಿದವರನ್ನೂ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಅರಸರನ್ನೂ ನಂಬಕೂಡದೆಂಬ ಅನುಭವದ ಮಾತನ್ನು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುತ್ತದಷ್ಟೇ†. ಈ ನೇಮದಂತೆ ದಂತಿದುರ್ಗನನ್ನು ನಂಬಿ, ಕೃಷ್ಣ, ಕರ್ಕರಾಜ, ರಾಹಪ್ಪ, ಸಣಫುಲ್ಲರು ಮೋಸಗೊಂಡರು. ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಂಬಿ ಕರ್ಕರಾಜ

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೧.

† ನದೀನಾಂ ಚ ನಖೀನಾಂ ಚ ಶೃಂಗೀಣಾಂ ಖಡ್ಗಪಾಣಿನಾಂ।
ವಿಶ್ವಾಸೋ ನೈವ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ರಾಜಕುಲೇಷು ಚ ॥ ಸುಭಾಷಿತ.

ರಾಹಪ್ಪರು ಮೋಸಹೋದರೂ, ಸಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಸಣಫುಲ್ಲನಿಗೆ ಲಾಭವಾದುದು ಈ ನೇಮಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಸಣಫುಲ್ಲನು ತನಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಘಟ್ಟ ಸಮುದ್ರಗಳ ನಡುವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಣಫುಲ್ಲನು ಸಿಲಾಹಾರ ಅರಸುಮನೆತನವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಈ ಸಿಲಾಹಾರ ರಾಜ್ಯದ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಮೇರೆಗಳು ಗೊತ್ತಾದರೂ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಮೇರೆಗಳು ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ಆಳುವ ವರೆಗೆ ಈ ಸಣಫುಲ್ಲನ ವಂಶಜರು ಅಲ್ಲಿ ಆಳಿದರು. ಮುಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು ಈ ಮನೆತನದ ಕಡೆಯ ಅರಸನಾದ ರಟ್ಟರಾಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಂಡಲಿಕನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (೧೦೦೮).

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನೂ ಅವನನ್ನು ಅಡಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತನಗಿಂತ ಮೊದಲು ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ ದಂತಿದುರ್ಗ ರಾಹಪ್ಪ ಕರ್ಕರಾಜನನ್ನೂ ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ, ತಾನೇ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ೮೦೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ವಾಣಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನು ಬಹು ಭದ್ರವಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದನೆಂತಲೂ ೮೧೨ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಬಡೋದೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಹಂದಿಯನ್ನು ತಾನು ಜಿಂಕೆಯಾಗಿ ಇರಿದು ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದಂತಿವರ್ಮನಿಂದ ಸೋತು ಓಡಿಹೋದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಾಗಲಿ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿ ಮತ್ತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ನಿಷ್ಫಲರಾದರೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು. ಇವನು **ಶುಭತುಂಗ, ಅಕಾಲವರ್ಷ, ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ** ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ೭೫೮(?) ರಿಂದ ೭೮೨(?)ರ ವರೆಗೆ ೨೫ ವರ್ಷ ಆಳಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದಿನಾಲು ಲಕ್ಷಾವಧಿ ಜನರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ಇವರೆಲ್ಲರು ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನವನ್ನೆತ್ತಿ, ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:—ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತಿರುಗುವ ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರೆಲ್ಲರು ತಿರುಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಹುಟ್ಟುನಾಡಿನ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ*; ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಸರಿ. ಅಥವಾ ಅವರು ತಾಯ್ನೆಲವು ಕೊಡುವ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಳುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭೂಭಾರಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನೊಳಗೆ ಈವೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ದಿಟವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಆಗಹೋದರು. ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಗಳೊಳಗೆ ಸಾವಿರಾರು ತರಗತಿಯ ಮಹಾತ್ಮರು ಆಗಹೋದರೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಪರಮಭಕ್ತನಾದ ಹನುಮಾನನಿಂದ ಶಿಲ್ಪಕಲಾಕೋವಿದನಾದ ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯನ ವರೆಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜನರು ಎಷ್ಟು ವರ್ಗದವರಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ತರಗತಿಗಳು ನೂರಾರು ಇರುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನಾದರೂ ಮರೆಯಕೂಡದು. ಈ ಕೆಳಗಿನ ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ನಿಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತೇವೆ.

ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಾದ ಕರ್ನಾಟಕವು ಶ್ರೀ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದಂತೆ ೫ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ—೧. ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕ, ೨. ಮೈಸೂರು ಕರ್ನಾಟಕ, ೩. ನಿಜಾಮ ಹೈದರಾಬಾದ ಕರ್ನಾಟಕ, ೪. ಮದ್ರಾಸ ಕರ್ನಾಟಕ, ೫. ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತ—ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ೩ ನೆಯ ಭಾಗವಾದ ನಿಜಾಮ ಹೈದರಾಬಾದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶ ೨೦″ ೨′ ಪೂರ್ವರೇಖಾಂಶ ೭೫″ ೧೩′ ರ ಮೇಲೂ,

---

* ಪರಿವರ್ತಿನಿ ಸಂಸಾರೇ ಮೃತಃ ಕೋ ವಾ ನ ಜಾಯತೇ ।
ಸ ಜಾತೋ ಏನ ಜಾತೇನ ಯಾತಿ ದೇಶಃ ಸಮುನ್ನತಿಮ್ ॥ ಸುಭಾಷಿತ.

ದೌಲತ್ತಾಬಾದಿನಿಂದ ೭ ಮೈಲುಗಳ ಮೇಲೂ, ಅವರಂಗಾಬಾದಿನಿಂದ ೧೩ ಮೈಲುಗಳ ಮೇಲೂ **ಎಳೂರು** ಅಥವಾ **ವೇರೂಳು*** ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ ವಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಈ ಹಳ್ಳಿಯು ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ೧। ಮೈಲು ಹಬ್ಬಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡದ ಸಾಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಲಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರ ೧೨ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೧೭ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಡಿಗಳೂ, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ೫ ಜೈನ ಗವಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ವಿಸ್ತಾರ ಸೌಂದರ್ಯ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಚಿತ್ರೋಲ್ಲೇಖನ ಹಸ್ತಕೌಶಲ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗವಿಗಳೇ ಮೇಲಾದವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳ ಬಹುದು. ಇವುಗಳ ಎದುರಿಗೆ ದಾರಿಗುಂಟ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟಿದ ಗೋಡೆ ಗಳೂ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವು ಗವಿಗಳಾಗಿರಬಹು ದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಹಾದಿಕಾರರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುಡಿಗಳ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಡಸಾಲೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಬೌದ್ಧ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳಂತೆ ಗವಿಗಳಿದ್ದ ಹಾಗೆ ತೋರದೆ, ಬೈಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಗುಡಿಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಗುಡ್ಡದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿಯೂ ಹೊರಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನಾಗಿ ಕಟೆದುದರಿಂದ ಈ ಗುಡಿಗಳು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದವುಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

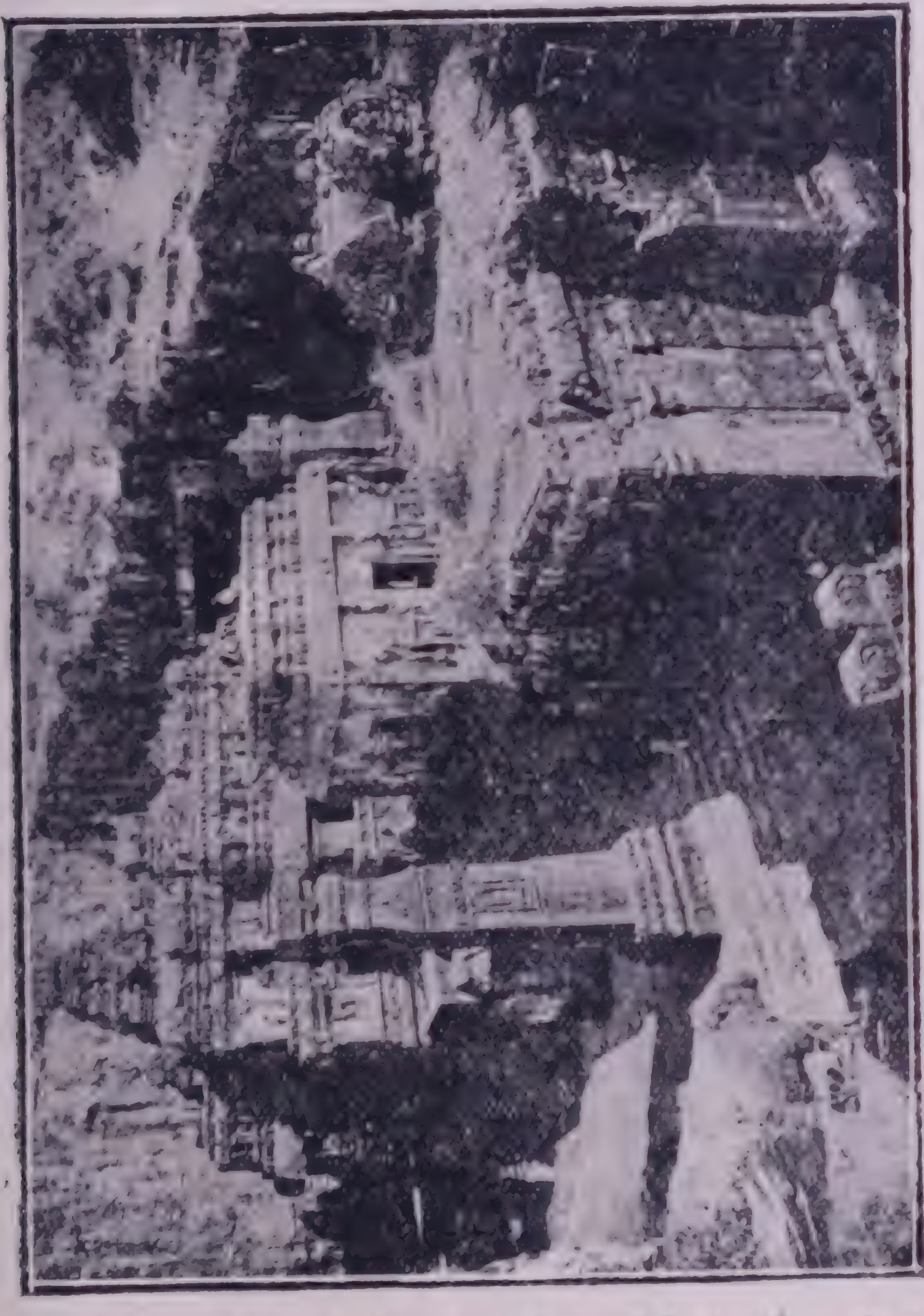
ಎಳೂರು ಗುಡ್ಡದ ಸಾಲಿನ ನಡುವಿದ್ದ ೧೭ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ **ಕೈಲಾಸ**ವೆಂಬ ಗುಡಿಯೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು.

ಈ ಕೈಲಾಸ ಗುಡಿಯು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಅತ್ಯದ್ಭುತ ವಾದ ಮತ್ತು ಮನೋಹರವಾದ ಕುರುಹು ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಬರೆದರೆ ಅತಿ ಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಈ ಗುಡಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೂ ಎಲ್ಲ ಪ್ರವಾಣಿಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡಷ್ಟು ಮತ್ತಾವ ಭರತ ವರ್ಷದ ಗುಡಿಯು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ಶಿಲ್ಪಜ್ಞರಾದ ಫರ್ಗು

---

* **ಛತ್ರಪತಿ ಶಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜನ ಅಜ್ಜನಾದ ಮಾಲೋಜಿಯು ಇದೇ ಹಳ್ಳಿಯ ಗವುಡನಾಗಿದ್ದನು.**

ಸನ್ನೆಂಬವರು ತಮ್ಮ ಹಳೆ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ.
ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಹಳೆಕಟ್ಟಡಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಾದ ಬರ್ಜೆಸ್ಸೆಂಬ

ವೇರೂಳಿನ ಕೈಲಾಸ ಗುಹೆಯು

ವರು ಈ ಕೈಲಾಸದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—ಈ ಅಗಾಧ
ವಾದ ಶಿವಾಲಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆದುದನ್ನು ನೋಡಿದ

ಕೂಡಲೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಶ್ಚರ್ಯಗಳು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಉಕ್ಕೇರುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟೆದ ಒಂದು ಪರದೆ ಗೋಡೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ಪೌರಾಣಿಕ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಚಿತ್ರಗಳು ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಪರದೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ಅತಿಭವ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಮನೋಹರವಾದ ಕೈಲಾಸದ ಗುಡಿಯು ಕಣ್ಣುಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅಗಲಳತೆ ೧೫೪ ಅಡಿ, ಉದ್ದಳತೆ ೨೭೬ ಅಡಿ, ಎತ್ತರ ಸುಮಾರು ೧೦೭ ಅಡಿ. ಒಳಗೆ ಹೊಕ್ಕ ಕೂಡಲೆ ಕಮಲಪುಷ್ಪದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಅದರ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ಆನೆಗಳೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ತುಸು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲೊಂದು ಉತ್ತರದಲ್ಲೊಂದು ಹೀಗೆ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲಿನ ಆನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ತೆಂಕಲಲ್ಲಿದ್ದ ಆನೆಯು ಬಹಳ ಮುಕ್ಕಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದರಿಯಲು ತುಸು ಎತ್ತರದ ಮೇಲೆ ಮನೋಹರವಾದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ೧೬೪ ಅಡಿ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ೧೦೯ ಅಡಿ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಅದರೊಳಗೆ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿಯರ ಸುಂದರವಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಅವುಗಳ ಸುತ್ತಲು ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮುಂತಾದ ಪೌರಾಣಿಕ ದೇವತೆಗಳೂ ಧ್ಯಾನಸ್ಥರಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ತುಸು ಅಂತರದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮಂಟಪವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರೊಳಗೆ ಈಶ್ವರನ ವಾಹನನಾದ ನಂದಿಯು ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಅವನ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಉದ್ದವಾದ ಧ್ವಜದಂಡಗಳೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಈಶ್ವರನ ಆಯುಧವಾದ ತ್ರಿಶೂಲಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ತ್ರಿಶೂಲಗಳ ತುದಿಯಿಂದ ಅಳೆದರೆ, ಈ ದಂಡಗಳ ಉದ್ದಳತೆಯು ೪೯ ಅಡಿಗಳಾಗುವುದು*.

ಈ ಅವರ್ಣನೀಯ ಮತ್ತು ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಕೈಲಾಸ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ಸಾಡುಗವೃತ ಕೃಷ್ಣನು ಎಳೂರಿನ

---

* ಇಂಪೀರಿಯಲ್ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ. ೪, ಪು. ೩೪೮–೫೧.

ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಿದನೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಮೊದಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದರೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದೊಳಗೆ ವರ್‍ಹಾಡ ನಾಗಪುರಗಳ ನಡುವೆ ವರ್ಧಾ ಎಂಬ ಜಿಲ್ಲೆ ಇರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜನು ಎಷ್ಟೋ ಶಿವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಅವು ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ ವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಬಡೋದೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಏಲಾಪುರ ಗುಡ್ಡದೊಳಗೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜನು ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ವಾದ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂತಲೂ ದೇವತೆಗಳು ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರಿಗೊಂಡು "ಮನುಷ್ಯಕೃತಿಯು ಇಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಲಾರದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಶಿವನ ಸ್ವಯಂಭು ವಾದ ಗುಡಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು" ಎಂದು ತಂತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮಾತಾಡು ತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕಟೆದ ಶಿಲ್ಪಿಯು ತನ್ನಿಂದ ಇಂತಹ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಇಂತಹ ಅದ್ಭುತವಾದ ಗುಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಹೇಗೆ ಕೊರೆದೆನೆಂದು ನೋಜಿಗ ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಕೃತ್ರಿಮ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಿಂದಲೂ ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷದಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಚಿನ್ನ ಮಾಣಿಕ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕಯ್ಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಂಭುವಿನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿದನೆಂತಲೂ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ಡಾ॥ ಫರ್ಗುಸನ್ ಬರ್ಜೆಸ್ಸರು ಕಟ್ಟಡದ ರಚನಾ ಕ್ರಮದಿಂದ ಊಹಿಸಿದ ಕಾಲವು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿರುತ್ತದೆಂತಲೂ ಈ ಕೈಲಾಸ ದೇವಾಲಯವು ೭೫೩ರಿಂದ ೭೭೫ರ ವರೆಗೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಿಂದ ಕೊರೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.

ಬಡೋದೆಯ ೮೧೧-೧೨ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಾಸನ ದಲ್ಲಿದ್ದ ಏಲಾಪುರದಿಂದ ಏಳೂರಾಯಿತೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೧೯೫-೯೬.

ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅನುಮೋದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಲಾಪುರವು ಏಳೂರಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದೇ ಅವರ ಮತವು. ಬಡೋದೆಯ ಶಾಸನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನ ಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ವರಾಹಮಿಹಿರನ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಜಂತೆಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಘಟೋತ್ಕಚ ಗವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಲೆಯ ಚೈತ್ಯ ಗವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ವ(ವೆ)ಲ್ಲೂರು ವ(ವೆ)ಲ್ಲೂರಕ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿರುವುದರಿಂದ **ಏಳೂರೇ** ಈ ಕೈಲಾಸ ಗುಡ್ಡವಿದ್ದ ಊರಿನ ಮೂಲ ಹೆಸರಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಂಬುತ್ತಾರೆ*.

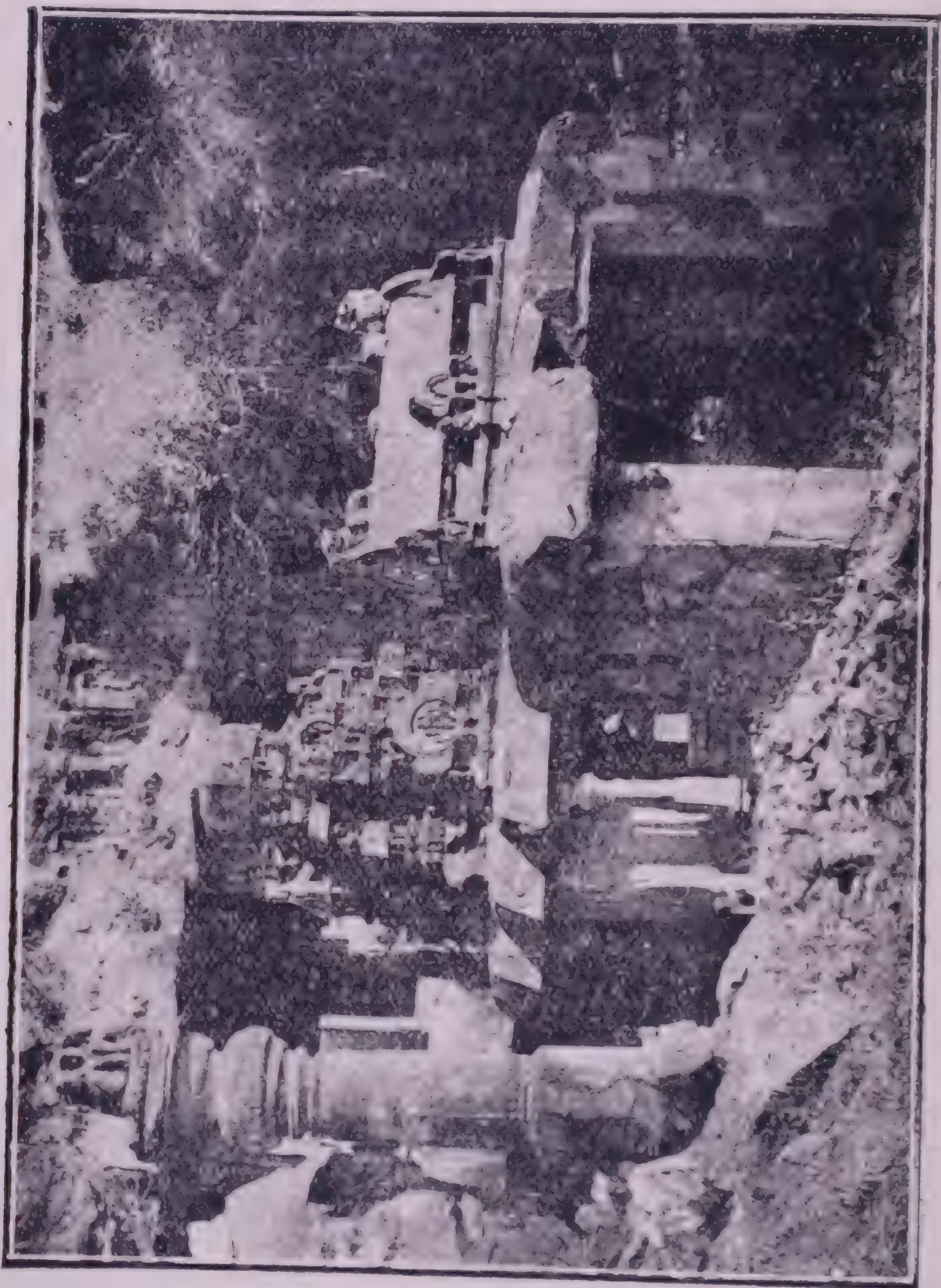
ನಾವು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ಥಿರಾಸ್ತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಶ್ರಮಬಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದೂ ಅದು ದೊರೆತ ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುವಾಗ ಎಷ್ಟು ತೊಂದರೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆಂಬುದೂ ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತುಗಳೇ ಸರಿ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹಲವು ಜನರೊಡನೆ ಕಾದಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸೋಜಿಗವೇನೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದ ರಾಹಪ್ಪನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತನಗೆ ಅನುಕೂಲನಾದ ಸಣಫುಲ್ಲನಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕೊಂಕಣದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ತಂತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಾಸ್ತಿಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಕಗಳು ನಾಶಹೊಂದುವವೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಅರಸರೆಂಬ ಗುಡ್ಡಗಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶವೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದವೆಂತಲೂ ಕೃಷ್ಣರಾಜನು ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿ ಮಂತ್ರಿಗಳೆಂಬ ದೇವತೆಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಆ ಚಾಳುಕ್ಯ ಕಡಲನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದನೆಂತಲೂ ವಾಣೆದಿಂಡೋರಿ, ರಾಧನಪುರ ಈ ಎರಡು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೧, ಟಿಪ್ಪಣಿ ೬.

ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು ತಮ್ಮ ನಷ್ಟ ರಾಜ್ಯವೈಭವವನ್ನು ತಿರುಗಿ ದೊರಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆಂತಲೂ ಜಾಗರೂಕನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ಅವರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ಅವರ ಮನೋರಥವನ್ನು ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿ ಮಾಡಿದನೆಂತಲೂ ಈ ಬರಹದಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದು. 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ' ಅಥವಾ 'ಪಂಪ ಭಾರತ'ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವು ಈ ಊಹೆಯನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೧ ನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನ ಮಗನಾದ ೧ ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ವಂಗವಿಷಯದ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನೊಡಗೊಂಡು ಬಿಜ್ಜ ನಿರುಪಮದೇವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದನೆಂದು ಆದಿಪಂಪನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದಿಪಂಪನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನೇ ಮೊದಲನೆಯ ಯುದ್ಧಮಲ್ಲನೆಂತಲೂ ಅವನಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನ ೨ ನೆಯ ಮಗನಾದ ಧ್ರುವನನ್ನು ನಿರುಪಮದೇವನೆಂತಲೂ ಕರೆದಿದ್ದರೆ, ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಮಗನಾದ ೧ ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಸಹಾಯಕರೊಡನೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಧ್ರುವನಿಂದ ಸೋತು ತಿರುಗಿ ಹೋದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ಮೇರೆಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ತೊಡಗಿರುವಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣರಾಜನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ಕೈಲಾಸ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸುವ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೂ ಆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ಎಲ್ಲರು ಒಡಂಬಡಬಹುದು. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವಿಚಾರಕ್ರಾಂತಿಯೇ ಈ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆ ಕಾಲದ ಈಶ್ವರ ಭಕ್ತಿಗೂ ಈಗಿನ ಈಶ್ವರ ಭಕ್ತಿಗೂ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶದಷ್ಟು ಅಂತರವಿರುವದರಿಂದ ಈ ಕೈಲಾಸದ ಕಟ್ಟಡವು ಅತಿಸೋಜಿಗವಾದ್ದೆಂದು ನಮಗೆ ಕಾಣಿಸು

ತ್ತದೆ. ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಸಂಪತ್ತು ದೊರೆತರೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಕೈಲಾಸದ ಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ವೆಚ್ಚವಾಡುವೆನೆಂದು ಕೃಷ್ಣರಾಜನು

ಕೈಲಾಸ ಗುಡಿಯೊಳಗಿನ ದೇವತೆಗಳು

ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಹರಕೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ತನಗೆ ಬಂದ ತ್ರೊಂದರೆಗಳ ನ್ನೆಲ್ಲ ಬದಿಗೊತ್ತಿ, ಅವನು ಈ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ಕೈಲಾಸ ದೇವಾಲಯ

ವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿ ಮುಗಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರು ತ್ತದೆ. ಈ ಊಹೆಯು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸರಿಯಾದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

ಈ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಅವರನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ೨ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಹಿರಿಯವನ ಹೆಸರು **ಗೋವಿಂದ,** ಕಿರಿಯವನ ಹೆಸರು **ಧೋರ** ಅಥವಾ ಧ್ರುವ. ಇವರಿಬ್ಬರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇನ್ನು ಬರೆಯುವೆವು.

೩. ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ

(೭೭೮–೭೮೩)

ಕೃಷ್ಣರಾಜನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂಬುದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—"ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಕಡಬದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ **ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ**ನೆಂಬ ಬಿರುದು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನವು ನಿಜವಾದುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ವಲ್ಲಭನೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವನು ಪಟ್ಟನೇರಿದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಇವನ ತಮ್ಮ ನಾದ ಧ್ರುವನು ಇವನಿಂದ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡನೆಂದು ಡಾ॥ ಬುಲ್ಹ ರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಗೋವಿಂದನು ವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನಸು ಹಾಕದೆ, ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಧ್ರುವನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ೯೪೦ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ವರ್ಧಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವೇ ಡಾ॥ ಬುಲ್ಹರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿನ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನು **ಜ್ಯೇಷ್ಠೋಲ್ಲಂಘನ** ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟನೇರಿದನೆಂದು ಬರೆದುದರಿಂದಲೂ

ಇದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲುದರಿಂದಲೂ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಗದ್ದಿಗೆಯನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದ ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಹಗೆಗಳಾದ ಮಾಳವ, ಕಾಂಚಿ, ವೆಂಗಿ, ಗಂಗವಾಡಿ ಈ ನಾಡುಗಳ ಅರಸರ ನೆರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೈದರಾಬಾದ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪೈಠಣದ ೭೯೪ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಈ ಹೇಳಿಕೆಯು ಅವನು ಪಟ್ಟವೇರ ಲಿಲ್ಲೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆ ಯುವುದಿಲ್ಲ*.''

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿ ಣದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—ಕೃಷ್ಣರಾಜನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನು. ವಾಣಿ ದಿಂಡೋರಿ, ರಾಧನಪುರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಸರು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ಅಲ್ಪಕಾಲ ಆಳಿದ್ದರಿಂದ ಬಡೋದೆಯ ಶಾಸನವು ದಂತಿದುರ್ಗನ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಈ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಗೋವಿಂದನ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಚಿಕ್ಕವನಾದ ಧ್ರುವನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಈ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಹಾರು ಹೊಡೆದ ಕಾರಣವನ್ನು ವರ್ಧೆಯ ಶಾಸನವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಗೋವಿಂದನು ಅತಿವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ನಿರುಪಮ(ಧ್ರುವ)ನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನ ಕಯ್ಬಿಟ್ಟಳೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಪದಚ್ಯುತನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವನ್ನು ತಿರುಗಿ ದೊರಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನೆರೆ ಯರಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ದಂಡೆತ್ತಿಬರಲು, ಧ್ರುವನು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅಟ್ಟಿ, ಸಾರ್ವಭೌಮನೆಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡನು. ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಆಧಾರವಿರುತ್ತದೆ.

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೩.

ಶಕ ೭೦೫ (೭೮೩ ನೆಯ ಇಸ್ವಿ)ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಹರಿವಂಶವೆಂಬ ಜೈನರ ಪುರಾಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ **ವಲ್ಲಭನು** ದಕ್ಷಿಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಕಾವಿ, ಪೈಠಣ ಈ ಊರುಗಳ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನನ್ನು **ವಲ್ಲಭನೆಂದು** ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೃಷ್ಣನ ೨ ನೆಯ ಮಗನಾದ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಕಲಿವಲ್ಲಭನೆಂಬುದೊಂದು ಬಿರುದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ ವಲ್ಲಭನು ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನೇ ಆಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನೇ ೭೮೩ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಹೇಳಬಹುದು*.

ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಶಾಸನ ಶೋಧಕರಾದ ಮೆ॥ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಈ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಚಳ್ಳಕೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕಮಧುರೆಯ ಗ್ರಾಮದ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿರುವ ಕಂಬದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಕಾಲವರ್ಷ(ಕೃಷ್ಣ)ನ ಮಗನಾದ ''ಜಗತ್ತುಂಗ ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಪ್ರತಾಪಾವಲೋಕ ಶ್ರೀ ವಲ್ಲಭ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯೆ'' ಎಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ†. ಈ ಶ್ರೀ ವಲ್ಲಭನು ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನೇ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೆ ೭೮೩ರಲ್ಲಿ ಆದ ಜೈನ ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ ವಲ್ಲಭನು ದಕ್ಷಿಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಪಲ್ಲವ ನೊಳಂಬ ಅರಸನಾದ ಸಿಂಗಪೋಟನ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಗೋವಿಂದನ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ ಈ ಪಲ್ಲವ ನೊಳಂಬ ಸಿಂಗಪೋಟನು ಗಂಗರಸನಾದ ಶಿವಮಾರ ಸೈಗೊಟ್ಟನ ಸಮಕಾಲೀನನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಚಳ್ಳಕೆರೆಯ ೮ ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿವಮಾರನು ಗೋವಿಂದನ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಸೋತು ಧ್ರುವನ ಸೆರೆಯಾಳಾದ ಸಂಗತಿಯು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ‡.

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೧೯೬–೯೭.

† ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೧೧, ಪು. ೨೭೭.

‡ ರಾಯಿಸರು ಬರೆದ ''ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು'', ಪು. ೬೮.

ಮೇಲಿನ ಬರಹದಿಂದ ಡಾ॥ ಬುಲ್ಹರ, ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರ, ಮೆ॥ ರಾಯಿಸ ಈ ಮುವ್ವರು ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಒಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಅವನು ಆಳಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು ತ್ತಾರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಹೆಸರುವಾಸಿ ಯಾದ ಶಾಸನ ಪಂಡಿತರು. ಅವರು ನಮ್ಮ ಕಾಯ್ನಾಡಿನ ಇತಿಹಾಸ ವನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿಲ್ಲೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಆದರೆ ಸತ್ಯವು ಎಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದೇ ಪರಮೇಶ್ವರ ಸ್ವರೂಪಿ ಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದು ಯಾವ ತರದ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಒಳಗಾಗ ಲಾರದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಆದಕಾರಣ ಈ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅನುಮಾನವೇ ಕೊನೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ನಿರ್ಣ ಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವಾ. ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡುವಾ.

೧. ಕಡಬದ ಶಾಸನದ ಬಗ್ಗೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಸಂಶಯಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ೪ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಒಂದು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಾರಣಗಳಾವವೆಂದರೆ:—೧. ಈ ಶಾಸನವು ದಂತಿ ದುರ್ಗನನ್ನು ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಕರೆಯದೆ ವೈರಮೇಘನೆಂದು ಕರೆಯು ತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಂತರವಾದ ಶಾಸನಗಳು ಇಲ್ಲ. ೨. ಮೊದಲನೆಯ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಕಾಲವರ್ಷ ಕನ್ನರನೆಂದು ಕರೆಯದೆ ಅಕಾಲವರ್ಷ ಕನ್ನೇಶ್ವರನೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ೩. ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಕರೆಯದೆ, ಪ್ರಭೂತವರ್ಷನೆಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಬಿರುದಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಂತರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಶಿಲಾ ಲೇಖವೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ೪. ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲವು ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರ ಗಣನೆಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ೨ ನೆಯ ಅಮ್ಮನ ಪಟ್ಟಾ ಭಿಷೇಕದ ೯೪೫ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅಂಕಿ

ಗಳಿಂದ ಶಕವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಕಾರಣಗಳು ಬಲಿಷ್ಠವಾದವೆಂದು ನಾವು ಒಡಂಬಡಲಾರೆವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಂತರವಾಗಿ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಬರಹದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ಹಾಗಿದೆ. ಕನ್ನರದ ಬದಲು ಕನ್ನೇಶ್ವರವೆಂದು ಬರೆದುದು ಹಸ್ತದೋಷವೇ ಸರಿ. ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಜೆಳ್ಳಕೆರೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಪ್ರಭೂತವರ್ಷನೆಂಬ ಬಿರುದು ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂಕಿಗಳಿಂದ ಶಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನವು ಅಮ್ಮನ ಶಾಸನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಇನ್ನೂ ಯಾರೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿಲ್ಲ.

೨. ಕಾವಿ, ಪೈಠಣ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ವಲ್ಲಭನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರಿಗೆ ಆಧಾರಗಳೇನೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಒಡಂಬಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅವರು ಒಂದು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿವಂಶದ ಶ್ಲೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಆ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವೆವು:—

ಶಾಕೇಷ್ವಬ್ದಶತೇಷು ಸಪ್ತಸು ದಿಶಂ ಪಂಚೋತ್ತರೇಷೂತ್ತರಾಂ
ಪಾತೀಂದ್ರಾಯುಧನಾಮ್ನಿ ಕೃಷ್ಣನೃಪಜೇ ಶ್ರೀ ವಲ್ಲಭೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ॥
ಪೂರ್ವಾಂ ಶ್ರೀಮದವಂತಿಭೂಭೃತಿ ನೃಪೇ ವತ್ಸಾದಿ(ಧಿ)ರಾಜೇಽಪರಾಂ।
ಸೌರ್ಯಾ(ರಾ)ಣಾಮಧಿಮಂಡಲೇ(ಲಂ)ಜಯಯುತೇ ವೀರೇ ವರಾಹೇಽವತಿ ॥

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ಲೋಕದ ೨ನೆಯ ಪಾದದ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರ ಫ್ಲೀಟರ ಮತಭೇದವಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಾಯುಧ

ನೆಂಬವನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ (ಗೋವಿಂದ) ನು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿಯೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಅರ್ಥ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀವಲ್ಲಭನು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರಾಯುಧನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅರ್ಥ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ*. ಈ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರ ಅರ್ಥವು ಸರಳವಾದುದೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಅರ್ಥವು ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದೆಂತಲೂ ನನಗಂತೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹರಿವಂಶದ ಕರ್ತನು ದಕ್ಷಿಣ ನಿವಾಸಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಅರಸನ ಗೊತ್ತಿದ್ದಷ್ಟು ಉತ್ತರದ ಅರಸನ ಗೊತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು "ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಯುಧನೆಂಬ **ಹೆಸರಿನ** ಅರಸನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದು, ತನ್ನ ಅಪರಿಚಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂತು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದವನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಕವಿಯು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸರ್ವಾಪದ್ಧವಲ್ಲವೇ? ಇದಲ್ಲದೆ ಹರಿವಂಶವು ೭೮೩ರಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆ ವರ್ಷ ೨ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಹೊರತು ಬೇರೊಬ್ಬನು ಶ್ರೀವಲ್ಲಭನಾಗಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ೭೮೩ರಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದ್ದನೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ತೊಡರುಂಟು. ಇಂದ್ರಾಯುಧನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕೃಷ್ಣರಾಜನ ಮಗನಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ **ಕೃಷ್ಣನೃಪಜೆ ಇಂದ್ರಾಯುಧನಾಮ್ನಿ** ಎಂದು ಅನ್ವಯಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಇಂದ್ರಾಯುಧನು ಯಾರು? ಇವನ ರಾಜಧಾನಿ ಯಾವುದು? ಇವನ ತಂದೆ ಯಾರು? ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಏನೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಧರ್ಮಸಂಯೋಗದಿಂದ ಈ ಇಂದ್ರಾಯುಧನ ತಂದೆಯು ಕೃಷ್ಣರಾಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಅನ್ವಯವು ಸರಿಯಾದ್ದಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೩, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೧.

೩. ಧ್ರುವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠೋಲ್ಲಂಘನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಧ್ರುವನು ಪಟ್ಟವನ್ನು ಸೆಳೆಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೂ ಜ್ಯೇಷ್ಠೋಲ್ಲಂಘನವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಊಹೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೪. ಇತ್ತಲಾಗಿನ ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ ಅವನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ತರ್ಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ತರ್ಕವಾದರೂ ಸಬಲವಾದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲಾರೆವು. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೇ? ಅದೇಕೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (ನಾಡುಗವುಡ) ಅರಸುಮನೆತನದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ದಂತಿದುರ್ಗನ ಹೆಸರನ್ನೇ ಬಡೋದೆಯ ಶಾಸನವು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೇ? ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸುವವರಾಗಲಿ ಬರೆಯುವವರಾಗಲಿ ಆಳುವ ಅರಸರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವರಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪಕಾಲ ಪಟ್ಟದ ಮೇಲಿದ್ದು ಮತ್ತು ಆಳುವ ಅರಸರಿಗೆ ಬೇಡಾದವರ ಹೆಸರನ್ನು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು?

೫. ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಪಟ್ಟವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹಗೆನಾಡಿನ ಅರಸರ ನೆರವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುದು ಅವನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂಬ ತಮ್ಮ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವು ನನಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೊಲ್ಲದು. ಧ್ರುವನು ತಂದೆ ಸತ್ತಕೂಡಲೇ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ತಾನು ಅರಸಾಗಿರಬಹುದು. ಹೇಗಾದರೂ ಗೋವಿಂದನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ್ದಲ್ಲವೇ? ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗುವವನು ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಗಾದೆಯನ್ನು ವಾಚಕರು ಕೇಳಿರಬಹುದು.

೬. ಕೃಷ್ಣರಾಜನು ಜೀವಂತನಾಗಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಹಿರಿ ಮಗನಾದ ಗೋವಿಂದನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

೭. ಡಾ॥ ಕಿಲ್ಹಾರ್ನರು ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂತಲೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ, ವಿಕ್ರಮಾವಲೋಕ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವೆಂತಲೂ ತಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೭ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣರಾಜನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು*. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಇವನು ೭೮೩ರಿಂದ ೭೮೪ರ ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ವರುಷ ಆಳಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಸಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜನ ಮಗನಾದ ಸಂಬಾಜಿಯಂತೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತನೂ ಅವಿವೇಕಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ ಇವನಿಗೆ ಸಂಪತ್ತೂ ಪ್ರಭುತ್ವವೂ ದೊರೆದುದರಿಂದ ಇವನ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನವು ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಈ ಒಂದೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎಷ್ಟೋ ಕೇಡಾಗಬಹುದು. ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಬಳಿಕಂತೂ ಕೇಳುವುದೇ

---

* ಇದನ್ನು ಬರೆದು ೧-೨ ತಿಂಗಳಾದ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರಾದ ಮ॥ ನೆಲಮಂಗಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯ, ಎಂ.ಎ. ಯವರು ಮುದ್ರಿಸಿದ ನಾಸಿಕ ವಿಷಯದ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆದುದೇನಂದರೆ:—ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀ ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಗೋವಿಂದನು ಆಳುವಾಗ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಕರ್ಕರಾಜನು ನಾಸಿಕ ವಿಷಯದ ರಕ್ಕುಲ್ಲ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಲೇಖದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿ ಮಗನಾದ ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ೬೯೨ ನೆಯ ಶಕದ ಅಲಾಸದ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನದಿಂದ ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯುವರಾಜನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ೭೦೧ ನೆಯ ಶಕದ ನಾಸಿಕ ವಿಷಯದ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ ೭೦೫ ನೆಯ ಶಕದ ಹರಿವಂಶವೆಂಬ ಜೈನ ಗ್ರಂಥದಿಂದಲೂ ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ೭೭೮ರಿಂದ ೭೮೪ರವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ ಎಂಬ ಬಿರುದು ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ ಧ್ರುವ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇತ್ತೋ ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಿದೆ?* ಈ ಸರ್ವಾನರ್ಥವು ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು. ಸ್ವಸಂರಕ್ಷಣ ದಕ್ಷನಾದ ತಗಲಖ ಮಹಮ್ಮದನಂತಹ ಅವಿವೇಕಿಯು ಅರಸನಾದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಗೋಳಾಟಕ್ಕೆ ಪರಿಮಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಭಾಜಿಯಂತಹ ತಿಳಿಗೇಡಿಯು ನೆಲದೆರೆಯನಾದರೆ ಅವನು ತುಸು ಕಾಲದಲ್ಲೇ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಎರವಾಗುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ ೨ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾಗಿ ನೂರಾರು ಹರೆಯದ ಚೆನ್ನೆಯರೊಡನೆ ಚಲ್ಲಾಟವಾಡುತ್ತ ಕಾಲಕಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಯೂ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನೂ ಶೂರನೂ ಜಾಣನೂ ಆದ ಧ್ರುವನು ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮುಖ್ಯ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಒಡೆಕೊಂಡು, ತಾನೇ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನು. ತನ್ನ ಮುಂದುಗಾರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹಣವು ದೊರೆಯುವ ಹಾಗೆ ಆದಕೂಡಲೆ ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಬೆಯ್ದು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದನು, ತಮ್ಮನಿಗೆ ಬದಹೇಳಿದನು; ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದನು. ನಿರ್ಮಾಲ್ಯನಾದ ಗೋವಿಂದನ ಮಾತು ಕೇಳುವವರಾರು? ಯಾರೂ ತನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ವಿಷಯಾಸಕ್ತತೆಯಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ಸರೆಯು ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಅರಿವು ಬಂತು, ತನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯ ಜ್ಞಾನವಾಯಿತು, ತಾನು ಅರಸನಾಗಿರದೆ ಸೆರೆಯಾಳಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಹುಟ್ಟಿತು.

ದಾರಿದ್ರ್ಯಮ್ ಪರಮಾಂಜನಮ್ ಎಂದು ಹಿರಿಯರು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಮುಂದುಗಾರಿಕೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣ ಸಿಕ್ಕದ ಹಾಗೆ ಆದ ಕೂಡಲೆ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ತುಸು ಎಚ್ಚರ ಬಂತು. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹಣ ಬಾರದ ಹಾಗೆ ಆದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸೂಳೆಯರು ತಪ್ಪಿಸತೊಡಗಿದರು. ಗೋವಿಂದನ ಮಯ್ಮೇಲಿದ್ದ ಚಿನ್ನ ಹರಳುಕಲ್ಲುಗಳ ಒಡವೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಯ್ಬಿಟ್ಟವು. ಬಳಿಕ ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡಂದಿರ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತನ್ನ

* ಯೌವನಂ ಧನಸಂಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಭುತ್ವಮವಿವೇಕತಾ|
ಏಕೈಕಮಪ್ಯನರ್ಥಾಯ ಕಿಮು ಯತ್ರ ಚತುಷ್ಟಯಂ || ಸುಭಾಷಿತ.

ಪ್ರೀತಿಯು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅವಾದರೂ ಎಷ್ಟು ದಿವಸ ಪೂರೈಸುವವು? ಕೊನೆಗೆ ಹಣವಿಲ್ಲದವನು ಹೆಣಕ್ಕಿಂತ ಕಡೆ ಎಂಬ ಗಾದೆಯ ಅನುಭವವು ಅವನಿಗೆ ಬಂತು. ಅವನ ಮಾತು ಯಾರೂ ಕೇಳದಹಾಗಾದರು. ಕಡೆಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಸಂಗಡಿಗರೊಡನೆ ಸಂಚು ಮಾಡಿ, ಹೆಂಗಸಿನ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಮೇಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಓಡಿಹೋದನು. ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಹೆಣ್ಣು ಸೋಗನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ ಉಡಿಗೆತೊಡಗಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ನಂಬಿಗಸ್ತರಾದ ಜನರೊಡನೆ ಆಲೋಚಿಸಿ, ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ವೆಂಗಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಅವನಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟು ಮನಮುಟ್ಟಿ ಆದರಿಸಿದರು (೭೮೪).

೪. ಧ್ರುವ

(೭೮೪–೭೯೪?)

ಗೋವಿಂದನು ಅರಮನೆಯಿಂದ ಓಡಿಹೋದ ೫–೬ ದಿವಸಗಳ ಬಳಿಕ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಆ ಸುದ್ದಿಯು ಹತ್ತಿತು. ಅವನು ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ಗದರಿಸಿ, ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರರನ್ನು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗೆ ಕಳುಹಿದನು. ಅವರು ಹಸಿವೆ ನಿದ್ದೆ ನೀರಡಿಕೆ ಎನ್ನದೆ ಎಷ್ಟು ಅಡಬಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೂ ಗೋವಿಂದನು ಅವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು 'ಉಧೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣ' ಎಂದು ತಿರುಗಿ ಬಂದು ಗೋವಿಂದನು ವೆಂಗಿಗೆ ಹೋದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿದರು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ನಿಜವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದರಿಂದ ಧ್ರುವನು ಚಾರರನ್ನು ವೆಂಗಿಗೆ ಕಳುಹಿ, ಮುಂದೆ ಬರುವ ದಾಳಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

ಬುದ್ಧಿವಂತರು ತಮ್ಮ ಕಾಲವನ್ನು ಕಾವ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ದಡ್ಡರು ತಮ್ಮ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಸನದಲ್ಲಿಯೂ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಜಗಳದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಳುಮಾಡಿ

ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂಬ ಮಾತು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳು ಒಮ್ಮೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಮಾಡಿದ ದೃಢನಿಶ್ಚಯಗಳು ಕೂಡಲೆ ಕ್ಷಣಿಕನಿಶ್ಚಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ವ್ಯಸನಗಳಿಗೆ ವಶವರ್ತಿಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಆಯಾ ವ್ಯಸನಗಳಿಗೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಎಳೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮುರಿಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಹತ್ತರದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಗೋವಿಂದನ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ವೆಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ತಲೆ ಎತ್ತಿತು. ತನ್ನ ದುರವಸ್ಥೆಯ ಪರಿವೆಯೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅಗ್ಗದ ಸೂಳೆಯರ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲಹರಣಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅವನ ವಿಪರೀತ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಚಾಳುಕ್ಯರು ಅಸಹ್ಯಗೊಂಡರು. ಇಂತಹ ದತ್ತಗೇಡಿಯಾದ ಹೇಡಿಯ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲೆಂದು ಚಾಳುಕ್ಯರಿಗೆ ಹೊಳೆಯಿತು. ದತ್ತಗೇಡಿಯಾದ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟುವ ವಿಚಾರವು ಅವರ ಕನಸುಮನಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಗೋವಿಂದನ ನೆವನಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಿರುಗಿ ದೊರಕಿಸುವ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಗೋವಿಂದನ ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರದೆ. ತಮ್ಮೊಬ್ಬರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೆಲ್ಲುವುದಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದೆಣಿಸಿ, ಕಾಂಚಿ, ಗಂಗಮಂಡಲ, ಮಾಳವೆ ಈ ನಾಡುಗಳ ಅರಸರಿಗೆ ನೆರವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದನಿಂದ ಪತ್ರ ಬರೆಯಿಸಿ ಆ ಪತ್ರಗಳೊಡನೆ ತಮ್ಮ ರಾಯಭಾರಿಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹರಿದು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹವಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಈ ಅರಸರು ನೆರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು, ತಂತಮ್ಮ ದಂಡುಗಳೊಡನೆ ಹೊರಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ನಾಲ್ಕೂ ದಂಡುಗಳು ಇಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ, ಧ್ರುವನ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅರ್ಜುನನು ಉತ್ತರ ಕುಮಾರನನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕೂಡ್ರಿಸಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟಂತೆ, ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಗೋವಿಂದನನ್ನು ರಥ

ದಲ್ಲಿ ಕೂಡ್ರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಧ್ರುವನೊಡನೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು.

ಅತ್ತ ಎದೆಗಾರನೂ, ಶೂರನೂ, ದೂರದರ್ಶಿಯೂ, ಜಾಣನೂ, ಸಾಹಸಿಯೂ ಆದ ಧ್ರುವನು ಚಾರರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕೂ ನಾಡುಗಳ ದಂಡಿನ ಸುಳಿದಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವು ಒಟ್ಟುಗೂಡುವುದರೊಳಗೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮುರಿಬಡಿಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಮೂರು ಮಂದಿ ನಂಬುಗಸ್ತರಾದ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರನ್ನೂ ತಳಕಾಡಿನ ಗಂಗರನ್ನೂ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಮಾಳವೆಯರನ್ನೂ ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿ, ತಾನು ನುರಿತ ದಂಡಾಳುಗಳೊಡನೆ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಅಡ್ಡಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಈ ನಾಲ್ಕು ದಂಡಿನ ತುಕ್ಕಡಿಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹಗೆಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಗಗಳು ಆದವೆಂಬುದಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ಏನಾಯಿತೆಂಬುದಾಗಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಶಾಬ್ದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಧ್ರುವನು ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಂಡನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು ಓಡಿಸಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನು. ಮುಂದೆ ಒಂದೆರಡು ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವರು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಬಿಟ್ಟು ತಿರುಗಿಹೋದ ಬಳಿಕ ಅವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲೆಂದೆಣಿಸಿ, ಜಯಭೇರಿ ಹೊಡಿಸುತ್ತ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ ಗಂಗರ ಒಡೆಯನಾದ ಶಿವಮಾರ ಸೈಗೊಟ್ಟನು ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾನು ಕಳುಹಿದ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ರಾಜಧಾನಿಯ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಬರುತ್ತಾನೆಂದು ಸುದ್ದಿ ಬಂತು. ಕೂಡಲೆ ದಕ್ಷನಾದ ಧ್ರುವನು ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಅತ್ತಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದನು. ಗಂಗರ ದಂಡು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಕೂಡಲೆ ಯುದ್ಧಕಲಾಕೋವಿದನಾದ ಧ್ರುವನು ಒಂದು ಮರಡಿಯ ಮೇಲೆ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಗೆಲವಿನಿಂದ ಉಬ್ಬಿದ ಗಂಗರನ್ನು ತನ್ನ ಮರಡಿಯ ಕೆಳಗಿನ ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಬರಮಾಡಿ

ಕೊಂಡು. ಕೂಡಲೆ ಅವರನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದು, ಶಿವಮಾರನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದನು. ಈ ಜಾಣತನದ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಬ್ಬಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಅವನ ಹೆದರಿಕೆಯು ಎಲ್ಲ ಹಗೆಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತು (೭೮೭ ?).

ಶಿವಮಾರ ಸೈಗೊಟ್ಟನು ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸಂಶಯದಿಂದಲೋ, ಅವನಿಂದ ತನ್ನ ಹಿರಿತನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯು ಬರಬಹುದೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದಲೋ, ಧ್ರುವನು ಬಹುದಿನದ ಹಳೆಯ ಗಂಗರ ಅರಸುಮನೆತನವನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಶಿವಮಾರನನ್ನು ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕಾವಲಲ್ಲಿರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕಳುಹಿ, ತಾನು ಗಂಗರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ತಲಕಾಡಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಅರಸನಿಲ್ಲದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಾಳಿಗಾರರನ್ನು ಅಡ್ಡ ನಿಲ್ಲುವರಾರು? ಧ್ರುವನ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಜಯಯಾತ್ರೆಯಾಯಿತು. ಅವನು ತಲಕಾಡಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ನಗರರಕ್ಷಕನು ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಕಯ್ಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಶರಣು ಬಂದನು.

ಗಂಗರ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ರಾಜ್ಯವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಯ್ಗೆ ಸಿಕ್ಕುದನ್ನು ನೋಡಿ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಅವನ ರಾಜ್ಯಲೋಭವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ರಾಜನೀತಿಯು ಅಡಗಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕಿರಿಮಗನಾದ ಗೋವಿಂದನ ಮೇಲಿನ ಕಕ್ಕುಲತೆಯಿಂದಲೋ, ಅವನೇ ಯುವರಾಜನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕವನೆಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಮತ್ತಾವದಾದರೊಂದು ರಾಜಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಧ್ರುವನು ತನ್ನ ಹಿರಿಮಗನಾದ **ಕಂಬ ಅಥವಾ ಸ್ತಂಭ** ಎಂಬವನನ್ನು ತೆರವಾದ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದನೆಂದು ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಈ ರಣಾವಲೋಕ ಕಂಬಯ್ಯನು ೭೮೮ರಿಂದ ೮೦೭ರ ವರೆಗೆ ಗಂಗ ಮಂಡಲವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳಿದನೆಂದು ಮೈಸೂರ

* ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೪೦.

ಸಂಸ್ಥಾನದ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ*, ಸೊರಬ, ನೆಲಮಂಗಲ, ಗುಬ್ಬಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಊರುಗಳ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಂಬಯ್ಯನು ಧ್ರುವನ ಹಿರಿಮಗನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಯಾವ ಆಧಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರಾಗಲಿ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರಾಗಲಿ ಇವನು ಧ್ರುವನ ಮಗನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಕಂಬಯ್ಯನು ಧ್ರುವನ ಮಗನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಹೊಸತಾಗಿ ಧ್ರುವನು ನಿಯಮಿಸಿದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಗಂಗ ಮಂಡಲದ ಕಟ್ಟುಪಾಡಿನ ಕೆಲಸವು ಪೂರಾ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಧ್ರುವನು ಪಲ್ಲವರ ಪಾರುಪತ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಚಾಳುಕ್ಯ ಗಂಗರು ಹಿಂತೆಗೆದುದರಿಂದ ಪಲ್ಲವರು ಹತಾಶರಾಗಿದ್ದರು. ಅದಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕ ದಂಡಿನ ಕಲಿತನದ ಮತ್ತು ಧ್ರುವನ ಯುದ್ಧಕೌಶಲ್ಯದ ಕೀರ್ತಿಯು ಅವರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಲ್ಲವರು ಕಡಿದಾಡಿ ಕಷ್ಟಬಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶರಣುಹೋಗಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಲೇಸೆಂದೆಣಿಸಿದರು. ಧ್ರುವನು ಕಂಚಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅರ್ಧದಾರಿ ಹೋಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿಯು ಕಪ್ಪಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೂ ಥೈಲಿಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಂದು ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಧ್ರುವನಿಗೂ ಒಪ್ಪಂದವೇ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮಾಳವೆಯರ ಪುಂಡಾಟವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಆಗತಾನೇ ಬಂದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧ್ರುವನು ಕಪ್ಪಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೂ ೫೦ ಆನೆಗಳನ್ನೂ ಇಸಕೊಂಡು ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದನು.

---

* ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಧಾರಾವರಿಷ ಶ್ರೀವಲ್ಲ....ಘುವೀ ರಾಜ್ಯಕೆಯ್ಯ ಕಂಭರಸರ ತೊಂಬತ್ತರುಸಾಸಿ....ದಿಯರಸರ..ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೪, ಭಾಗ ೨, ಪು. ೨೧೫, ಶಾಸನ ೯೩ ನೆಯದು.

ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಳವೆಯರನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಧ್ರುವನು ಒಂದು ದಂಡನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ **ವತ್ಸರಾಜ**ನೆಂಬ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಅರಸನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಗೌಡನಾಡ(ಬಂಗಾಳ)ನ್ನು ಬಳಸುಗ್ಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನಿಂದ ಎರಡು ಶ್ವೇತಛತ್ರಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಉಬ್ಬಿದ ವತ್ಸರಾಜನು ಗೋವಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನು ಕಳುಹಿದ ದಂಡು ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸಿತು. ಮಾಳವೆಯ ದಂಡು ದೊಡ್ಡದಾದ್ದರಿಂದ ಜಾಣನಾದ ಧ್ರುವನ ದಳವಾಯಿಯು ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗದೆ, ವತ್ಸರಾಜನ ದಂಡಿಗೆ ಅನ್ನಸಾಮಗ್ರಿಯು ದೊರೆಯದಂತೆಯೂ, ಅದರ ಗತಿಯು ಕುಂಠಿಸುವಂತೆಯೂ ನಾನಾ ತರದ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಮುಂದೆ ಒಂದು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನ ಪಡೆವಳನು ಸೋತನು. ಈ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದುದರಿಂದಲೇ ಧ್ರುವನು ಬಗುಬಗೆಯಿಂದ ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾಳವೆಯ ದಂಡನ್ನು ಮುರಿಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವಸರದಿಂದ ಹೊರಟನು.

ಧ್ರುವನು ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನೂ ಕರ್ತವ್ಯೈಕದೃಷ್ಟಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಸೋಲಿನ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಅವನು ವತ್ಸರಾಜನ ದುಷ್ಟತನವನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸಿ, ತನ್ನ ದಂಡಿನವರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ, ದಣುವು ನಿದ್ದೆ ನೀರಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ, ಬಡ ಸಿಪಾಯಿಯಂತೆ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣಮಾಡಿ, ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇ ತನ್ನ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಸೋಜಿಗಗೊಂಡ ಮಾಳವೆಯರು ಅವನ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪವನ್ನೂ ಅದ್ಭುತ ಸಾಹಸವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆದರಿದರು. ತನ್ನ ದಣಿದ ದಂಡಿಗೆ ೨-೩ ದಿವಸಗಳ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಮಾಳವೆಯರ ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರ ಪಾಳೆಯದ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲೇ ಬೀಳಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ದಂಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ

ಯನ್ನಿತ್ತನು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನೂ ಅವರ ಅರಸನ ಅತ್ಯದ್ಭುತ ಯುದ್ಧಕೌಶಲ್ಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿ, ಅಂಜಿ, ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಮ್ಮಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾಳವೆಯರು ಶತ್ರುಗಳು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಹವ್ಹಾರಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು. ವತ್ಸರಾಜನಿಗಂತೂ* ತನ್ನ ಪೋಷಾಕು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಒಂದು ಬತ್ತಲಗುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಪ್ರಾಣವುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎತ್ತ ಹೋದನೋ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ವತ್ಸರಾಜನ ಭಾಂಡಾರವೂ ಅವನ ಎರಡು ಶ್ವೇತಛತ್ರಗಳೂ ಅವನ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಯೊಡವೆಗಳೂ ನೂರಾರು ಆನೆಯೊಂಟೆಕುದುರೆಗಳೂ ಸಾವಿರಾರು ದನಗಳೂ ಹೇರಳವಾದ ಅನ್ನ ಸಾಮಗ್ರಿಯೂ ಧ್ರುವನ ಕಯ್ಸೇರಿದವು. ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಮಧ್ಯದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಬ್ಬಿತು. ಬಳಿಕ ಧ್ರುವನು ಕೋಸಲದ ಅರಸನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ಶ್ವೇತಛತ್ರವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನು.

ಕಾಪಿನಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಕಡತವು ಕಾಮಧೇನುವಿಗೆ ಸರಿ ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು ಓದುವವರು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಈ ಸಾಣ್ಣುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನ ನಂಬಿಕೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಅದರಂತೆ ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ವತ್ಸರಾಜನ ದಂಡನ್ನು ಬತ್ತರದಿಂದ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ಅದನ್ನು ಧ್ವಸ್ತಮಾಡಿ, ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. 'ಧೈರ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧನಂ' ಎಂಬ ಸಕ್ಕದ ಗಾದೆಯಂತೆ ಅವನ ಉದ್ದೇಶವು ಸಫಲವಾಯಿತು. ಅರಸು ದಂಡುಗಳಿಲ್ಲದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವರಾರು? ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ರಾಜಧಾನಿಯ ಸಂರಕ್ಷಕನು ಶರಣುಬಂದು ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಬಳಲಿ ಬಂದ ಧ್ರುವನು ವತ್ಸರಾಜನ

---

* ಇವನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಅಲ್ಲಾಬಾದಿನ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ಕೌಶಾಂಬಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೧೯೭.

ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲದಿವಸ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮಾಳವೆ ಪ್ರಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪಡುವಲಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಜರಾಥದ ಮೇಲೆ ನಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಅವನ ದಂಡಿನ ವೇಗಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡ ಗುರ್ಜರು ಮುಂದುಗಾಣದೆ ಬಿಡುಕತೊಡಗಿದರು. ೭-೮ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥದ ದಂಡು ಸೋತು ವಿಧ್ವಸ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಇಡಿ ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತವು ಧ್ರುವನ ಕಯ್ಸೇರಿತು. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರರಾಜನಿಗೆ ಗುಜರಾಥದ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ, ಅವನನ್ನು ಗುಜರಾಥ ಮಾಳವೆಗಳ ಒಡೆಯನನ್ನು ಮಾಡಿ ಜಯಘೋಷವನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಿ ಬಂದನು (೭೯೪?). ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕಿರಿಮಗನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಬಹಳವಾಗಿ ನೆರವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಯುವರಾಜಪಟ್ಟ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಕಂಠಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಮುಂದೆ ಧ್ರುವನು ಬಹಳ ದಿವಸ ಬಾಳಲಿಲ್ಲ. ದುಡಿಕೆಯ ಪ್ರಯಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಕಾಳಗಗಳ ಕಸಾಲೆಯಿಂದಲೂ ಅವನ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಕೆಟ್ಟದರಿಂದ ಅವನ ಮೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ಬೇನೆ ಸೇರಿತು. ಅರಮನೆಯ ರಾಜವೈದ್ಯರು ಎಷ್ಟು ಶ್ರಮಪಟ್ಟರೂ ವಾಸಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ತುಸುಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅವನು ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯಾದನು (೭೯೪?)*.

ಧ್ರುವನ ಅಚ್ಚರದ ಹೆಸರು **ಡೋರ**ನೆಂದಿತ್ತು. ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ ಅವನು **ನಿರುಪಮ, ಧಾರಾವರ್ಷ, ಕಲಿವಲ್ಲಭ, ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ, ಇದ್ಧತೇಜ**—ಎಂಬ ೫ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಅವನು ಎದೆಗಾರನೂ ಜಾಣನೂ ದುಡುಕನೂ ಅದಟನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯವು ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಈವರೆಗೆ ಗಂಗಮಂಡಲವನ್ನು ಯಾರೂ ಗೆದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರ ಬರಹದಂತೆ ಧ್ರುವನು ಅದನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅದರ ಬಲ್ಲಿದ ಅರಸನಾದ ಶಿವಮಾರನನ್ನು

---

* ಶಕೆ ೭೧೫(೭೯೩)ರ ದೇವಗಿರಿಯ (ದೌಲತಾಬಾದು) ಒಂದು ತಾಮ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಮ ಅಥವಾ ಧ್ರುವನು ಪಾರಿಜಾತನೆಂಬೊಬ್ಬ ಅರಸನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಗೋವರ್ಧನನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ಸಲುಹಿದನು ಅಥವಾ ಸಂಹರಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಇವರು ಯಾರು? ಎಲ್ಲಿಯವರೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಕಂಬ ಅಥವಾ ಸ್ತಂಭ ಎಂಬವನಿಗೆ ಆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ರಾಜ್ಯ ಲೋಭದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ವತ್ಸರಾಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಮಾಳವೆ ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ತನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರರಾಜನಿಗೆ ಆ ಎರಡು ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ರಾಜ್ಯವು ನರ್ಮದಾ ನದಿಯಿಂದ ಕಾವೇರಿಯ ವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು.

ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರ ಅನುಮಾನವು ಸರಿಯಾದ್ದೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೆ ಧ್ರುವನಿಗೆ ವೀರರಾದ ೩ ಮಂದಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಹಿರಿಯವನು ಕಂಬನು ಅಥವಾ ಸ್ತಂಭನು; ೨ನೆಯವನು ಇಂದ್ರರಾಜನು; ೩ನೆಯವನು ಗೋವಿಂದನು. ಧ್ರುವನು ಸತ್ತಬಳಿಕ ಯುವರಾಜನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ್ದರಿಂದ ಹಿರಿಯಣ್ಣಂದಿರಾದ ಕಂಬೇಂದ್ರ ರಾಜರು ಪಟ್ಟಕ್ಕಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಹೂಡಿದರು. ಈ ಒಳ ಜಗಳವು ಗೋವಿಂದನ ರಾಜ್ಯಭಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಅದರ ವಿವರವನ್ನು ಕೊಡುವೆವು.

೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಬೆಳವಣಿಗೆ

೫. ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದ

(೭೯೪?–೮೧೪)

ಧ್ರುವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ೩ನೆಯ ಮಗನೂ ಯುವರಾಜನೂ ಆದ ಗೋವಿಂದನು ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೭೯೪?). ಇವನು ಕಿರಿಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನ ಅಣ್ಣಂದಿರಾದ ತಲಕಾಡಿನ ರಣಾವಲೋಕ ಕಂಬಯ್ಯನೂ ಗುಜರಾಥದ ಇಂದ್ರರಾಜನೂ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗೋಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದನೊಡನೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವಾದರು. ಇವರಿಬ್ಬರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಮ್ಮೆಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ತನ್ನ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಐಕ್ಯವೂ ಮುನ್ನೋಟವೂ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗವೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಹೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಡಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಮುರಿದು ಚಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು.

ಗೂಳಿ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲು ಎಂಬ ಗಾದೆಯ ಮಾತು ಎಲ್ಲ ಓದುವವರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು. ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಧ್ರುವನು ಬಿದ್ದುಹೋದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಮಕ್ಕಳೊಳಗೆ ಜಗಳ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ (ನಾಡುಗವೃತ) ಮನೆತನದ ಹಗೆಗಳೂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ ಹಲವು ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಅರಸರೂ ಹೊಸತಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಗೋವಿಂದನ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮದೊಂದು ಕಲ್ಲು ಎಸೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಹುರಿದುಂಬಿ ಎದ್ದು ಕುಳಿತರು. ಒಟ್ಟು ೧೨ ಮಂದಿ ಅರಸರು ಗೋವಿಂದನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾದಿದರೆಂದು ಡಾ|| ಭಾಂಡಾರಕರರೂ ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರೂ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ೧೨ ಮಂದಿ ಯಾರಾಗಿದ್ದ

ರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಹ ಶಾಸನವು ಒಂದಾದರೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ವಿರೋಧಿಗಳೊಳಗೆ ಕಂಬ ಅಥವಾ ಸ್ತಂಭನು ಪ್ರಮುಖನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಹಗೆಗಳಾದ ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರೂ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರೂ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಅರಸರೂ ನೆರವಾಗಿರಬಹುದು. ಗುಜರಾಥದ ಇಂದ್ರರಾಜನಿಂದ ಮಾಳವ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವತ್ಸರಾಜನೂ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದ ಕರ್ಕರಾಜನ ವಂಶಜನಾದ ಅರಸನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದ ಸಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಅರಸನೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರೂ ಇಂದ್ರರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿರಬಹುದು.

ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ರಣಾವಲೋಕ ಕಂಬಯ್ಯನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಒಳಜಗಳವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನು*. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಂಚಿ ವೆಂಗಿ ಗುಜರಾಥಗಳ ದಂಡಿನ ಸುಳಿದಾಟದ ಸುದ್ದಿಗಳು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನು ಕಂಬಯ್ಯನನ್ನು ಎದುರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೊರಡದೆ ತನ್ನೊಬ್ಬ ಶೂರ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ಅವನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಳುಹಿದನು. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಕಂಬಯ್ಯನು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನು ಗಾಬರಿಯಾದನು. ಆಗ ಅವನೊಬ್ಬ ಜಾಣನಾದ ಮಂತ್ರಿಯು ಅವನಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದೇನಂದರೆ:—ಕಂಬಯ್ಯನು ಮಹಾಶೂರನು. ಅವನು ಹಿರಿಯವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನೆಂದು ಕೆಲ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ತಾವು ಗಂಗರಸನಾದ ಶಿವಮಾರನನ್ನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುದರಿಂದ ಅವನ ಪಕ್ಷದವರೆಲ್ಲರು ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದು ಹುರಿದುಂಬಿ ತಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ

---

* ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ೨೪ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಣಾವಲೋಕ ಕಂಬಯ್ಯನು ಪರಮೇಶ್ವರ ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭನ ಮಗನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನಿಗೆ ಮಹಾ ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯೆಂಬ ಬಿರುದಿತ್ತೆಂತಲೂ ಅವನು 'ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯು' ಎಂದು ಬರೆದುದರಿಂದಲೂ ಕಂಬಯ್ಯನು ಧ್ರುವನ ಮಗನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅನುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೯೭, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೧.

ಟೊಂಕ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಶಿವಮಾರನನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿ, ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಿತನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿ, ಕಾದತೊಡಗಿದರೆ ಕಂಬಯ್ಯನ ಕಸವು ಕಠಿಣವೆಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅವನ ದಂಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸರದಾರರೊಳಗೂ ಒಡಕು ಹುಟ್ಟಬಹುದು.

ಈ ಸಲಹೆಯು ಉಳಿದ ಮಂತ್ರಿ ದಂಡನಾಯಕರಿಗೂ ಗೋವಿಂದನಿಗೂ ಪಸಂದುಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಶಿವಮಾರನು ಬಂಧಮುಕ್ತನಾದನು. ರಾಜತಂತ್ರವು ಅತಿಕುಟಿಲವಾದುದು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶಿವಮಾರನು ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ರಾಜಚಿಹ್ನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಆ ಸೇಡು ಗೋವಿಂದನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತನು!! ಆ ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳು ನಡೆದವು. ಎಷ್ಟು ಉಬ್ಬಿಸಿದರೂ ಎಷ್ಟು ಹೆದರಿಸಿದರೂ ಎಷ್ಟು ಆಶೆತೋರಿಸಿದರೂ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದರೂ ಆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶಿವಮಾರನು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅರಸುತನದ ಹಕ್ಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಎರಡು ಮೂರು ದರಬಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಚರ್ಚೆಯಾದರೂ ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯು ತನ್ನ ಅರಸುತನವನ್ನು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಎರಡೂ ಕಯ್ಗೂಡಿದ ಹೊರತು ಚಪ್ಪಾಳೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲೆಂಬ ಅನುಭವದ ಗಾದೆಯು ಓದುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಮಾರುವವನೂ ಕೊಳ್ಳುವವನೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಗಂಡನೂ ಹೆಂಡತಿಯೂ ವ್ಯಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳೂ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಅರಸರೂ ಅವರ ರಾಯಭಾರಿಗಳೂ ಕೊಡುತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ತೋರಿಸದೆ, ಇಬ್ಬರೂ ಹಟಹಿಡಿದರೆ ಯಾವ ಕೆಲಸವು ಕಯ್ಗೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಿಗಿಂತ ಕೊಡುವವನು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ದೋಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಧೀರೋದಾರನಾದ ಶಿವಮಾರನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯು

ತ್ತಿದ್ದರೂ ರಾಜ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೋಹಿಸಿ ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವಷ್ಟು ಕೀಳನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲುವ ಸಿಂಹವು ತನ್ನ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ನರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ಆನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕ್ಷುಧಾತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಷ್ಟು ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರೂ ಧೀರಪುರುಷರು ತಂತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಫಲವನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತಾರೆಂಬ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ*. ಧೀರನಾದ ಶಿವಮಾರನಿಗೆ ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಂಡು, ಕಂಬಯ್ಯನನ್ನು ಮುರಿದ ಹೊರತು ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲೆಂದೆಣಿಸಿ, ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಗಂಗಮಂಡಲವನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಈ ಒಸಗೆವೋಲೆಗಳನ್ನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಳುಹಿದನು (೭೯೮?).

ಶಿವಮಾರನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನೊಡನೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಬ್ಬಿತು. ಅವನು ಪಂಡಿತನೂ ಪ್ರಜಾವತ್ಸಲನೂ ಉದಾರನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಹಿತೈಷಿಗಳು ಕಂಬಯ್ಯನ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಳಸಂಚು ನಡಿಸಿದರು. ಆದಕಾರಣ ಎದೆಗಾರರಾದ ದಂಡಾಳುಗಳೂ, ಶೂರರಾದ ದಳವಾಯಿಗಳೂ, ಜಾಣರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಏನಾದರು ನೆವನಮಾಡಿ ದಿನಾಲು ಕಂಬಯ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಮಾರನನ್ನು ಕೂಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಕಂಬಯ್ಯನು ಹೆದರಿ ಗೋವಿಂದನ ದಂಡನ್ನು ಕೆಣಕದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಹೇಗಾದರು ಮಾಡಿ ಶಿವಮಾರನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಒಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಲವಲವಿಕೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ದೈವಗತಿಯು ಅತಿವಿಚಿತ್ರವಾದುದು. ತುಸು ದಿವಸಗಳ ಹಿಂದೆ ಜೀವವು ಬೇಸರಾದ ಶಿವಮಾರನನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ

---

* ಸಿಂಹೋ ಜಂಬುಕಮಂಕಮಾಗತಮಪಿ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ನಿಹಂತಿ ದ್ವಿಪಂ।
ಧೀರಃ ಕೃಚ್ಛ್ರಗತೋ ಪಿ ವಾಂಛತಿ ಜನಃ ಸತ್ವಾನುರೂಪಂ ಫಲಮ್॥ ಸುಭಾಷಿತ

ಗೋವಿಂದನು ಗಂಗಮಂಡಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ರಣಾವಲೋಕ ಕಂಬಯ್ಯ ಇವರಿಬ್ಬರು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಓಲಗಿಸತೊಡಗಿದರು!!!

ಒಂದು ದಿನ ಕಂಬಯ್ಯನ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ರಾಯಭಾರಿಯು ಶಿವಮಾರನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅವನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಅವನು ತನ್ನ ಗೊತ್ತಿನ ಮಂತ್ರಿಯ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವಮಾರನು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಆದರಾತಿಥ್ಯ ಮಾಡಿದನು. ಅವನು ಒಂದು ಸುಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ತಾನು ತಂದ ಕಂಬಯ್ಯನ ಪತ್ರವನ್ನು ಶಿವಮಾರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಶಿವಮಾರನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದರೆ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಬಹುದೆಂತಲೂ ಬಳಿಕ ಗಂಗಮಂಡಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಇಬ್ಬರೂ ಸುಖದಿಂದ ಆಳಿದರೆ ಇಬ್ಬರ ಶ್ರೇಯೋಭಿವೃದ್ಧಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಆಗುವುದೆಂತಲೂ ಬರೆದಿತ್ತು.

ಕಂಬಯ್ಯನ ಕಾಗದವನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಶಿವಮಾರನ ವಿಚಾರ ಸರಣಿಯು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಯಿತು. ಇನ್ನೂ ತಾನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುತ್ತೇನೆಂಬ ಅರಿವು ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ತಾನು ಮೊದಲು ೨ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿದಾಗ ಮಾಡಿದ ಆಲೋಚನೆಗಳೆಲ್ಲ ಹುತ್ತಿನಿಂದ ಇರುವೆಗಳೇಳುವಂತೆ ಅವನ ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವನ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿದವು. ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ಕಳೆದುಹೋದ ಸಂಧಿಯು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಮರಳಿ ಬಂದಿತೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಡಿಯಲಾರದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಯಿತು. ಅವನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆಜೀವವಾದ ಅವನ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಈಗ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ನೆತ್ತರದೊಡನೆ ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನರ್ತನ ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ತಾನು ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಂತೆ ತುಸು ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗುವೆನೆಂಬ ಬಯಲಾಸೆಯು ಅವನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಭ್ರಂಶಮಾಡಿತು. ಕೆಲಹೊತ್ತು ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಶಬ್ದಗಳೇ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ತುಸು ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವನು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು

ಕಂಬಯ್ಯನ ರಾಯಭಾರಿಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸನ್ನೆಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮನೋರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಮುಳುಗಿದನು.

ತನ್ನ ಭಾವೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅತಿಮನೋಹರವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಶಿವಮಾರನ ಸೇವಕರು ೧–೨ ಸಾರಿ ಅವನನ್ನು ಜಳಕಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದರು. ಅವನ ಆನಂದಾತಿರೇಕವು ಅವನ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಕಿವುಡಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಬಿನ್ನಹಗಳು ಅವನ ಕರ್ಣರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವನು ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದ್ದು ಸ್ನಾನಭೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಆಪ್ತಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕರಿಸಿ, ಅವರೊಡನೆ ಕಂಬಯ್ಯನ ಕಾಗದದ ಬಗ್ಗೆ ಊಹಾಪೋಹ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

ಕಂಡುದನ್ನು ಆಡಿದರೆ ಕೆಂಡದಂತಹ ಸಿಟ್ಟು ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ನಾಣ್ಣುಡಿಯೂ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಪಥ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವವರೂ ಕೇಳುವವರೂ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದುರ್ಲಭರಾಗಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ಸಕ್ಕದ ಗಾದೆಯೂ* ಓದುವವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು. ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಥವಾ ಹಣವುಳ್ಳವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಂತೆ ಬಾರಿಸುವವರೇ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತಾರೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದ ನಿಜವಾದ ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವವರು ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪವೇ ಸರಿ. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶಿವಮಾರನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥಪರರಾಗಿರದೆ ಧರ್ಮೈಕದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಶಿವಮಾರನ ಮನೋರಾಜ್ಯವು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಿನ ಗಂಟೆಂತಲೂ ಯುದ್ಧದ ಜಯಾಪಜಯಗಳು ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನವಾದ್ದವೆಂತಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಗೆಮಾಡಿ ದುಡುಕುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಭಯಾವಹವಾದ ಕಾರ್ಯ

* ಸುಲಭಾಃ ಪುರುಷಾ ರಾಜನ್ ಸತತಂ ಪ್ರಿಯವಾದಿನಃ।
ಅಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಚ ಪಥ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೋತಾ ವಕ್ತಾ ಚ ದುರ್ಲಭಃ ॥
ಅಪ್ರಿಯಸ್ಯಾಪಿ ಪಥ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಃ ಸುಖಾವಹಃ।
ವಕ್ತಾ ಶ್ರೋತಾ ಚ ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ರಮಂತೇ ತತ್ರ ಸಂಪದಃ ॥ ಮಹಾಭಾರತ.

ವೆಂತಲೂ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿದರು. ಶಿವಮಾರನು ಶೂರನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಪಂಡಿತನೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯೂ, ಹಟಮಾರಿತನವೂ, ರಾಜ್ಯಲೋಭವೂ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದುವು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಹೇಳಿದರೂ ಕಂಬಯ್ಯನನ್ನು ಕೂಡುವ ಅವನ ನಿಶ್ಚಯವು ಬದಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಇಂತಹದೊಂದು ದಿವಸ ಇಂತಹ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಬಯ್ಯನನ್ನು ಕೂಡುವೆನೆಂದು ಉತ್ತರ ಬರೆಯಿಸಿ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ರಾಯಭಾರಿಯ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ತನ್ನ ಜನರೊಡನೆ ಗೋವಿಂದನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

ಮೂರು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಮಾತು ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುವುದೆಂಬ ಗಾದೆಯು ಯಥಾರ್ಥವಾದುದೇ ಸರಿ. ಶಿವಮಾರನ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನದಿಂದಲೋ ಅವನ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಭಿನ್ನವಾದುದರಿಂದಲೋ ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದ ಒಬ್ಬ ನೀಚನು ಶಿವಮಾರನ ಗುಪ್ತಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಿದುದರಿಂದಲೋ ಈ ಒಳಸಂಚಿನ ಸುದ್ದಿಯು ಗೋವಿಂದನ ಕಿವಿಗೆ ಹೋಯಿತು. ಅವನು ಶಿವಮಾರನ ಎಲ್ಲ ಸಹಾಯಕರು ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು, ಶಿವಮಾರನು ಹೊರಡುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮತ್ತೆ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟನು !!!

ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಬಯ್ಯನ ದಂಡಿನ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದುವು. ಸಾವಿರಾರು ದಂಡಾಳುಗಳೂ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ್ದರಿಂದ ಅವನ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಉಳಿದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನು ಅವನ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಸೋತು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಬೇಕಾಯಿತು. ಕಂಬಯ್ಯನ ಕಾಟವು ತಗ್ಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಕಾಂಚಿ ವೆಂಗಿಯ ದಂಡುಗಳ ಪುಂಡಾಟವು ಹೆಚ್ಚಿರುತ್ತದೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದುದರಿಂದಲೂ ಅವರ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದನು ದಂಡಿನೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟನು (೭೯೭?).

ಗೋವಿಂದನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಅರಸರೊಳಗೆ ಕಂಬಯ್ಯನೇ ಪ್ರಮುಖನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಗೋವಿಂದನಿಂದ ಸೋತು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಮಂತನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಪಲ್ಲವರು ಎದೆಗುಂದಿದರು. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ತಮ್ಮಿಂದ ಆಗದ ಕೆಲಸವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದುದರಿಂದ ಅವರು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋದರು.

ಪಲ್ಲವರ ಪಲಾಯನದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾದ ಬಾದಾವಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿ, ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರದೊಳಗೆ ಆಗಿಂದಾಗ ಕೊಲೆಸುಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವರನ್ನು ಹತವೀರ್ಯರಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಒಂದೆರಡು ದೊಡ್ಡ ಕಾಳಗಗಳಾದವು. ಎರಡೂ ದಂಡಿನವರು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದಿದರು. ಗೋವಿಂದನ ಜಾಗರೂಕತೆಗೂ ಯುದ್ಧ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೂ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ದುಡುಕುಗಳಿಗೂ ಮೆಚ್ಚಿದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನ ಕೊರಳೊಳಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು. ಚಾಳುಕ್ಯರ ದಂಡು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡತೊಡಗಿತು. ಅದನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಗೋವಿಂದನು ವೆಂಗಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಗೋವಿಂದನ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಕೊಬ್ಬೇರಿದ ದಂಡನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ತಮ್ಮಿಂದ ಆಗದ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅನುಭವದಿಂದ ಮನಗಂಡ ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನು ತನ್ನ ಆಪ್ತ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಆಲೋಚಿಸಿ, ಶರಣುಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಗೋವಿಂದನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು. ಕೆಲದಿವಸ

ಮಾತುಕತೆಗಳಾದ ಬಳಿಕ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಶರ್ತುಗಳಂತೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಯಿತು:—

೧. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಂಶದವರ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟದೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿ ಆಳಬೇಕು.

೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿದ ತನ್ನ ಕೆಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕು.

೩. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶದವರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾವ ತರದ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಕೂಡದು.

೪. ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕೆಲ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಕೊಡಬೇಕು.

ಈಗ ೫೦ ಅಥವಾ ೬೦ ವರುಷ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಾದಿದ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಈ ಒಪ್ಪಂದದಿಂದ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯರಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟುದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಪರಮಾನಂದವಾಯಿತು. ಮೂಡಣ ತೆಂಕಣ ಪಡುವಣ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸುವವರು ಯಾರೂ ಉಳಿಯದ್ದರಿಂದ ಬಡಗಣ ನಂಜುಗಾರರ ಸಮಾಚಾರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ಪ್ರಾಂತದ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಹಬ್ಬಯಕೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿತು. ಇದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳಸಿ, ತನ್ನ ಶೂರರೂ ಸಾಹಸಿಗಳೂ ಚತುರರೂ ಆದ ಎಲ್ಲ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು, ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಸಾಮುಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲ ಜೋಡಣೆಯು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಅವನು ಮೊದಲು ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನು ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ, ೨-೩ ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋತು, ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಇಂದ್ರ

ರಾಜನಿಗೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ, ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅದನ್ನು ಗುಜರಾಥಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿ, ಮಾಳವ ಪ್ರಾಂತದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು. ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ ವತ್ಸರಾಜನು ಗೋವಿಂದನ ತಂದೆಯಾದ ಧ್ರುವನಿಂದ ಸೋತು, ಕಾಡುಸೇರಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅವನು ತಿರುಗಿ ಬಂದು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ದೊರಕಿಸಿ ಸಂಚುಗಾರರೊಳಗೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಪಾರುಪತ್ಯ ಮಾಡುವುದು ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಅವಶ್ಯ ಬಿತ್ತು. ಈ ಮೊದಲೇ ವತ್ಸರಾಜನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಲೆಬಡಿದುದರಿಂದ ಅವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಅವನಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗಿ, ಅವನ ಆಳಾಗಿ ಮಾಳವೆಯನ್ನು ಆಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು, ವಾರ್ಷಿಕ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು, ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿದನು (೮೦೫?).

೮ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನಷ್ಟೇ. ಮುಂದೆ ೫೦ ವರುಷ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯು ಯಾವುದಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಬಾದಾಮಿಯೇ ಅವರ ರಾಜಧಾನಿ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅನುಮಾನಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವರು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳಾಗಲಿ ಶಾಸನಗಳಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಎಂದು ಯಾರು ಆರಿಸಿದರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ **ಮಯೂರಖಂಡಿ**(ಮಾರಕಿಂಡ)ಯು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆರಂಭದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅನುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನೂ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಆ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೬.

ವನ್ನು ಇಷ್ಟು ದೂರದ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಆಳುವದು ಅಸಂಭವವೇ ಸರಿ. ಆದಕಾರಣ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಬಾದಾಮಿಯೂ ಬಳಿಕ ಮಳಖೇಡವೂ ಇವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಮಯೂರಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಮಳಖೇಡದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನಿಗೆ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತನೆಂದು ರಾಧನಪುರದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ (೮೦೭) ಬರೆದಿದೆ*. ಮಯೂರಖಂಡಿಯು ಪಾಳೆಯದ ತಾಣವಾಗಿತ್ತೇ ಹೊರತು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ.

ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯು ಅತಿವಿಚಿತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಎಲ್ಲ ಓದುವವರು ಒಡಂಬಡಬಹುದು. ಸರಿಕರಾದ ಅರಸರಿಗಾಗಲಿ ಕಪ್ಪ ಕೊಡುವ ಒಡೆಯರಿಗಾಗಲಿ ಈ ತರದ ಹುಕುಮು ಕೊಡುವದು ಹುಚ್ಚುತನವೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂತಹ ರೀತಿಗೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಗೋವಿಂದನು ಏಕೆ ಮಾಡಿದನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವನು ಗೆಲವಿನಿಂದ ಮದಾಂಧನಾಗಿದ್ದನೆನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಅವಿವೇಕತನದ ಉದಾಹರಣೆಯು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಗೋವಿಂದನು ಚತುರನೂ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞನೂ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಹೀಗೆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಏನಾದರೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಕಾರಣವಿರಬೇಕೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ತಾವು ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿದ ಕಪ್ಪವನ್ನು ೩-೪ ವರ್ಷ ಕೊಡದ್ದರಿಂದಲೋ, ಅವರು ದ್ರೋಹಬಗೆದು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಂಶಜರಾದ ಸಾಮಂತರೊಡನೆ ಒಳಸಂಚು ನಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾದ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದುದರಿಂದಲೋ ಚಾಳುಕ್ಯ

* ಗೋವಿಂದನ ಕುದುರೆಯ ಶಿರ್ನ ಸ್ಥಳದ ಸುತ್ತಲು ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದನು ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನಿಗೆ ಬರೆದನೆಂದು ರಾ. ಬ. ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಬೆಂಗಳೂರ ಜಿಲ್ಲಾ ಮಣ್ಣೆಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನದ ಟೀಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನಗಳ ನಡುವಿದ್ದ ದ್ವೇಷೋದ್ರೇಕದಿಂದಲೋ ಈ ಮೂರೂ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೋ ಗೋವಿಂದನು ಈ ತರದ ಕಟ್ಟಾಣತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಕಾರಣವು ಏನೇ ಇರಲಿ, ಗೋವಿಂದನು ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಹುಕುಮನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನು ಈ ಅತಿನಿಷ್ಠುರವಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮುಂದೆ ಗೋವಿಂದನು ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಹೂಡಿದ್ದರಿಂದ ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನು ಗೋವಿಂದನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಊಹಿಸಬಹುದು.

೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ವೆಂಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ೨ನೆಯ ನರೇಂದ್ರ ಮೃಗರಾಜ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬವನು (೭೯೯–೮೪೩) ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ*. ಇವನು ಶೂರನೂ ಧೀರನೂ ಅತಿಸಾಹಸಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನು ೧೨ ವರ್ಷ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಗಂಗ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೊಡನೆ ಹಗಲಿರಳು ೧೦೮ ಕಾಳೆಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾದಿದನೆಂದು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ†. ಈ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ತಾನು ಮಯೂರಖಂಡಿಯಿಂದ ಕಳಿಸಿದ ಹುಕುಮನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲೆಂಬ ಸಿಟ್ಟು ಗೋವಿಂದನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಆದಕಾರಣ ಅವನು ತನ್ನ ಉತ್ತರ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ **ಇಂದ್ರರಾಜ**ನಿಗೆ ಲಾಟಪ್ರಾಂತದ ಒಡೆತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ, ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟನು (೮೧೧?). ಅವನು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತವನ್ನು ದಾಟುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ **ಮಾರಾಶರ್ವ**ನೆಂಬ ಅರಸನು ಅವನಿಗೆ ಶರಣುಬಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿದ ಅತ್ಯಪರೂಪವಾದ ಒಡವೆ

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೬.

† ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವೆರಿ, ಸಂ. ೨೦, ಪು. ೧೦೧.

ಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದನಂತೆ. ಗೋವಿಂದನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ ಶ್ರೀಭವನವೆಂಬಲ್ಲಿ * ಮಳೆಗಾಲವನ್ನು ಕಳೆದು, ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದನು (೮೧೧?). ಎದೆಗಾರನಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅವನನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಿದನು. ಹನುಮಂತನ ಮುಂದೆ ಹಾರುವ ಗುಬ್ಬಿಯೇ? ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಅವನು ತೋರಿಸಿದ ಸಾಹಸ ಶೌರ್ಯ ಚಾತುರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸೋತು ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕಾಯಿತು. ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ದಂಡನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತ ರಾಜಧಾನಿಯ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಹೆದರಿ, ಮುಂಗಾಣದೆ ಅವನಿಗೆ ಶರಣು ಹೋದನು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದನ ಮನೋರಥವು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು. ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಕಡುಹಗೆಯಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿಯಿತು. ಅವನು ಹಲ್ಲುಕಿತ್ತಿದ ಹಾವಿನಂತೆ ನಿರುಪದ್ರವಿಯಾದನು. ಅವನು ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟನು. ಬಾಕಿಯುಳಿದ ಕಪ್ಪವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಮುಂದೆ ತಾನು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿದ ಪೊಗದಿಯ ಹಣದಿಂದ ಮಳಖೇಡದ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ವಚನಕೊಟ್ಟನು. ೮೦೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ವಾಣಿದಿಂಡೋರಿ ರಾಧನಪುರಗಳ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನು ಗೋವಿಂದನ ದಾಸಾನುದಾಸನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದ ಮಾತು ಈಗ ಮಾತ್ರ ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಯಿತು (೮೧೨?). ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದನು ತೆರೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಕ್ಕೋ ಬೇಕೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†. ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವು ಎಂತಹವಿದ್ದವೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೋ ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ.

---

* ಈ ಶ್ರೀಭವನವು ಯಾವ ಸ್ಥಳವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

† ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಿಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೬.

ವೆಂಗಿಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಣಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಗೋವಿಂದನು ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವ ಅರಸನ ಪಾರಪತ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ **ದಂತಿಗ**ನೆಂಬವನು ಕಂಚಿಯ ಅರಸನಾಗಿದ್ದನು. ಗೋವಿಂದನ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ, ಹೊತ್ತುಗಳೆಯದೆ ಗೋವಿಂದನು ಪಾಳೆಯ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತುಂಗಭದ್ರಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಹೇರಳ ಕಪ್ಪಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಅವನೊಡನೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (೮೧೨ ?).

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯು ಯಾವದಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ ಮಳಖೇಡವು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಕ್ಕ ತಾಣವೆಂದು ಯಾರು ಆರಿಸಿದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ೩ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಳಖೇಡವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈಗ ಮಳಖೇಡವು ನಿಜಾಮು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಾಳು ಹಳ್ಳಿಯಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ವಸ್ವಾಮಿಗಳಾದ **ಜಯತೀರ್ಥ**(ಟೀಕಾಚಾರ್ಯ)ರ ವೃಂದಾವನವಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜ್ಯೇಷ್ಠವದ್ಯ ೫ ಮಿಯ ದಿವಸ ಅವರ ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯ ಉತ್ಸವದಿಂದಲೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮಹಾಸಮಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜನರ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಅದು ೧೭°,೧೦′ ಅಕ್ಷಾಂಶ ೭೭°, ೧೩′ ರೇಖಾಂಶದ ಮೇಲಿದ್ದು, ಸೊಲ್ಲಾಪುರದ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ೯೦ ಮೈಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹೊಳೆಯ ತೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಮೂಡಲಿಂದ ಬರುವ ದಂಡನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಮಳಖೇಡವು ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ*. ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ಶತ್ರುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಎಡೆಬಿಡದ ಉಪಟಳವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಧ್ರುವನಾಗಲಿ ೩ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೩೯೬.

ನಾಗಲಿ ಈ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರಬಹುದು.

ಕಂಚಿಯು ದಂತಿದುರ್ಗನು ಶರಣುಬಂದ ಬಳಿಕ ಗೋವಿಂದನು ಕೇರಳ ನಾಡಿನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದನು. ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮಲಬಾರದ ಅರಸನು ಅವನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದು, ಅವನು ಅಧಿರಾಜನೆಂದೊಡಂಬಟ್ಟು, ಕಪ್ಪ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತು ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (೮೧೨?). ತಾನು ಮಾಡಿದ ದಿಗ್ವಿಜಯದಿಂದ ಗೋವಿಂದನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ, ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ತನ್ನ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಅರಮನೆ ಗುಡಿಗೋಪುರ ಕಚೇರಿಗಳನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದನು.

ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ಶಿವಮಾರನು ಕಂಬಯ್ಯನೊಡನೆ ಒಳಸಂಚು ನಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟನೆಂತಲೂ, ಕಂಬಯ್ಯನು ಸೋತು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಮಂತನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ. ಈ ಕಂಬಯ್ಯನು ೮೦೭ರಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡನು. ಅವನ ತರುವಾಯ ಚಾಕಿರಾಜನೆಂಬವನು ಗಂಗವಾಡಿಯ ಸಾಮಂತನಾದನು. ಈ ಚಾಕಿರಾಜನು ಯಾರೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಜ ಎಂಬ ಬಿರುದು ಇರುವದರಿಂದ ಇವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು. ಇವನು ಕಂಬಯ್ಯನ ಮಗನಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವನು ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಒಂದು ಜಿನಗುಡಿಗೆ ಕೆಲ ಭೂಮಿಯನ್ನು ೮೧೨ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಗುಪ್ತಿಯ ೬೧ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ವರುಷ ಗಂಗವಾಡಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಯ್ಬಿಟ್ಟಿತೆಂದು ರಾ. ಬ. ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಮನ್ನೆ(ಮಾನ್ಯಪುರ)ಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನದ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಮುಂದಿನ ಇತಿಹಾಸವು ಈ ಊಹೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಗಂಗರಸನಾದ ಶಿವಮಾರನು ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅವನ ಪಕ್ಷದ ಜನರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಾನಾತರದ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ೮೧೨ರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡಾಯವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮಂತನಾದ ಚಾಕಿರಾಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಪಲ್ಲವ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಈ ಭಯಂಕರವಾದ ಬಂಡಾಯದ ಸುದ್ದಿಯು ಅವನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು. ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಕಾಲದಿಂದ ಗಂಗವಾಡಿಯು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವೂ ಶಾಂತಿಯೂ ಹಬ್ಬಲಿಲ್ಲೆಂದು ಬಹಳವಾಗಿ ಹಳಹಳಿಸಿದನು. ಆ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜ್ಯಭಾರಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೊಂದು ದೊಡ್ಡ ದೋಷವಿರಬೇಕೆಂದು ಮನಗಂಡನು. ಮಂತ್ರಿ ದಂಡನಾಯಕರೊಡನೆ ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಅವನು ಗಂಗವಾಡಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ಎಷ್ಟು ಅಳೆದುಹಾಕಿದರೂ ಎಷ್ಟು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಯಾರ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ಏನೂ ಬಗೆಹರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವಮಾರನನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಶಿವಮಾರನು ಉತ್ಕಟ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಒಡಂಬಡಲಾರನೆಂಬುದು ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಆದಕಾರಣ ಮಾಂಡಲಿಕತ್ವದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ತೆಗೆಯದೆ ಅವನನ್ನು ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ರಾಜತಂತ್ರವು ಅತಿಕುಟಿಲವಾದುದೆಂಬುದು ದಿನಾಲು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮಾತಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಮನುಷ್ಯನ ಚುರುಕು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅರಸರ ಬಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಹೇರಳ ಹಣವು

ಕೂಡಿಬೀಳುವುದರಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಬಲು ಜಾಣರನ್ನು ಅವರು ಬೇಡಿದಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯವನಾದ ಒಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಯು ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೂಟವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅತಿಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಆ ಮಂತ್ರಿಗೆ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿದನು.

ಮೊದಲು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದಂತೆ ಗೋವಿಂದನ ಒಡ್ಡೋಲಗವು ಕೂಡಿತು. ಪಲ್ಲವ ಅರಸನಾದ ನಂದಿವರ್ಮನೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪಲ್ಲವ ಮಂತ್ರಿ ದಂಡನಾಯಕರೂ ಸಭೆಯನ್ನಲಂಕರಿಸಿದರು. ಬಂಧಮುಕ್ತನಾದ ಶಿವಮಾರನು ರಾಜಾರ್ಹವಾದ ಉಡುಪು ತೊಡವು ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಗೋವಿಂದನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಪಲ್ಲವ ರಾಜನಾದ ನಂದಿವರ್ಮನು ಅವನ ಬಲಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಒಬ್ಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮಂತ್ರಿಯು ಎದ್ದು ಮೂರು ಮಂದಿ ರಾಜರನ್ನು ಉಚಿತ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ವಂದಿಸಿ, ಶಿವಮಾರನ ಶೌರ್ಯ ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರೀತಿ ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ, ಈ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಗುಣೈಕಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಗೋವಿಂದ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಶಿವಮಾರ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಕೊಡುವನೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳಿದನು. ಈ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲ ಸಭಿಕರು ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು. ಶಿವಮಾರನಿಗಂತೂ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಯಿತು. ಅವನ ಕಣ್ಣಿಂದ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳು ಪಟಪಟನೇ ಸುರಿದವು. ಬಳಿಕ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಯು ಎದ್ದು, ರೀತಿಯಂತೆ ಪೊಡಮಡಿದು, “ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳೇ, ಈವೊತ್ತಿನ ದಿವಸವು ತಮ್ಮ ಆಳಿಕೆಯ ಮಹೋತ್ಸವ ದಿವಸವೇ ಸರಿ. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಗಿರುತ್ತದೆನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಶಿವಮಾರ ಮಹಾರಾಜರನ್ನೂ ಅವರ ವಂಶದವರನ್ನೂ ಅವರ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ತಮಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಋಣಿ

ಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ದೂರದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆಲೆಯಿಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಪರೋಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಉದಾರ ತನಕ್ಕೆ ಅಳತೆಯಿಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಜಸಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿಯು ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದು. ತಾವು ಸಿವಮಾರ ಮಹಾರಾಜರ ಮೇಲೆ ಮಹೋಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತೀರಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ತಾವು ಈಗ ಅವರ ಮೇಲೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಉಪಕಾರಮಾಡಿ, ತಾವು ಆರಂಭಿಸಿದ ಪರೋಪ ಕಾರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಬಡ ಸೇವಕನ ಸವಿನಯವಾದ ಸೂಚನೆಯುಂಟು. ಸಿವಮಾರ ಮಹಾರಾಜರು ಬಹಳ ವರ್ಷ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೆಲ ಕೆಡಕರು ಅವರು ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಅಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ ಕುತರ್ಕಗಳನ್ನು ಜನರೊಳಗೆ ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಗಂಗರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ತಳಕಾಡು ಇಲ್ಲಿಂದ ಬಹಳ ದೂರವಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭು ಗಳು ನಂದಿವರ್ಮ ಮಹಾರಾಜರನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸಿವಮಾರ ಮಹಾರಾಜರೊಡನೆ ತಳಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರ ಪಟ್ಟಬಂಧ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರೆ, ದುಷ್ಟರ ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿ ದಂತಾಗುವುದು. ಬಡಾಳಿನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯ ಲಿಕ್ಕೂ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳು ಸಮರ್ಥರೇ ಇದ್ದೀರಿ" ಎಂದು ದಂಡವತ್ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿದನು.

ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಯು ಮಾತಾಡುವಾಗ ಎಲ್ಲ ಸಭಿಕರು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅವನ ಭಾಷಣವು ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ಗೋವಿಂದನು ಸಿವಮಾರನ ಕಡೆಗೂ ನಂದಿವರ್ಮನ ಕಡೆಗೂ ನೋಡಿದನು. ಅವರಿಬ್ಬರ ನಗೆಮೋರೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಹುರುಪು ಬಂತು. ಎಲ್ಲ ಸಭಿಕರು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ಸಿಂಹಾಸನ ವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಗೋವಿಂದನು—"ಮಂತ್ರಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೇ, ತಮ್ಮ ಸೂಚನೆಯು ಅತಿಸಮುಕ್ತಿಕವಾದುದು. ನಾವು ತಳಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಡುವೆವು. ನಂದಿವರ್ಮ ಮಹಾರಾಜರು ನಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಬರುವರು. ಪ್ರಯಾಣದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿರಿ" ಎಂದು

ಉಸುರಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಲ್ಲರು ಜಯ ಜಯಕಾರವಾಡಿದರು ಮತ್ತು ಸಭೆಯು ಮುಗಿಯಿತು.

ಚಂಚು ಪ್ರವೇಶ ಮುಸಲ ಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಸಕ್ಕದ ಗಾದೆಯನ್ನು ವಾಚಕರು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಕೂದಲೆಳೆಯಿಂದ ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುವುದೆಂಬ ಮಾತಾದರೂ ಇದೇ ತರದ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತರದ ಜಾಣತನವು ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾದಷ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜಕಾರ್ಯಧುರಂಧರರಿಗೆ ಕಚ್ಚುವ ಹಲ್ಲೊಂದು, ತೋರಿಸುವ ಹಲ್ಲು ಮತ್ತೊಂದು, ಹೀಗೆ ಎರಡು ಹಲ್ಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮುಖ್ಯವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು, ಪ್ರಜಾಹಿತವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ನಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಯಾದ ಭವಭೂತಿಯು ವರ್ಣಿಸುವಂತೆ ಇಂತಹ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಕಪಟದಿಂದ ಮೋಸಗೊಳಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡು, ತಟಸ್ಥರಾಗಿ ಮೌನವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ*. ಈ ತರದ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರು ನುರಿತಷ್ಟು ಪೌರ್ವಾತ್ಯರು ನುರಿತಿಲ್ಲೆಂದು ಬರೆದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾದಂತೆ ಗೋವಿಂದ ನಂದಿವರ್ಮರು ಶಿವಮಾರನೊಡನೆ ತಳಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಯಿಂದ ಶಿವಮಾರನ ಹಣೆಗೆ ಪಟ್ಟಬಂಧವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಅವನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಯಥಾಸಾಂಗವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದರು (೮೧೩?). ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡವನು ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿದವನ ಮಾಂಡಲಿಕನೆಂಬುದು ಮೇಲೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟಭವಿಸಿಯೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯನೂ ಜಾಣನೂ ಆದ ಶಿವಮಾರನು ಹೀಗೆ ಏನು ಕಾರಣ ಮೋಸಹೋದನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತ ಕಾಲಕಳೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮುಂದೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಅವನ

* ವರಂ ವಿದ್ವಾನೇಕೋ ಸಕಲಮಭಿಸಂಧಾಯ ಕಪಟೈ |
ಸ್ತಟಸ್ಥಃ ಸ್ವಾನರ್ಥಾನ್ ಘಟಯತಿ ಚ ಮೌನಂ ಚ ಭಜತೇ || ಮಾಲತೀಮಾಧವ

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಈ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಿಂದ ಗಂಗ ಮಂಡಲದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅರಸನಾದ ಸಿವಮಾರನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮಂತನಾದನು. ಇದರಿಂದ ಗಂಗ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಅವಮಾನವಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಸಮ್ಮಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಎಡತೊರೆಯ ೬೦ ನೆಯ ಸಂಬರಿನ ೮೯೦ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈ ಪಟ್ಟಬಂಧನವು ಸಿವಮಾರನಿಗೆ ಒಂದು ಭೂಷಣವಾಗಿತ್ತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಿವಮಾರನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಆ ಶಾಸನದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ*:—

೩೪. ಸತತ ಪ್ರತಿದಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಮಹಾದಾನ ಜನಿತ ಪುಣ್ಯಾಹ
ಘೋಷ ಮುಖರಿತ ಮಂದಿರೋದರೇಣ ಶ್ರೀ

೩೫. ಪುರುಷ ಪ್ರಥಮ ನಾಮಧೆ(ೕ)ಯಃ ತತ್ಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪ
ವಿನಿಮಿತ ಸಕಲ ಮಹೀಪಾಲಮೌ

೩೬. ಲಿಮಾಲಾ ಲಾಲಿತ ಚರಣಯುಗಲಃ ನಿಜಭುಜ ವಿರಾಜಿತ
ನಿಶಿತ ಖಡ್ಗಪಟ್ಟ ಸಮಾ

೩ ನೆಯ ಪತ್ರದ ಹಿಂಭಾಗ

೩೭. ಕೃಷ್ಟಾನಿಷ್ಟ ಧರಾಪಾಲ ವಲ್ಲಭ ಜಯಶ್ರೀ ಸಮಾಲಿಂ
(ಗಿ) ತಃ ಸಮರ ಮುಖ ಸಂಮುಖಾಗತ ರಿ

೩೮. ಪುನೃಪತಿ ಗಜಘಟಾ ಕುಂಭನಿರ್ಭೇದನೋಜ್ಜ್ವಲಿತ ರಕ್ತ
ಚ್ಛಟಾಪಾತ ಪಾಟಲಿತ ನಿಜಭುಜ

೩೯. ಸ್ತಂಭಃ ಆಕರ್ಣ್ಣ ಶಮಾಕೃಷ್ಟ ಚಾಪಚಕ್ರವಿನಿ
ರ್ಮುಕ್ತ ನಾರಾಚಪರಂಪರಾ ಪಾತ ಪಾತಿತಾರಾ

೪೦. ತಿಮಂಡಲೋ ಬಹುಶಮರಸಂಮಾರ್ಜಿತ ಜಯಪತಾಕಾ
ಶತ ಸಫಲಿತ ನಭಸ್ಥಲಃ ಮುದು

೪೧. ಗುಂದಮೂರ್ನ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋಪವಿಷ್ಟ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ
ಚಾಳುಖ್ಯ ಹೈಹಯ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರ

---

* ಲುಯಿರಾಯಿಸರ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ. ೪, ಸಂಚಿಕೆ ೨, ಪು. ೧೮೩.

೪೨. ವೀರ ಸನಾಥವಲ್ಲಭ ಸ್ತೃಸ್ವ ವಿಜಯ ವಿಖ್ಯಾತ ಪ್ರಭಾವಃ
ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪಲ್ಲವಾನ್ವಯ
೪೩. ತಿಲಕಾಭ್ಯಾಂ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತ ಗೋವಿಂದನಂದನ
ಮಾರ್ವವಿಧೇಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಮನುಷ್ಠಿತ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇ
೪೪. ಕಾಭ್ಯಾಂ ನಿಜಕರ ಘಟಿತ ಪಟ್ಟವಿಭೂಷಿತ ಲಲಾಟ
ಪಟ್ಟೋವಿಖ್ಯಾತ ವಿಮಲ ಗಂಗಾನ್ವ
೪೫. ಯ ನಭಸ್ಥಲಗಭಸ್ತಿಮಾಲೀ ಕೊಂಗುಣಿ ಮಹಾರಾಜಾಧಿ
ರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರದೇವ।

೮೭೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನು ಕೇರಳರನ್ನೂ ಮಾಳವರನ್ನೂ ಶೌತರನ್ನೂ ಗುರ್ಜರರನ್ನೂ ಬುಂದೇಲಖಂಡದ ಚಿತ್ರಕೂಟವೆಂಬ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲಚುರಿಯರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಶೌತರು ಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ಮಾಳವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಚಿತ್ರಕೂಟದ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಆ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಸಮ್ತ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಹೆಬ್ಬರಸರಲ್ಲಿ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯೂ ಚತುರನೂ ಎದೆಗಾರನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಅವನ ರಾಜ್ಯವು ಪೂರ್ವ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಡುವಣಗಡಲ ವರೆಗೂ ವಿಂಧ್ಯಾದ್ರಿಯಿಂದ ತುಂಗಭದ್ರೆಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ವಿಂಧ್ಯಾದ್ರಿಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿಯೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸರು ಅವನ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಜರಾಥ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಅರಸುತನವನ್ನು ಅವನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಇಂದ್ರರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಈ ಗುಜರಾಥ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಜತೆಗಾರನಾದ ಕರ್ಕರಾಜನು ಗೆದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಆಳತೊಡಗಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩೧ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ

ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಗ ಅಥವಾ ಮೊಮ್ಮಗನು ಆಳುತ್ತಿರಬಹುದು. ಅವರು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೋ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಒಡಂಬಡದಿದ್ದುದರಿಂದಲೋ ಧ್ರುವ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದರು ಅವರ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಿ, ಅವರ ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ **ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ, ಜಗತ್ತುಂಗ, ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣ, ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ** ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಜಿನಸೇನನೆಂಬೊಬ್ಬ ಜೈನ ಕವಿಯು ಶ್ರೀವಲ್ಲಭನು ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ (೭೮೩).

೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಇಂದ್ರರಾಜನಿಗೆ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದ ಒಡೆತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಷ್ಟೇ. ಈ ಇಂದ್ರರಾಜನಾಗಲಿ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕರ್ಕರಾಜ ಗೋವಿಂದರಾಜರಾಗಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸಲಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಡೋದೆ ತೋರ್ಖೇಡೆ ಕಾವಿ ಈ ೩ ಊರುಗಳ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು ತಾವು ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಗಳೆಂತಲೂ ಗೋವಿಂದನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂತಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರರಾಜನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಧೇಯನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಗೋವಿಂದನ ತೆಂಕಣ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂದು ಕೆಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ*. **ಮಾನ**ರೆಂಬವರು ಅವನ ಸಾಹಾಯಕರಾಗಿದ್ದರಂತೆ. ಈ ಮಾನರು ಯಾರೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ನಾವು ಯಾರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಅದರ ತುತ್ತಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯನು ಎಷ್ಟು ಶೂರನಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪರಮ ಭಕ್ತನಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಿ ಒಂದಿಲ್ಲ

---

* ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವರಿ, ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೧೬೩—೧೮೮.

ಒಂದು ದಿನ ಹರಣವನ್ನು ತೊರೆಯಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು*. ತನ್ನ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸುವಾಗ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ನೇಮಕ್ಕನುಸರಿಸಿ, ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಮರಣಹೊಂದಿದನು (೮೧೪). ಇವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನಿಗೆ **ಶರ್ವ**ನೆಂಬೊಬ್ಬ ಜಾಣನೂ ಕಲಿಯೂ ಆದ ಗಂಡು ಮಗನಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಇವನ ರಾಣಿಯ ಹೆಸರು **ಗಾಮುಂಡಬ್ಬೆ.** ಇವನೊಬ್ಬ ಮಗಳು ವಂಗ ಪ್ರಾಂತದ ಅರಸನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದಳು.

೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು.

೧. ನಿಜಾಮನ ಹೈದರಾಬಾದದಲ್ಲಿದ್ದ ಪೈಠಣದ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ದಾಳಿಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೧೬ ನೆಯ ವೈಶಾಖ ಬಹುಳ ೩೦ (೪ ಮೇ ೭೯೪) ದಿವಸ ಖಗ್ರಾಸ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ಭುಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ನಾರಾಕಜ್ಞವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೨. ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಶಿವಮೊಗ್ಗೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೂಡಲಿಗಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಕಂಚಿಯ ದಂತಿಗನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನಿಂದ ಬರತಕ್ಕ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ತುಂಗಾ ಭದ್ರಾ ಹೊಳೆಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ (ಈಗ ಅನವಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಕಾಡುಹಂದಿಯ ಬೇಟೆಯನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ತೀರ್ಥದ ಗೊರವನಿಗೆ ಮೊದಲು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮನ್ನು ತಿರುಗಿಕೊಟ್ಟನು, ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೨೬ ನೆಯ ಸುಭಾನು ಸಂವತ್ಸರ ವೈಶಾಖ ಬಹುಳ ೫ ಗುರುವಾರ, ೪ ಏಪ್ರಿಲ ೮೦೪.

---

* ಮರಣಮ್ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಶರೀರಿಣಾಮ್ । ವಿಕೃತಿರ್ಜೀವಿತಮುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ॥
ರಘುವಂಶ.

೩. ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲೆ ವಾಣಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೩೦ ನೆಯ ವ್ಯಯ ಸಂವತ್ಸರ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೧೫ ದಿವಸ (೨೫ ಏಪ್ರಿಲ ೮೦೭) ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಮಯೂರಖಂಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಂಬಕ ಗ್ರಾಮವೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು.

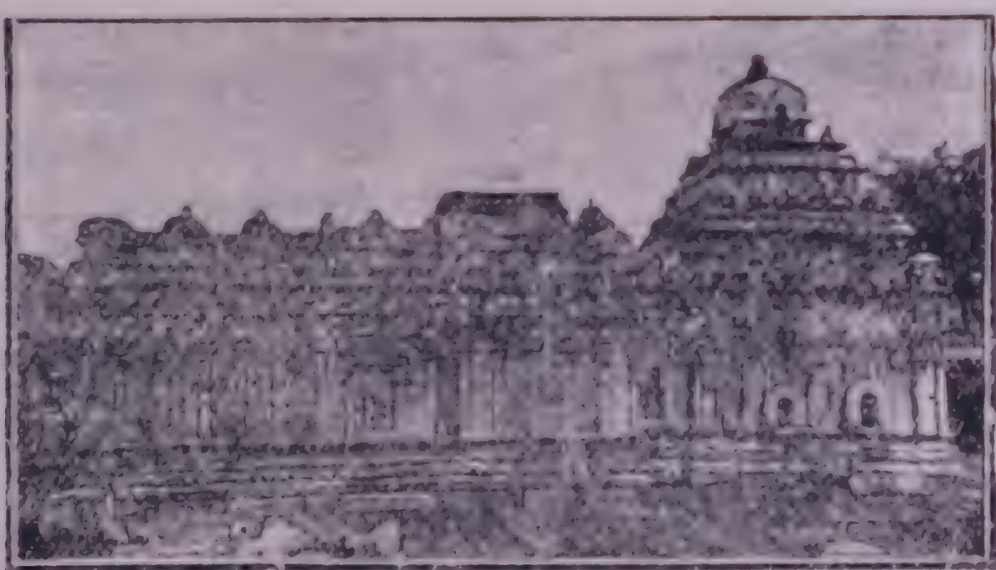
೪. ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಧನಪುರದ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೩೦ ನೆಯ ಸರ್ವಜಿತ ಸಂವತ್ಸರ ಶ್ರಾವಣ ಬಹುಳ ೩೦ (೭ ಆಗಷ್ಟ ೮೦೭) ದಿವಸ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಮಯೂರಖಂಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ರಾಸಿಯನ ಬುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಟ್ಟಜ್ಜುಣ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಕೆಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು. ಅಹಮ್ಮದನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ ಕರ್ಜತ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಈಗಿದ್ದ ರಾಸಿನ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯೇ ಈ ರಾಸಿಯನ ಬುಕ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಗ್ರಾಮವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಬುಹ್ಲರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ನೆರೂರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ರಾಸಿನ ನಗರವು ಇದೇ ಆಗಿರಬಹುದು.

೫. ಬಡೋದೆಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯಾದ ಸುವರ್ಣವರ್ಷ ಕರ್ಕರಾಜನು ಸಿದ್ಧಸಾಮಿಯೆಂಬಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಂಕೊಟ್ಟಕ ೮೪ರಲ್ಲಿದ್ದ ವಡಪದ್ರಕವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು, ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೩೪ ನೆಯ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೧೫ (೧೨ ಏಪ್ರಿಲ ೮೧೧ ಅಥವಾ ೩೦ ಏಪ್ರಿಲ ೮೧೨). ಬಡೋದೆಯಿಂದ ೫ ಮೈಲು ದೂರಿದ್ದ ಅಂಕೂಟವೇ ಈ ಅಂಕೊಟ್ಟಕ ೮೪ರ ಮುಖ್ಯ ಗ್ರಾಮವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಬುಹ್ಲರರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

೬. ಖಾನದೇಶ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತೋರ್ಖೇಡಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತದ ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಗೋವಿಂದರಾಜನ ಮಹಾಸಾಮಂತನೂ ಶಲುಕಿಕ ಮನೆತನದವನೂ ಆದ ಬುದ್ಧವರಸನು ಸೀಹರಖೀ

೧೩ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗೋವಟ್ಟನ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಕೆಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು, ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೩೫ನೆಯ ನಂದನ ಸಂವತ್ಸರ ವಿಜಯ ಸಪ್ತಮಿ (ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ೭), ೧೪ ಡಿಸೆಂಬರ ೮೧೩. ಬಡೋದೆಯ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇಖೀಯೋ ಈ ಸೀಹರಖೀ ೧೩ರ ಮುಖ್ಯ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರಬಹುದು.

೭. ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಕಡಬದ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಬಲವರ್ಮನೆಂಬೊಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನಿಗೆ ಯಶೋವರ್ಮನೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದನು. ಅವನು ಗಂಗಮಂಡಲದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಚಾಕಿರಾಜನೆಂಬವನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನೆಂಬೊಬ್ಬ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದನು. ಈ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ಕುನುಂಗ ದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಶನೈಶ್ಚರನು ಕಾಡತೊಡಗಿದನು. ವಲ್ಲಭೇಂದ್ರನು (೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದ?) ಮಯೂರಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿಜಯೀ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಚಾಕಿರಾಜನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನ ಶನೈಶ್ಚರ ಕಾಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾನ್ಯಪುರದ ಜೈನಗುಡಿಗೆ ಇಡಿಗೂರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾಲಮಂಗಲವೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಇನಾಮು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನು, ಶಕ ಸಂವತ್ ೭೩೫ನೆಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ೧೦ ಸೋಮವಾರ, ೧೩ ಮೇ ೮೧೩ (?).

ಭೋಗನಂದೀಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಬಡಗಣ ನೋಟ

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಬಡಗಲಿಗೆ ನಂದಿದುರ್ಗ ನಂದಿಗ್ರಾಮಗಳಿರುತ್ತ ವಷ್ಟೇ. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಣವಂಶದ ಬಾಣ ವಿದ್ಯಾಧರನೆಂಬವನು ಈ ನಂದಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರತ್ನಾವಳಿಯೆಂಬವಳು ೮೧೧ರಲ್ಲಿ ಭೋಗನಂದೀಶ್ವರನ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಳಂತೆ*.

೬. ಶರ್ವಮಹಾರಾಜ ಅಥವಾ ನೃಪತುಂಗ

(೮೧೫–೮೭೮)

೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಸತ್ತ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೮೧೫). ಇವನ ಅಂಕಿತನಾಮವು ಏನಿತ್ತೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಇವನ ಬಿರುದುಗಳೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. **ಅಮೋಘವರ್ಷ, ಅತಿಶಯಧವಲ, ಮಹಾರಾಜ ಷಂಡ, ನೃಪತುಂಗ**—ಇವೇ ಇವನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಕನ್ಹೇರಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು **ಶ್ರೀ ಮಹಾರಾಜ ಶರ್ವ**ನೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು **ಶರ್ವ**ವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹೇಳುವುದೇನಂದರೆ, **ಶರ್ವ**ವು ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದರೆ **ಶ್ರೀ** ಶಬ್ದವು **ಶರ್ವ**ದ ಹಿಂದೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣು ಅಥವಾ ಶಿವ ಅರ್ಥದ ಶರ್ವ ಶಬ್ದವು ಅವನ ಬಿರುದಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಹಾರಾಜ ಶಬ್ದದ ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಶರ್ವ ಶಬ್ದವು ಅವನ ಅಂಕಿತನಾಮವಾಗಲಾರದು. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕೊಟ್ಟ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಊಹಾಪೋಹವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಗುವ ವರೆಗೆ **ಶರ್ವ** ಎಂಬುದೇ ನೃಪತುಂಗನ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತೆಂದು ಎಣಿಸುವಾ.

---

* ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ, ಸಂ. ೯, ಸಂ. ೧, ಪು. ೨೫.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿ ಸುಮಾರು ೨೨೫ ವರುಷಗಳಾದರೂ ಅವರ ರಾಜ್ಯಭಾರವು ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮನೆತನದ ಆಳಿಕೆಯು ಆರಂಭವಾದಂದಿನಿಂದ ಪಟ್ಟದ ನಲುವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಬಡಿದಾಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಬರೆದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ದಂತಿದುರ್ಗನೊಡನೆ ಕಾದಿ ಅವನು ಸತ್ತಬಳಿಕ ಅವನ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದನು. ಅವನ ಕಿರಿಮಗನಾದ ಧ್ರುವನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನು. ತನ್ನ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬಂದ ೧೨ ಮಂದಿ ಅರಸರನ್ನು ಮುರಿದು, ಉತ್ತರ ಪೂರ್ವ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರಸುತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡನು. ಅದರಂತೆಯೇ ಅವನ ಮಗನಾದ ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳಾದ ಗಂಗರಸ ಶಿವಮಾರನನ್ನೂ ಬಂಡುಗಾರರಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನೂ ಗೆದ್ದು, ತನ್ನ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ, ದಂತಿದುರ್ಗನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೆ*. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಹಲವು ಸಾಮಂತರಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ, ನೃಪತುಂಗನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎತ್ತುಗಡೆ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†. ಈ ಸಂಗತಿಯು ನಾವು ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಹೊಸ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ದಂತಿದುರ್ಗನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೂಡಿ ಮುಂದೆ ಅವನೊಡನೆ ಜಗಳಾಡಿ ಗುಜರಾಥ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೊಂದು ಅರಸು ಮನೆತನವನ್ನು

---

* ಹಿಂದೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೧, ಪು. ೧೭–೧೯.

† ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೦೨–೪೦೯.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕರ್ಕರಾಜನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅವನ ಮಗನಾದ ಗೋವಿಂದನಿಂದಲೇ ೩ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಅವನು ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ಹಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಕೊಂಡು ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಮಳಖೇಡದ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗರಬಹುದು*.

೩ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಸತ್ತ ಕೂಡಲೆ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಯುದ್ಧಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದಾರೆಂತಲೂ, ತಳಕಾಡಿನ ಶಿವಮಾರನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಾನೆಂತಲೂ, ಉತ್ತರದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗಿ ಕೆಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂತಲೂ ಸುದ್ದಿ ಬಂತು. ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ಅಳ್ಳೆದೆಯವನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹಗೆಗಳ ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಹೆದರದೆ, ತನ್ನಿಬ್ಬರು ನಂಬಿಗೆಯ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಗಂಗರ ದಾಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿ, ತಾನೇ ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಎದುರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕಕ್ಕನ ಮಗನಾದ ಗುಜರಾಥದ **ಸುವರ್ಣವರ್ಷ ಕರ್ಕರಾಜನು** ಅವನಿಗೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೆರವಾದನು. ಅವನೇ ಬಂಡುಗಾರರಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸಿ, ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದನೆಂದು ಗುಜರಾಥದ ಶಾಸನಗಳು ಸಾರುತ್ತವೆ. ಈ ಬರಹದಲ್ಲಿ ತುಸು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯು ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ. ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ಕರ್ಕರಾಜನ ನೆರವಿನಿಂದ ಬಂಡುಗಾರರಾದ ಬಡಗಣ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು, ಅವರ ಬಂಡನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಹಾಯಕನಾದ ಕರ್ಕರಾಜನೊಡನೆ ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬಂದನು (೮೧೭?).

ಅತ್ತ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದ ದಳವಾಯಿಗೆ ಶಿವಮಾರನ ದಂಡು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲಾ **ಕಾಗಿ ಮೊಗೆಯೂರೆಂ**ಬಲ್ಲಿ ಗಂಟುಬಿತ್ತು. ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು

* ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯ ೨, ಪು. ೨೮.

ದೊಡ್ಡ ನಿಕರದ ಕಾಳಗವಾಯಿತು. ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದವರು ಜೀವದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನ ದಂಡು ಹಿಂಜರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ, ಶೂರನಾದ ಶಿವಮಾರನು ತನ್ನ ಆನೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಜನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸತೊಡಗಿದನು. ಆ ಗದ್ದಲಲ್ಲಿ ಹೊಂಚುಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಳವಾಯಿಯು ಅವನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗಿ, ಅವನನ್ನು ಭರ್ಜಿಯಿಂದ ಇರಿದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಸಿ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಅವನ ಕತ್ತನ್ನು ಕೊಯ್ದನು (೮೧೬?). ಶಿವಮಾರನು ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿಯು ಹಬ್ಬಿದ ಕೂಡಲೆ ದಂಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಾಹಾಕಾರ ಎದ್ದಿತು. ದಂಡಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾದ ಶಿವಮಾರನೇ ಮಡಿದ ಬಳಿಕ ದಂಡಾಳುಗಳನ್ನು ಹುರಿಗೊಳಿಸುವರಾರು? ಎಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ಮನಬಂದಂತೆ ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಗಂಗರ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಯಥಾವಕಾಶವಾಗಿ ಸುಲಿದು, ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಹೇರಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಅಪರೂಪವಾದ ಒಡವೆಗಳನ್ನೂ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಾವು ತಂದ ಸುಲಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಶಿವಮಾರನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ರಾಜ(ಚ)ಮಲ್ಲನು ಈ ದಳವಾಯಿಯೊಡನೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದು, ಗೋವಿಂದನ ಸಾಮಂತನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ನಾಡಿಗೆ ಮರಳಿ ಹೋದನು (೮೧೭).

ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಕಾಲಕ್ಕೆ **ಅಮೋಘವರ್ಷ**ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಅಮೋಘವರ್ಷನೆಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ಅತಿಶಯಧವಲ, ದುರ್ಲಭ, ವೀರನಾರಾಯಣ, ಮಹಾರಾಜಷಂಡ, **ನೃಪತುಂಗ** ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳು ಏಕೆ ಎಂದು, ಹೇಗೆ ಬಂದವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ೫–೬ ವರ್ಷ ಅವನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಪಟ್ಟವೇರಿದ ಬಳಿಕ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು (೮೨೧?). ಅವನು ಗುಜರಾಥದ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕಯ್ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ತನ್ನೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ವೆಂಗಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆ ಜಾಣನಾದ ದಂಡನಾಯಕನು ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆ ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆಯದೆ, ಅವರು ಮಿಸುಕಾಡದಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವರ ಸರಕು ಕಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಮಣಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಮೋಘವರ್ಷನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮಪಡಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. **ವೆಂಗವಳ್ಳಿ** ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ, ನೃಪತುಂಗನ ದಂಡು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ, ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಹೆದರಿ, ಅವನ ಪಾಳೆಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ತಾನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟು, ಅವನು ಹೇಳಿದ ಶರ್ತುಗಳಿಗೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು, ಅವನೊಡನೆ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (೮೨೪?).

ಕಿರೀಟಧಾರಿಯಾದ ತಲೆಗೆ ಶಾಂತತೆಯು ಸಿಕ್ಕುವದಿಲ್ಲೆಂಬ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರ ಗಾದೆಯ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಅಮೋಘವರ್ಷನು ವೆಂಗಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ದ್ರೋಹವನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಕ್ಕನ ಮಗನಾದ ಗೋವಿಂದರಾಜನು ಗುಜರಾಥದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ದಿವಸ ನಿಲ್ಲದೆ, ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಗುಜರಾಥಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ, ೨-೩ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನ ದಂಡನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದು, ಅವನನ್ನು ಗುಜರಾಥದಿಂದ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟು, ತನಗೆ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ಕರ್ಕರಾಜನ ಮಗನಾದ ಧ್ರುವರಾಜನಿಗೆ ಗುಜರಾಥದ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ (೮೨೬?)* ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಿಬಂದನು.

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೦೯.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿರೂರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಂಗ, ವಂಗ, ಮಗಧ, ಮಾಳವೆ, ವೆಂಗಿ ಈ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಅರಸರು ಅಮೋಘವರ್ಷನಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಮಾಳವೆ ವೆಂಗಿ ನಾಡುಗಳ ಅರಸರು ಅವನ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಂಗ, ವಂಗ, ಮಗಧ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಅರಸರು ಅವನನ್ನು ಓಲೈಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವಂತೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೇ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು*. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನು ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದ ಸಂಗತಿಯು ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗೆ ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನೇ ಬಹುಕಾಲ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಗುಜರಾಥದ ಮೇಲಿನ ೨ ನೆಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವನು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಲಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಸುಮಾರು ೬೪ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಪ್ರಾಕ್ತನ ವಿಮರ್ಶ ವಿಚಕ್ಷಣರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವನ ಆಳಿಕೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ೨೫ ವರ್ಷಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಗಂಗ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆ ನಡೆದ ಗುದ್ದಿಯಾಟದಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ಹೋದವೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೆ, ಮುಂದೆ ಉಳಿದ ೧೮ ವರ್ಷ ಇವನು ಏನು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ†. ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಉಳಿದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೂ

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೦೨.

† ಬಡೋದೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥದ ೨ ನೆಯ ಕರ್ಕರಾಜನ ಮಗನಾದ ಧ್ರುವರಾಜನು ಒಬ್ಬ ವಲ್ಲಭ(ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ)ನೊಡನೆ ಕಾದುವಾಗ ಸತ್ತನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಸಾವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ೩ ನೆಯ ದಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬಹುದು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ೧ ನೆಯ ದಾಳಿಯು ೮೧೫ರಲ್ಲಿಯೂ, ೨ ನೆಯ ದಾಳಿಯು ೮೨೬ರಲ್ಲಿಯೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ೩ ನೆಯ ದಾಳಿಯು ೮೪೦ರ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಆಯಿತೆಂತಲೂ ಅದನ್ನು ಹಿಮ್ಮಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಗುಜರಾಥಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಬರೆದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥಾವಲೋಕನ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಳೆದನೆಂದು ಬರೆದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಮಳಖೇಡದ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಒಡಂಬಡಿಸಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವನು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿದನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಆಧಾರ ವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗೋವಿಂದನು ಇರುವಾಗಲೇ ಆ ಕೆಲಸವು ಮುಗಿ ದಿತ್ತೆಂತಲೂ ಅರಮನೆ, ಕಚೇರಿ, ಗುಡಿ ಮುಂತಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಕೆಲಸವು ನಡೆದಿತ್ತೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ಸಭಾಮಂಟಪಗಳನ್ನೂ ರಾಜಬೀದಿ ಗಳನ್ನೂ ಹೂದೋಟಗಳನ್ನೂ ಪೇಟೆಸಾಲುಗಳನ್ನೂ ಸರೋವರಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳನ್ನೂ ಅತಿಥಿಗೃಹಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನೂ ಮಠ ಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸುಶೋಭಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಈಗ ಹಾಳು ಹಳ್ಳಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಅತಿಸುಂದರ ವಾದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಅಮೋಘವರ್ಷನೇ ಆಗಿದ್ದ ನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ನೃಪತುಂಗದೇವನು ದೇವತೆಗಳ ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ **ಮಾನ್ಯಖೇಟ** ಪುರವನ್ನು ಅಮರಾವತಿನಗರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮನೋಹರವಾದ ಪಟ್ಟಣ ವಾಗಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಕರ್ಹಾಡದ ಒಂದು ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ವರ್ಣಿ ಸುತ್ತದೆ*.

ಅಮೋಘವರ್ಷ ಅಥವಾ ನೃಪತುಂಗನು ಓದಾಳಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರು ತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅವನು ಜೈನಮತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿ, ಜೈನರ ಸ್ಯಾದ್ವಾದ

---

* ತತೋಽನುಜಾನತನೃಪೋ ನೃಪತುಂಗದೇವಃ।
ಸೋಽಭೂತ್ಸ್ವಸೈನ್ಯಭರಭಂಗುರಿತಾಹಿರಾಜಃ ॥
ಯೋ ಮಾನ್ಯಖೇಟಮಮರೇಂದ್ರಪುರೋಪಹಾಸಿ।
ಗೀರ್ವಾಣಗರ್ವಮಿವ ಖರ್ವಯಿತುಂ ವ್ಯಧತ್ತ ॥

ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಗೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಸಾರಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಜೈನ ಗಣಿತ ಗ್ರಂಥದ ಉಪೋದ್ಘಾತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಗುಣಭದ್ರನೆಂಬ ದಿಗಂಬರ ಜೈನ ಪಂಡಿತನು ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತಿಯು, ತನ್ನ ಗುರುವೂ ಆದಿಪುರಾಣದ ಕರ್ತನೂ ಆದ **ಜಿನಸೇನ**ನೆಂಬ ಜೈನ ಯತಿಯ ಪರಮ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತನ್ನ ಉತ್ತರಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ*. **ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ-ರತ್ನಮಾಲಿಕಾ** ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದ ದಿಗಂಬರ ಜೈನರ ಒಂದು ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ—"ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಂಕಾರ ರೂಪವಾದ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತೊರೆದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ರಾಜನು ರಚಿಸಿದ"ನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ†. ಈ ಮೂರು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಡಾ। ಭಾಂಡಾರಕರರು—"ಅಮೋಘವರ್ಷನು ದಿಗಂಬರ ಜೈನಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ದಿಗಂಬರ ಜೈನರಿಗೆ ಮಹದಾಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ‡. ಆದರೆ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಬಲ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಬಂದ ಸಂಶಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ:—

(ಅ) ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ಗೃಹಸ್ಥನು ಪರಮತದ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಬಹುಮಾನಮಾಡಿ, ಅವರ ಮತ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ, ಅವನು ತಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಬರಬಾದಶಹನು ಕರೆಯಿಸಿದ ಪೋರ್ತುಗಲ್ಲಿನ

---

* ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಂಶುನಖಾಂಶುಜಾಲವಿಸರದ್ಧಾರಾಂತರಾವಿರ್ಭವ।
ತ್ಪಾದಾಂಭೋಜ ರಜಃ ಪಿಶಂಗ ಮುಕುಟ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರ ರತ್ನ ದ್ಯುತಿಃ ॥
ಸಂಸ್ಮರ್ತಾ ಸ್ವಮಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತಿಃ ಪೂತೋಽಹಮದ್ಯೇತ್ಯಲಂ।
ಸ ಶ್ರೀಮಾಂಜಿನಸೇನ ಪೂಜ್ಯ ಭಗವತ್ಪಾದೋ ಜಗನ್ಮಂಗಲಂ ॥

† ವಿವೇಕಾತ್ತ್ಯಕ್ತರಾಜ್ಯೇನ ರಾಜ್ಞೇಯಂ ರತ್ನಮಾಲಿಕಾ।
ರಚಿತಾಮೋಘವರ್ಷೇಣ ಸುಧಿಯಾಂ ಸದಲಂಕೃತಿಃ ॥

‡ ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೧.

ಪಾದ್ರಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ಕ್ರಿಸ್ತಮತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಎಣಿಸಲಿಲ್ಲವೇ?

(ಇ) ಒಬ್ಬ ಘನವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಯತಿಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಿದ ಮುಸಲ್ಮಾನನಾಗಲಿ, ಒಬ್ಬ ವೈರಾಗ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಫಕೀರನನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಲಿ ಆ ಯತಿಯ ಅಥವಾ ಆ ಫಕೀರನ ಶಿಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗದೆ ಇರಲಾರದು.

(ಈ) ಇಹಪರ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಗುರು, ಮತ್ತು ತನ್ನ ಗುರುವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮೇಶ್ವರನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ತನುಮನಧನವನ್ನು ಅಂತಃಕರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಯನು. ಈ ತರದ ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ಜಿನಸೇನ ನೃಪತುಂಗರ ನಡುವೆ ಇತ್ತೆಂದು ಜೈನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಆಧಾರವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

(ಉ) ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಬರೆದನೆಂದು ದಿಗಂಬರ ಜೈನರು ಮಾತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಶಂಕರಗುರು ಎಂಬವನು ಬರೆದನೆಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಂಬುತ್ತಾರೆಂತಲೂ, ವಿಮಲನೆಂಬವನು ಬರೆದನೆಂದು ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನರು ನಂಬುತ್ತಾರೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರೇ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಜನರೊಳಗೆ ಬೆಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ದಿಗಂಬರ ಜೈನರು ಈ ಗ್ರಂಥ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನೃಪತುಂಗನ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಿರಬಾರದೇಕೆ?

(ಊ) ದಿಗಂಬರ ಜೈನರಿಗೆ ಬಹಳ ಉಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯಾಗಲಿ, ಜೈನಮತದಂತೆ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟಾಚರಣೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಲಿ ಅವನ ಕಾಲದ ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ೫ ಕಾರಣಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೈನಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸ

ಲಿಲ್ಲೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಅನುಮಾನವು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕಮಹಾಶಯರೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು*.

ಶರ್ವಮಹಾರಾಜನು ಗ್ರಂಥಾವಲೋಕನ, ಗ್ರಂಥರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಕಳೆದನೆಂತಲೂ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಯಾರು

---

* ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಾಗ ಮ| ಮಂಜೇಶ್ವರ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಎಂಬವರು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂ. ೧೨, ಸ. ೯. ಪು. ೨೨೭–೨೭೦ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ 'ನೃಪತುಂಗನ ಮತವಿಚಾರ' ಎಂಬ ಲೇಖವು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಂತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ನೃಪತುಂಗನು ಜೈನನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ೯ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅವಾವವೆಂದರೆ:—

(೧) ಜಿನಸೇನನಾಗಲಿ ಗುಣಭದ್ರನಾಗಲಿ ನೃಪತುಂಗನು ಜೈನಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದನೆಂದು ತಮ್ಮ ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಣಭದ್ರನ ಉತ್ತರಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯ ಆ ಏಕಾಕಿಯಾದ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಾದರೂ ಈ ಮಾತು ಹೊರಪಡುವುದಿಲ್ಲ; ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ನೃಪತುಂಗನು ಜಿನಸೇನನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂದಾದರೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

(೨) ದಿಗಂಬರ ಜೈನರ ಸೇನಗಣದ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರತಿ ಗುರುವನ್ನು ಕುರಿತು, ಆತನೆಸಗಿದ ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆತನ ಹೆಸರೊಂದಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಜಿನಸೇನನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಷ್ಟೇ ಇದೆ—

ಧವಲ ಮಹಾಧವಲ ಪುರಾಣಾದಿ ಸಕಲ ಗ್ರಂಥಕರ್ತಾರಃ ಶ್ರೀ ಜಿನಸೇನಾಚಾರ್ಯಾಣಾಮ್|| ಜೈ. ಸಿ. ಭಾ. ೧, ಪು. ೩೯.

(೩) ಜಿನಸೇನನಿಂದ ಈಚೆಯ ಜೈನಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಹೊಗಳಿರುವ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಆತನು ನೃಪತುಂಗನ ಗುರುವೆಂದೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಆತನ ಹೆಸರೊಂದಿಗೆ ನೃಪತುಂಗನ ಹೆಸರನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

(೪) ಜಿನಸೇನನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೪೮ರ ವರೆಗೆ ಇದ್ದಿರಲಾರನೆಂಬುದರಿಂದ, ನೃಪತುಂಗನು ಜಿನಸೇನನಿಂದ ಮತಾಂತರ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಆಚೆಯಲ್ಲದೆ ಈಚೆಯಾಗಲಾರದು; ಆದರೆ ನೃಪತುಂಗನ ಕಾಲದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೬೬ ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಆತನು ಅದುವರೆಗೆ ಜೈನನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನೆಂದೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಆತನು 'ಮಹಾವಿಷ್ಣುವ ರಾಜ್ಯಂಬೊಲ್' ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದನೆಂದಿದೆಯಲ್ಲದೆ, ಜೈನಧರ್ಮದ ದ್ವಾದಶಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನದಾದರೂ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

(೫) ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅರಸರು ಹಲವರಿದ್ದುದರಿಂದ ಗಣಿತಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಾತನು ನಮ್ಮ ನೃಪತುಂಗನೇ ಎಂದಾದರೆ (ಮತ್ತು

ಬರೆದರೆಂಬುದು ನಿರ್ಣಯವಾಗತಕ್ಕದ್ದಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಇವನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾಗಿದ್ದರೂ ಇವನ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಆ ತರದ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರಸರ ಅಥವಾ ಅವರಂತಹ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಗೃಹಸ್ಥರ ಗ್ರಂಥ

ಹಾಗಾದರೆ ಮಾತ್ರ) ಆತನ ಜನ್ಮಧರ್ಮವು ಏಕಾಂತಪಕ್ಷ ಎಂದರೆ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ(?)ವೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ; ಅನ್ಯಥಾ (ಇದೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಅದರಲ್ಲಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯು ಇತಿಹಾಸ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಅಸಮಂಜಸವೆಂಬುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಂಬಲಳವಲ್ಲ.

(೬) ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಯು ನೃಪತುಂಗನ ಕೃತಿಯಾಗಿರಲಾರದು. ಅದರಲ್ಲಿಯ 'ವಿವೇಕಾತ್ಯಕ್ತರಾಜ್ಯೇನ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಮೂಲ ರಚನೆಯಿಂದ ಅರ್ವಾಚೀನವಾದ ಪ್ರಕ್ಷೇಪವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ ಆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ದಿಟವೆಂದು ನಂಬಿದರೂ, ಅದರಿಂದ ನೃಪತುಂಗನು ತನ್ನ ವಿವೇಕದಿಂದ ತಾನೆ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನೆಂದಾಗುತ್ತದಲ್ಲದೆ, ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ (ಅಥವಾ ಅವಲಂಬಿಸಿದುದರಿಂದ) ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನೆಂದಾಗಲಿ, ಆ ವಿವೇಕವು ಆತನಿಗೆ ಜೈನಧರ್ಮದಿಂದ ಒದಗಿತೆಂದಾಗಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಅರ್ಥವಾಗದು.

(೭) ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ರಚಿಸಿದಾತನು ನೃಪತುಂಗನೇ ಇರಲಿ ಅಥವಾ ಆತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಇತರರು ಯಾರೇ ಇರಲಿ: ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿರುವ ಧರ್ಮವು ನೃಪತುಂಗನ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ, ರಚಕನು ಅನ್ಯನಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯಮತೀಯನಿದ್ದರೂ ಆತನದಾಗಲಾರದು; ಆದುದರಿಂದ ಅದರ ಅವತಾರಿಕೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣು ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ನೃಪತುಂಗನು ವೈಷ್ಣವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

(೮) ಸೊರಬದ ನಂ. ೮೬ ನೆಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೭೭ ನೆಯ ಈ ನೃಪತುಂಗನ ಕಾಲದ (ಮತ್ತು ಈತನ ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ವರ್ಷದ) ಶಾಸನವು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ವಂಶದ (ಈತನ ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋದ ಹಾಗೆಯೇ ಈತನ ಬಳಿಕ ಆಳಿದ) ಇತರ ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅದುವರೆಗಾದರೂ ಈತನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಿಕರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ.

(೯) ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೭೭ರ ಬಳಿಕ ಈತನ ದೇಹಾವಸಾನವಾಯಿತೋ ಅಥವಾ ಈತನು ರಾಜ್ಯಭಾರದಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದನೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ಈತನ ಮಗನಾದ ಮತ್ತೀತನ ಹಿಂದೆಯೇ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಕಾಲವರ್ಷನೆಂಬ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣ(ಕಿನ್ನರ)ನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಿಕರ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನೆಂಬುದರಿಂದ ನೃಪತುಂಗನು ಆಮರಣಾಂತ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಿಕರ ಭಾಗವತ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಕಡೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಕರ್ತೃತ್ವವು ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನನುಸರಿಸದೆ, ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ನೃಪತುಂಗನ ಹೆಸರಿನ **ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ**ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥವೇ ನಮಗೆ ಈಗ ದೊರೆತ ಹಳೆ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತೇನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃತ್ವದ ವಿಷಯವಾಗಿ ರಾವಬಹದ್ದೂರ ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಬರೆಯುವುದೇನಂದರೆ:—"ಯದ್ಯಪಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ನೃಪತುಂಗ ಕೃತವೆಂದು ಪ್ರತೀತಿಯಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಕೃತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಅಂತ್ಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಪ್ರಭೂತಮಿದಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದೀ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ" ಎಂದೂ, ದ್ವಿತೀಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಕಾವ್ಯದಿಂ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಪ್ರಭೂತ ಮುದಮಂ ತನಗಾಗಿಸಿದಂ ಕವೀಶ್ವರಂ" ಎಂದೂ, ೩ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಪರಮ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಪ್ರಭೂತ ಜಯಶಸ್ತ್ರೀ ಬಾಲವೃದ್ಧಾಹಿತಂ" ಎಂದೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಪರಿಚ್ಛೇದದ ಕೊನೆಯ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ "ನೃಪತುಂಗದೇವ ಕೃತ" ಎನ್ನದೆ "ನೃಪತುಂಗದೇವಾನುಮತಮಪ್ಪ" ಎಂದಿದೆ. ೩ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ "ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಪ್ರಭೂತ"ವೆಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ೧ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀ ವಿಜಯನು ಇದನ್ನು ಮಾಡಿದನು' ಎಂಬರ್ಥವು ತೋರುವುದರಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥದ ಅಂತ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "ಆಶ್ರಿತ ಮಹಾ ನೃಪತುಂಗ ಸಭಾಸದಂ........ಕೂಡೆ ಪೇೞ್ದ ನುತ ಕಾವ್ಯಂ" ಎಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, "ನೃಪತುಂಗಾನುಮತಮಪ್ಪ" ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ನೃಪತುಂಗನು ಪೂರ್ವ ಕವಿಗಳ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶ್ರೀವಿಜಯನೇ ಆತನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ನೃಪತುಂಗನ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಹಿಂದೆ ಅನುವಾದಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ದುರ್ಗಸಿಂಹನ "ಶ್ರೀವಿಜಯರ ಕವಿಮಾರ್ಗಂ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯ 'ಕವಿಮಾರ್ಗ'

ಎಂಬುದು 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ಎಂಬ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಾದರೆ, ಇದು ಶ್ರೀವಿಜಯ ಕೃತವೆಂಬ ಊಹೆಗೆ ಸಾಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಜಯನೆಂಬ ಬಿರುದೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು, ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಆವ ಆಧಾರವೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ"*.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಬರಹಗಾರರು ಅನುಮೋದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸನ ಪಂಡಿತರಾದ ಮೆ॥ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರೂ, ಮ॥ ಕಾ. ಬಾ. ಪಾಠಕರೂ ನೃಪತುಂಗನೇ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ†. ಇತ್ತಲಾಗ ಮತ್ತೆ ಈ ವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆಯಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡಸ್ಥರಾದ ಮ॥ ನಾ. ಶ್ರೀ. ರಾಜಪುರೋಹಿತರೆಂಬವರು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ೨--೩ ಲೇಖಗಳನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ‡ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ನೃಪತುಂಗನೇ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಬರೆದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೧. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಆರಂಭದ ೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ನಮಗೆ ಪ್ರತಾಪೋದಯಂ ಈಗೆ" ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವು ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಅಂದರೆ ನೃಪತುಂಗನೇ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೨. ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ೧೬೦೪ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ತನ್ನ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ೨೮೮ನೆಯ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ "ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಭೇದ ಭಿನ್ನ ಪ್ರಯೋಗ ಚಾತುರೀ ಪ್ರಪಂಚೋ ನೃಪತುಂಗ

---

* ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ತಿದ್ದಿದ ಮುದ್ರಣ, ಸಂ. ೧, ಪು. ೧೯, ೨೦.

† ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಉಪೋದ್ಘಾತ, ಪು. ೨.

‡ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆ, ಸಂ. ೬, ಸಂ. ೨; ಸಂ. ೭, ಸಂ. ೧; ಸಂ. ೮, ಸಂ. ೨.

ಗ್ರಂಥೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ" ಎಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವೇ ಆಗಿತ್ತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

೩. ಪಂಡಿತರಿಂದ **ಸರಸ್ವತೀ ತೀರ್ಥಾವತಾರ** ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದ ನೃಪತುಂಗನು ಅನ್ಯಭಾಷ್ಯೋಪಜೀವಿಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಒಳನನು.

೪. ....ಒಂದು ಕಾವ್ಯದಿಂ।

ಶ್ರೀವಿಜಯು ಪ್ರಭೂತ ಮುದಮಂ ತನಗಾಗಿಸಿದೊಂ

ಕವೀಶ್ವರರ್ಸ್ಸಂ ॥ ೨–೧೫೩

ಸಂತಸಂ ಬಡಿಸುವರ್ ನೃಪತುಂಗ ಸಭಾ(ಸದರ್) ॥

೩–೨೨೪

ಕವೀಶ್ವರನೆಂಬುವನು ಒಂದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ಶ್ರೀವಿಜಯು ನನ್ನು ಆತ್ಮಾನಂದಗೊಳಿಸಿದನೆಂತಲೂ ನೃಪತುಂಗನ ಸಭಾಸದರು ಸಂತೋಷಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಪದ್ಯ ಭಾಗಗಳ ಅರ್ಥ ವಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಕವೀಶ್ವರನು ಶ್ರೀವಿಜಯನ ಪೆರೊಲುಮೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನೆಂಬುದರ ಭಾವಾರ್ಥವೇನು? ಸಭಾಸದರೂ ಆಸ್ಥಾನಕವಿ ಗಳೂ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ದಿಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ **ಶ್ರೀವಿಜಯು** ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಬಿರುದಿತ್ತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೫. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಕವಿಯು ಬರೆದು ನೃಪ ತುಂಗನಿಗೆ ಅಂಕಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಶಿಷ್ಟಸಾಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಆ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನೂ ತನ್ನ ಪೋಷಕನ ಹೆಸರನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಾರಂಭ ದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆಯು ತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬರದಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೃಪತುಂಗನೇ ಬರೆದನೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೬. (ಆಶ್ರಿತ ಮಹಾ ನೃಪತುಂಗ ಸಭಾಸದಂ) ಕೂಡೆ ಪೇಳ್ದಿನುತ ಕಾವ್ಯಂ|೩–೨೨೩. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನುತ ಕಾವ್ಯವು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ

ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಜನರನ್ನು ಪಾರಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಹಡಗಿನಂತೆ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥವಿರುತ್ತದೆಂದು ನೃಪತುಂಗನು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ*. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವು ಅಲಂಕಾರ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾವ್ಯ ಗ್ರಂಥವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೭. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮತಭೇದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿಡೆಯಾದ್ದರಿಂದ† ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಪ್ರತಿ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಕೊನೆಯ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ "ನೃಪತುಂಗದೇವಾನುಮತಮಪ್ಪ" ಎಂತಲೂ, ಪರಿಚ್ಛೇದ ೨-೧೦೫ರಲ್ಲಿ "ಮಹಾ ನೃಪತುಂಗದೇವನಾದರದೊಳೆ ಪೇೞ್ದಿ ಮಾರ್ಗಗತಿಯಿಂ ತರಿಸಲ್ಗಿದನಿಂತೆ ಕಬ್ಬಿಗರ್" ಎಂತಲೂ, ಪರಿಚ್ಛೇದ ೩-೧೦೬ರಲ್ಲಿ "ಅತಿಶಯಧವಳೋಪದೇಶಮಾರ್ಗಕ್ರಮದಿಂದತಿನಿಪುಣರಱಿದುಕೊಳ್ಗನುಮತಿಯಿಂದಾಕ್ಷೇಪಮೆಂಬಳಂಕಾರಮುಮಂ" ಎಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬರೆದವನು ಬೇರೆಯವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸುವುದು ಶುದ್ಧ ತಪ್ಪೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಮ॥ ರಾಜಪುರೋಹಿತರು ಕೊಡುವ ಮೇಲಿನ ಏಳು ಕಾರಣಗಳು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ಎಲ್ಲ ವಾಚಕರು ಒಡಂಬಡಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವರು ಮ॥ಕಾ.ಬಾ. ಪಾಠಕರವರು ಉಪೋದ್ಘಾತದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ್ಥಮಾಡಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ೫೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನು ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆ, ಸಂ. ೮, ಸಂ. ೨, ಪು. ೧೧೩-೧೧೬ರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಬರೆಯುವಂತೆ ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಜಯವೆಂಬ ಬಿರುದಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆವ ಆಧಾರವೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ

* ಪರಿವೃತ ನೃಪತುಂಗದೇವ ಮಾರ್ಗ್ಗಂ। ತರಗತ ಬೋಧ ವಿಶೇಷಯಾನಪಾತ್ರಂ॥
ಪರಮಗುಣ ಪರೀತ ಕಾವ್ಯರತ್ನಾ। ಕರದುರುಪಾರಮನೆಯ್ದುಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ॥
೩-೨೩೦

† ಶ್ರೀವಿದಿತಾರ್ಥಾಲಂಕಾ। ರಾವಳಿಯಂ ವಿವಿಧ ಭೇದ ವಿಭವಾಸ್ಪದಮಂ॥ ೩-೧

ನರಲೋಕಚಂದ್ರ, ಪರಮಸರಸ್ವತೀತೀರ್ಥ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳು ಇದ್ದುವೆಂದು ಆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಪೂರ್ವದ ಕವಿಯೆಂದು ನೃಪತುಂಗನು ತನ್ನ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ೧ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ೩೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ನೃಪತುಂಗನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಬಲ ಪ್ರಮಾಣವೇನಿರುತ್ತದೆಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು.

ಈಗ ದೊರೆತ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನುಡಿಯ ಹಳೆ ಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗೆ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವೇ ಮೊದಲನೆಯದಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಕರ್ತೃವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆದೆವು. ಇನ್ನು ಹೊಸ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುವ ವರೆಗೆ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಕರ್ತೃವಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆವ ಪ್ರಯೋಜನವು ಉಂಟಾಗಲಾರದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ನೃಪತುಂಗಕೃತವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಕವಿಚರಿತಕಾರರು ಮುಕ್ತಕಂಠವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ*. ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕದೇವನು ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೆಂಬ ತನ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ನೃಪತುಂಗನೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬರಹಗಾರನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜರೂ ಅರಸರೂ ದೊಡ್ಡ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಜಾಣ ಪಂಡಿತರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ, ಈವರೆಗೆ ಆವ ಗ್ರಂಥವನ್ನಾದರೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ; ಮುಂದೆಯಾದರೂ ಬರೆಯುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ರತ್ನಾವಳಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಪಂಡಿತರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದನೇ? ಎಂದೂ ಆಗಲಾರದು. ನೃಪತುಂಗದೇವನು ಕವೀಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಗಳ ನೆರವಿನಿಂದಲೇ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟಾದರೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೃಪತುಂಗನೇ ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಬೇರೊಬ್ಬ ಕವಿಯು ಅದನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೃಪತುಂಗನೇ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಎಣಿಸು

---

* ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂ. ೧, ಪು. ೧೯.

ವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ನೃಪತುಂಗನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ಅದರೊಳಗಿದ್ದ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೂ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ೩೬, ೩೭ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ:—

ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋ।
ದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ॥
ಭಾವಿಸಿದ ಜನಪದಂ ವಸು।
ಧಾವಳಯ ವಿಲೀನ ವಿಶದ ವಿಷಯ ವಿಶೇಷಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಅದರೊಳಗಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾ।
ವಿದಿತ ಮಹಾ ಕೊಪಣನಗರದಾ ಪುಲಿಗೆಱೆಯಾ ॥
ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂ।
ದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ ॥ ೩೭ ॥

೯ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಮೇರೆಯು ಗೋದಾವರೀ ನದಿಯಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ, ದಕ್ಷಿಣ ಮೇರೆಯು ಕಾವೇರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ, ಅವು ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಊಹಿಸಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದೊಳಗಿದ್ದ ಕಿಸುವೊಳಲು (ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು), ಕೊಪಣ (ಕೊಪ್ಪಳ), ಪುಲಿಗೆರೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ), ಒಂಕುಂದ (ಒಕ್ಕುಂದ) ಈ ಊರುಗಳ ನಡುವಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶವೇ ತಿರುಳು(ಹುರಳು)ಳ್ಳ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಭಾಗವೆಂದು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿತ್ತು. ಆಗ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡು ಎಷ್ಟು ಪುಷ್ಟವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನೂ ಈಗ ಅದು ನಮ್ಮ ಅನಾಸ್ಥಾ ನಿರಭಿಮಾನ ನಿರುತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ಕೊರಗಿ ನೊರಗಿ ಎಷ್ಟು ಬಡವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೂ ವಾಚಕ ಮಹಾಶಯರೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಹುದು.

ಈಗ ನಮಗೆ ದೊರೆತ ಹಳಗನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವೇ ಪುರಾತನವಾದುದೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೩ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿರುತ್ತವೆ:—೧. ದೋಷಾನುವರ್ಣನನಿರ್ಣಯ, ೨. ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ, ೩. ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಆರಂಭದ ೧ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನೃಪತುಂಗನೆಂದೂ, ೨ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯಧವಳನೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ; ವಿಷ್ಣು ಸರಸ್ವತಿಯರನ್ನು ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಹಿಂದೆ ಆಗಿ ಹೋದ ಮಹಾ ಕವಿಗಳನ್ನು ಹೊಗಳಿ, ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿರೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಈ ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ ೩ ಶ್ವೇತಛತ್ರಗಳೂ ಒಂದು ಶಂಖವೂ ಒಂದು **ತಿವಿಳಿ** ಎಂಬ ವಾದ್ಯವೂ ಪಾಲಿಧ್ವಜವೂ ಗರುಡಧ್ವಜವೂ ಓಕಕೇತುವೂ ರಾಜಚಿಹ್ನಗಳಾಗಿದ್ದುವೆಂತಲೂ, ಇವನು ರಟ್ಟಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂತಲೂ, **ಲಟ್ಟಲೂರಿನ ಒಡೆಯ** ಎಂಬುದೇ ಇವನ ಮನೆತನದ ಬಿರುದಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ರೋಣ ತಾಲೂಕ ಸೂಡಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ **ಅಬ್ಬಲಬ್ಬೆ** ಎಂಬ ಇವನ ಮಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ **ಪೆರಮನಡಿ ಬೂತುಗ**ನ ಮುತ್ತಜ್ಜನಾದ ಗುಣದುತ್ತರಂಗ ಬೂತುಗನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತ್ತೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ರಟ್ಟರೂರಿನ ಅಪಭ್ರಂಶವೇ ಲಟ್ಟಲೂರು ಆಗಿದ್ದರೆ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋಡ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿಯೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೊಂದು ಹಳೆ ಕೋಟೆಯೂ, ಜಕಣಾಚಾರ್ಯರು ಕಟ್ಟಿದ ೩೬ ಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಪುರಾತನ ಗುಡಿಯೂ, ೭ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ.

೮೪೦ರಿಂದ ಸಾಯುವ ವರೆಗೆ ನೃಪತುಂಗನು ಯಾವ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗರ ಅರಸನಾದ ರಾಜಮಲ್ಲ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ

ನೆಂದು ಮೆ॥ ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಇವನು ೮೧೭ ರಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮಾಂಡಲಿಕತ್ವವನ್ನು ಹಾರುಹೊಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಮೋಘವರ್ಷನು ತಾನೇ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗದೆ, ಬಂಕೇಶನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ಅವನ ಪಾರಪತ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು. ಈ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಿಂದ ಏನೂ ಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಜಮಲ್ಲನ ಮಗನಾದ ನೀತಿಮಾರ್ಗನು ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲಾ **ರಾಜಾರಾಮಡು** ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿದನು. ಈ ಸೋಲಿನಿಂದಲೋ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಯ್ಕೊಂಡ ನೃಪತುಂಗನ ಮನಸ್ಸು ಕಾಳಗ ಕೊಲೆಗೆ ಹೇಸಿದ್ದರಿಂದಲೋ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಯುವರಾಜನಾದ ಬೂತುಗನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ **ಚಂದ್ರೋಬಲಬ್ಬೆ**ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಮದುವೆಮಾಡಿ ಗಂಗರೊಡನೆ ಸ್ನೇಹಬೆಳಿಸಿದನು. ಸೂಡಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಬ್ಬಲಬ್ಬೆಯು ಈ ಚಂದ್ರೋಬಲಬ್ಬೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ†. ನೃಪತುಂಗನ ಯುದ್ಧ ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಪಲ್ಲವರು ಕಿರುಕಾಡ ತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ೨ನೆಯ ಮಗಳಾದ **ಶಂಖೆ**ಯೆಂಬವಳನ್ನು ಗಂಗಪಲ್ಲವ ಅರಸನಾದ **ನಂದಿವರ್ಮ**ನೆಂಬವನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಗದವನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಗೆದ್ದ ನಾಡುಗಳೆಲ್ಲ ನೃಪತುಂಗನ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿದ್ದವೋ ಇಲ್ಲೋ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತ ನಾಡುಗಳಾದ ಗಂಗವಾಡಿ ನೊಳಂಬವಾಡಿಗಳು ವಸ್ತುತಃ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದವೆನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಐಹೊಳೆಯ ಒಂದು ಒಡಕು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಈ ನೃಪತುಂಗನ ವಿಷಯವಾಗಿ "ನವರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ" ಎಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ೯ ರಾಜ್ಯ

* ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೭೦–೭೧.

† ಹಿಂದೆ ಪು. ೧೦೧ ನೋಡಿರಿ.

ಗಳಾವವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುವುದು. ಬೇರೆ ತರದ ಆಧಾರಗಳ ಅಭಾವದ ಮೂಲಕವಾಗಿ, ಈ ಪ್ರಶ್ನವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಬಿಡಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನವ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೂತನವೆಂದು ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಮೋಘವರ್ಷನ ರಾಜ್ಯವು ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತವಾಗಿತ್ತೇ ಹೊರತು ಸ್ವಸಂಪಾದಿತವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ನವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸಯುಕ್ತಿಕವಾದ್ದೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕುಂತಳ, ಕೊಂಕಣ, ಗುಜರಾಥ, ಮಾಳವ, ಲಾಟ, ನಗರಖಂಡ, ಗಂಗವಾಡಿ, ನೊಳಂಬವಾಡಿ, ವೆಂಗಿ ಇವೇ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ನವ ರಾಜ್ಯಗಳು ಆಗಿರಬಹುದೇನು? ಸಿಲಹರರು ಕೊಂಕಣದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾಗಿದ್ದರು. ಗುಜರಾಥ, ಲಾಟ, ಮಾಳವ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ನೃಪತುಂಗನ ಕಕ್ಕನ ಮಕ್ಕಳು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಗೋವೆ, ನಗರಖಂಡ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕದಂಬ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದವು. ವೆಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರೂ, ಗಂಗವಾಡಿ ನೊಳಂಬವಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನೃಪತುಂಗನ ಇಬ್ಬರು ಅಳಿಯರೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಂತಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಿದ್ದರು. ಚೆಲ್ಲಕೇತ ಮನೆತನದ ಬಂಕೆಯರಸ (ಬಂಕೇಶ) ಎಂಬವನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಬಂಕಾಪುರವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಬೆಳಗಲಿ ೩೦೦ರನ್ನೂ, ಕುಂದರಗೆ ೭೦ನ್ನೂ, ಕುಂಡೂರ ೫೦೦ನ್ನೂ, ಪುರಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ದೇವಳಯನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಾಮಂತನು ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳವೊಳ ೩೦೦ರನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈಗ ಪಟ್ಟಣಗಳಾದ ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಊರುಗಳು ಈ ಬೆಳವೊಳ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ಭರತಖಂಡದೊಳಗೆ ಬೌದ್ಧ ಮತವು ಇನ್ನೂ ಅವಶೇಷವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ, ಜೈನಮತವು ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕದ

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಿಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೦೬–೭, ೮.

೪ ನೆಯ ಅಥವಾ ೫ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ **ಸಮಂತಭದ್ರ**ನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಘನಪಂಡಿತನಾದ ದಿಗಂಬರ ಜೈನ ಯತಿಯು ಆಗಿಹೋದನು*. ಇವನು ಉಗ್ರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ತನ್ನ ಭಸ್ಮಕರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರನಗರ, ಮಾಳವದೇಶ, ಸಿಂಧುದೇಶ, ಠಕ್ಕದೇಶ (ಪಂಜಾಬ), ವಿದಿಶೆ, ಕಾಂಚೀಪುರ, ಕರಹಾಟಕ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಇವನು ವಾದಕ್ಕೆ ನಿಂತರೆ ಈಶ್ವರನ ನಾಲಗೆಯಾದರೂ ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ೬೭ ನೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವನು **ಆಪ್ತಮೀಮಾಂಸ** ಎಂಬದೊಂದು ವೇದಾಂತಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಮತ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವೈತ ಮತಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಮತದ **ಸ್ಯಾದ್ವಾದ** ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎತ್ತುಗಡೆ ಮಾಡಿದನು. ಜಿನಸೇನನು ತನ್ನ ಆದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಚಾವುಂಡರಾಯನು ತನ್ನ ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಂತಭದ್ರನ ವಚಸ್ಸೆಂಬ ವಜ್ರದಿಂದ ಕುಮತಗಳೆಂಬ ಗುಡ್ಡಗಳು ಛಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುವೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†. ಮುಂದೆ ಅಕಲಂಕದೇವನೆಂಬವನು ಅಷ್ಟಶತಿಯೆಂಬ ಈ ಆತ್ಮಮೀಮಾಂಸದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದನು. ಬಳಿಕ ವಿದ್ಯಾನಂದ (ಪಾತ್ರಕೇಸರಿ) ಎಂಬವನು ಆಪ್ತಮೀಮಾಂಸಾಲಂಕಾರ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಸಹಸ್ರಿ ಎಂಬ ಅತಿವಿಸ್ತಾರವಾದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದನು. ತರುವಾಯ ಮಾಣಿಕ್ಯನಂದಿಯೆಂಬುವನು ಪರೀಕ್ಷಾಮುಖವೆಂಬ ಖಂಡನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು, ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾಚಂದ್ರನೆಂಬುವನು ಪ್ರಮೇಯ ಕಮಲಮಾರ್ತಂಡವೆಂಬ ಅದರ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದನು. ಅನಂತರ **ಜಿನಸೇನ**ನೆಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಹರಿವಂಶ, ಆದಿಪುರಾಣ, ಪಾರ್ಶ್ವಾಭ್ಯುದಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಇವನು ೩ ನೆಯ ಗೋವಿಂದ, ಅಮೋಘವರ್ಷ ಇವರಿಬ್ಬರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ತನ್ನ ಪಾರ್ಶ್ವಾಭ್ಯುದಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ

---

* ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂ. ೧, ಪು. ೪.

† ನಮಸ್ಸಮಂತಭದ್ರಾಯ ಮಹತೇ ಕವಿವೇಧಸೇ ।
ಯದ್ವಚೋ ವಜ್ರಪಾತೇನ ನಿರ್ಭಿನ್ನಾಃ ಕುಮತಾದ್ರಯಃ ॥ ಆದಿಪುರಾಣ.

ತಾನು ಅಮೋಘವರ್ಷನಿಗೆ ಬೇಕಾದವನಾಗಿದ್ದೆನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಜಿನಸೇನನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಗುಣಭದ್ರನು ತನ್ನ ಉತ್ತರಪುರಾಣವನ್ನು ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಮಗನಾದ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನೃಪತುಂಗನು ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪಂಡಿತರು ಅವನನ್ನು **ಪರಮ ಸರಸ್ವತೀ ತೀರ್ಥಾವತಾರ**ನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ನೃಪತುಂಗನಿಗೆ **ಕೃಷ್ಣ**ನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನೂ, **ಚಂದ್ರೋಬಲಬ್ಬೆ** (ಅಬ್ಬಲಬ್ಬೆ), **ಶಂಖ** ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೂ ಇದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ನೃಪತುಂಗನು ಹಣ್ಣುಮುದುಕನಾದ ಬಳಿಕ ೮೭೫ರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯುವರಾಜಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನೆಂದು ಗುಣಭದ್ರನ ಅತ್ಮಾನುಶಾಸನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದಲೂ, ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸೌಂದತ್ತಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಿಂದಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ೩ ವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ನೃಪತುಂಗನು ಮರಣಹೊಂದಿದನು.

ನೃಪತುಂಗನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

(೧) ಬಡೋಜ ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾವಿಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಗುಜರಾಥದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯಾದ ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಗೋವಿಂದರಾಜನು ಭರುಕಚ್ಛ (ಬಡೋಜ)ದಲ್ಲಿ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯೊಳಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಸಂವತ್ ೭೪೯ನೆಯ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೧೫ನೆಯ ದಿವಸ (೧೪ ಏಪ್ರಿಲ ೮೨೭) ಜಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಗುಡಿಗೆ ಧೂರ್ಣವಿ (ಧನವಿ) ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನು. ಕಾವಿಯ ಆಗಿನ ಹೆಸರು ಕಾಪಿಕಾ ಎಂದಿತ್ತು.

(೨) ಬಡೋದೆಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಗುಜರಾಥದ ಕರ್ಕರಾಜನ ಮಗನಾದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಧಾರಾವರ್ಷ ನಿರುಪಮ ಧ್ರುವರಾಜನು ಶ್ರೀಖೇತಕ(ಕೈರಾ)ದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಸಂವತ್ ೭೫೭ನೆಯ

ಕಾರ್ತೀಕ ಶುದ್ಧ ೧೫ನೆಯ ದಿವಸ (೧೧ ಅಕ್ಟೋಬರ ೮೩೫) ಪೂಸಿಲಾ ವಿಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು.

(೩) ನಿಜಾಮ ರಾಜ್ಯದ ವೇರೂಳಿನ (ಎಳೂರಿನ) ದಶಾವತಾರ ಗವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪೂರ್ಣ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಇದು ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಕಾಲದ್ದೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಂಶಾವಳಿಯು ಮಹಾರಾಜಶರ್ವನವರೆಗೆ ಬಂದು ಅವನ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಗಿದೆ.

(೪) ಠಾಣೆ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಾಷ್ಟಿನದುಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಣ್ಹೇರಿ ಗವಿಯ ೭೮ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಸಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಪುಲ್ಲಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಮಹಾಸಾಮಂತನು ಪುರಿಯೆಂಬ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಕೊಂಕಣ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಹಳೆ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬವನು ಕೃಷ್ಣಗಿರಿ (ಕಣ್ಹೇರಿ)ಯ ಗವಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬೌದ್ಧಯತಿಗಳ ಪುಸ್ತಕ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ದ್ರಮ್ಮಗಳೆಂಬ ಕೆಲ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಸಂವತ್ ೭೬೫ ಇಸ್ವಿ ೮೪೩-೪೪.

(೫) ಕಣ್ಹೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ೧೦ನೆಯ ನಂಬರಿನ ದರಬಾರ ಅಥವಾ ಮಹಾರಾಜ ಗವಿಯ ಶಾಸನ. ಪುಲ್ಲಶಕ್ತಿಯ ಮಗನೂ ಅಮೋಘವರ್ಷ ಮಹಾರಾಜನ ಮಹಾಸಾಮಂತನೂ ಆದ ೨ನೆಯ ಕಪರ್ದಿಯು ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅವಿಘ್ನಾಕರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬೌದ್ಧ ಯತಿಯು ಗೌಡದೇಶದಿಂದ ಬಂದು, ಕಣ್ಹೇರಿಯಲ್ಲಿ ತಪಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಗವಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಥರಾಗಿ ಕೂಡುವ ಯತಿಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ೧೦೦ ದ್ರಮ್ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಆ ಹಣದ ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಈ ವಸ್ತ್ರದಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದನು; ಸಂವತ್ ೭೭೩ನೆಯ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಂವತ್ಸರ ಆಶ್ವಿಜ ಕೃಷ್ಣ ೨ ಬುಧವಾರ (೧೬ ಸಪ್ಟಂಬರ ೮೫೧).

(೬) ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿರೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಆಳಿಕೆಯ ೫೨ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೆಳವೊಳ ೩೦೦ನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಣಯ್ಯನೆಂಬುವನು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಫುಮಾಡಿದನು; ಸಂವತ್ ೭೮೮ನೆಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ರವಿವಾರ (೧೬ ಜೂನ ೮೬೬).

(೭) ಬಡೋದೆಸಂಸ್ಥಾನ ನವಸಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಬಗುಮ್ರಾಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಅಕಾಲವರ್ಷ ಶುಭತುಂಗನ ಮಗನೂ ಗುಜರಾಥದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯೂ ಆದ ಧಾರಾವರ್ಷ ನಿರುಪಮ ಧ್ರುವರಾಜನು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಭೃಗುಕಚ್ಛ(ಬಡೋಚ)ದಲ್ಲಿ ನರ್ಮದಾ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಪಾರಾಹಣಕ (ಸುರತ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪರೋನ) ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನು; ಸಂವತ್ ೭೮೯ನೆಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣ ೩೦ (ತಾರೀಖು ೬ ಜೂನ ೮೬೭).

(೮) ಕನ್ಹೇರಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿಲಾಲೇಖ. ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಕಪರ್ದಿಯು ಗುಜರಾಥದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದಾಗ, ವಿಷ್ಣು ಎಂಬವನು ಕೃಷ್ಣಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗವಿಯನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಯತಿಗಳ ವಸ್ತ್ರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ೧೦೦ ದ್ರಮ್ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು; ಸಂವತ್ ೭೯೯ (ಇಸ್ವಿ ೮೭೭).

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ನೃಪತುಂಗನ ಗುಣವರ್ಣನೆಯ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು:—

ವೀರನುದಾರಂ ಶುಚಿ ಗಂ।
ಭೀರಂ ನಯಶಾಲಿಕೃದುಪ್ರೋತ್ತರದೇವಂ ।
ಗಾರೆಬಿಗನೃಪತುಂಗಂಗೆ।
—(ಎಂಬ ಕಂದ ಭಾಗದೊಳ್) ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ, ಸೂತ್ರ ೧೪೦, ಪುಟ ೧೨೪.

ಕರಿವೋಲ್ ಭದ್ರಗುಣಂ ಕೇ।
ಸರಿವೋಲ್ ನಿರ್ವ್ಯಾಜಶೌರ್ಯಸಂಭೋಸಿಧಿವೋಲ್ ॥
ಶರಣಾಗತರಕ್ಷಣಪಟು।
ಗಿರಿವೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಚಿತ್ತನಾಸ್ರಪತುಂಗಂ ॥

—ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ, ಸೂತ್ರ ೭೪, ಪುಟ ೫೫.

ಪ್ರಾಣತಾರಿತ್ರುಟಿತ ಮುಕ್ತಾ।
ಗಣಗಣಸೋತ್ತ್ರಂಸದಿಂ ಕಳಲ್ತುದುರೆ ಸಭಾಂ ॥
ಗಣವೊಪ್ಪೆ ವೀರನಾರಾ।
ಯಣನಾ ತಾರಕಿತನಭಿದವೋಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ॥

ಪರಛತ್ರ ಭೂಪರಟ್ಟಿದ।
ಕರಿಗಳ್ಬಿಡುತಪ್ಪ ಮದದ ಪೊಸಲಿಂದತ್ತ್ರಂ ॥
ನರಲೋಕ ಚಂದ್ರನಾ ಮಂ।
ದಿರದೊಳಗೊಳಗೆಲ್ಲ ಕಾಲಮುಂ ಕೆಸಱಿಕ್ಕುಂ ॥

—ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಪರಿಚ್ಛೇದ ೩, ಪದ್ಯ ೧೮೦–೧೮೧.

---

೪ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಇಳಿಗಾಲ

೭. ಎರಡನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ಕನ್ನರ

(೮೭೮–೯೧೪)

ಅಮೋಘವರ್ಷನ ತರುವಾಯ ಯುವರಾಜನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ೨ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದನು (೮೭೮). ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಕೊಟ್ಟ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಂಶಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವನು ೮೮೮ರಿಂದ ೯೧೧–೧೨ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ೮೭೭ರಿಂದ ೮೮೮ರ ವರೆಗಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಒಂದು ಶಾಸನವಾದರೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸನಗಳ ಅಭಾವದ

ಕಾರಣವೇನಿರಬಹುದು? ಅಮೋಘವರ್ಷ ಅಥವಾ ನೃಪತುಂಗನು ೮೭೮ರಲ್ಲೇ ಸತ್ತನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಶಾಸನಪ್ರಮಾಣವೂ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯಂತೆ ಅವನು ಮುಪ್ಪಿನಿಂದಲೂ ಬೇನೆಯಿಂದಲೂ ನಿತ್ರಾಣನಾಗಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ನರಳುತ್ತ ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಇಂತಹ ಹೊಲಬಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಲೋಭಾಕೃಷ್ಟರಾದ ನೆಂಟರು ಅವನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಳಸಂಚನ್ನು ನಡಿಸಿ, ಒಳಜಗಳವನ್ನು ಹೂಡಿ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅನಾಯಕತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರಬಹುದು. ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಭಾವಮೈದುನರಾದ ಬೂತುಗ ನಂದಿವರ್ಮರು ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಜಗಳ ಹೂಡಿದ್ದರೂ ಹೂಡಿರಬಹುದು. ಇದೇ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಬಾದಾಮಿ ವೆಂಗಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಮಳಖೇಡದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಓಡಿಸಿರಬಹುದು. ಈವರೆಗೆ ಆದ ಶೋಧದಿಂದ ಈ ಅನುಮಾನಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದು ನಿಜವಾದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಈ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ (೮೭೮-೮೮೮) ಗಂಗ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಳಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಬಡಿದಾಟವು ನಡೆದುದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತ್ವವು ಉಂಟಾಗಿತ್ತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಬರೆಯಬಹುದು.

ಬಳಕೆಯಿಂದಲೇ ಬಲ ಎಂಬ ಅನುಭವದ ಮಾತು ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯೇ ಸರಿ. ನಾವು ಕಯ್ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವು ಸದೃಢವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಗ್ರಂಥಾವಲೋಕನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವಿಷಯಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ; ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ; ದನಗಳನ್ನು ದಿನಾಲು ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವು ತುಂಟತನವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ಅರಸರೂ ಸಾರ್ವಭೌಮರೂ ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೂ ದಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಕಯ್ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ

ಯುಳ್ಳವರೂ ಪಾಪಭೀರುಗಳೂ ರಾಜನಿಷ್ಠರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಸಂತೋಷವೂ ಅನೀತಿಯೂ ಅನ್ಯಾಯಗಳೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಅವರು ಅತಿಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸದಿದ್ದರೆ, ತುಂಟತನವೂ ಕಳವುದರೋಡೆಗಳೂ ಕೊಲೆಸುಲಿಗೆಗಳೂ ರಾಜದ್ರೋಹವೂ ಬಂಡಾಯಗಳೂ ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ನೃಪತುಂಗನು ವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಪಂಡಿತರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಹೊತ್ತನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ, ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕಟ್ಟುಗಳು ಸಡಿಲಾದವು, ದಂಡಿನ ಶಿಸ್ತು ಕೆಟ್ಟಿತು, ಸರಕಾರದ ಹೆದರಿಕೆಯು ತಗ್ಗಿತು, ಪುಂಡರ ಹಾವಳಿಯು ಹೆಚ್ಚಿತು, ಹಗೆಗಳು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ಯುದ್ಧವು ಬೇಸರಾದ್ದರಿಂದ, ಗಂಗನೊಳಂಬ ಗಂಗರ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾನೇ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗದೆ, ಅಥವಾ ಸಂಪಗಸ್ತರಾದ ದಂಡನಾಯಕರನ್ನು ಕಳುಹದೆ, ಅವರೊಡನೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳಿಸಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ*. ರಾಜ್ಯಭಾರವು ಇಷ್ಟು ದುರ್ಬಲವಾದಾಗ ಮತ್ತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಇಂತಹ ನಿಕೃಷ್ಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ, ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರಗಳು ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಮಗನಾದ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಕಯ್ಸೇರಿದವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಇವು ಮೂರು ಹಗೆತನ ಜಗಳಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬುದು ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅತಿಚಂಚಲಳಾದ್ದರಿಂದ ಹೊನ್ನಿನ ದ್ವೇಷವು ಬಹುಶಃ ಒಂದು ತಲೆಗೆ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಯವ್ವನವು ಹೋದ ಬಳಿಕ ಅಥವಾ ಆಕೆಯು ತೀರಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಆ ಹಗೆತನವಾದರೂ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯ ದ್ವೇಷವು ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣಿನ ದ್ವೇಷದಂತೆ ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೊಳಗೆ ಅರಸುತನದ ಅಥವಾ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

* ಹಿಂದೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೩, ಪು. ೧೦೨ ನೋಡಿರಿ.

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದ್ವೇಷವಂತೂ ಬಹುಕಾಲಿಕವಾಗಿದ್ದು ಬೂದಿಮುಚ್ಚಿದ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ೮-೧೦ ತಲೆಗಳಾದರೂ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಎಡೆಬಿಡದ ಬಡಿದಾಟದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ವೇಷದಿಂದ ದ್ವೇಷವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಮಾತ್ರ ತಗ್ಗುತ್ತದೆಂಬ ಗೌತಮಬುದ್ಧನ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಜವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದ್ವೇಷವು ಮನುಷ್ಯನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರೀತಿಯು ಅವನ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಗೆತನವನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿರುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾದ ಧ್ರುವ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದ ನೃಪತುಂಗರು ಈ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಾಧನವನ್ನು ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದೆ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ಬಾರಿಬಾರಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ, ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಹೇರಳ ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವರ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅವರೊಳಗೆ ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕವರನ್ನು ಕ್ರೌರ್ಯದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಕಡುದ್ವೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳೊಳಗಿನ ದ್ವೇಷವು ತಲೆತಲೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ನಡೆಯಿತೇ ಹೊರತು ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಕಡಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಸುಮಾರು ೮೩೧ರಲ್ಲಿ ನೃಪತುಂಗನು ವೆಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸನಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಶರಣು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಮುಂದೆ ಸುಮಾರು ೫೫ ವರುಷ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಯಾವ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದ್ದರಿಂದ, ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಿಗೂ ಅವನ ಮಗನಾದ ೩ನೆಯ ಗುಣಕ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಿಗೂ (೮೪೪-೮೮೮) ಯುದ್ಧಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಿತು. ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಸಿ, ಎದೆ

---

* ಹಿಂದೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೩, ಪು. ೮೮.

ಗಾರರೂ ಜಾಣರೂ ಆದ ಹೊಸ ದಂಡಾಳುಗಳನ್ನು ಸಂಬಳಕ್ಕಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಊಳಿಗವನ್ನು ತೊರೆದು ಬಂದವರಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತು, ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಅನ್ನಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನೂ ಕೂಡಹಾಕಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಂತಃಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹಲವು ಚತುರರಾದ ಚಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿ, ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸುಸಂಧಿಯನ್ನು ಎದುರು ನೋಡುತ್ತ ಗುಣಕ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಕುಳಿತನು (೮೭೬?).

ಗುಣಕ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸಮಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಬಹಳ ದಿವಸ ಕೂಡ್ರಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ದಿನವೊಬ್ಬ ಬೇಹಿನವನು ಬಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕಟ್ಟುಹರಕತನದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸ ತೊಡಗಿದನು. ಮುಪ್ಪಿನ ಮುದುಕನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಅತಿ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೂ ರಾಜ್ಯಪಾಲಕನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನವೂ ಆಳಿಯಂದಿರ ಒಳಸಂಚೂ ಮಂತ್ರಿಗಳ ತಟಸ್ಥತೆಯೂ ದಂಡನಾಯಕರ ದ್ರೋಹವಿಚಾರಗಳೂ ಅರಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರ ಪಕ್ಷಪರಪಕ್ಷತೆಯೂ ತುಂಟರ ದುಂಡುಟಿಗೆಯೂ ಪುಂಡರ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯೂ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಸರಿಟ್ಟವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸುಮ್ಮನೇ ಕುಳಿತು ಹೊತ್ತುಗಳೆಯುವುದು ಹಿತಕರವಾಗಲಾರದೆಂದೆಣಿಸಿ, ಅವನು ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ಜೋಡಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗಿದನು (೮೭೭?).

೮೭೮ರಿಂದ ೮೮೮ರ ವರೆಗೆ ೧೦ ವರುಷಗಳ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆ ಕಾಲದ ಅವರ ಶಾಸನಗಳೇ ಇಲ್ಲೆಂದು ಬರೆದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಗೆಲವನ್ನೇ ಕೊರೆಯಿಸಿಡುತ್ತಾರೆ, ಹೊರತು ತಮ್ಮ ಸೋಲನ್ನೂ ತಮಗೆ ಬಂದ ವಿಪತ್ತನ್ನೂ ಬರೆಯಿಸಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಏನು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಸಾಧನವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಚಾಳುಕ್ಯರು

ತಮ್ಮ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:—"ರಟ್ಟರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕೆಣಕಿದ್ದರಿಂದ ೩ನೆಯ ಗುಣಕ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು (೮೪೪–೮೮೮) ಅಪ್ರತಿಮರಾದ ಗಂಗರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, **ಮಂಗಿಯ** ತಲೆಯನ್ನು ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಸಿ, ಪ್ರಚಂಡನಾದ (೨ನೆಯ) ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ, ಅವನ ರಾಜಧಾನಿ(ಮಳಖೇಡ)ಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು*. (ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.)

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ವೆಂಗಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸುಳ್ಳು ಅಥವಾ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಆಧಾರಗಳು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಣಕ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದಾಗ, ಕೃಷ್ಣನ ಭಾವಮೈದುನನಾದ ಗಂಗ ಬೂತುಗನು ಅವನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಮುಂದೆ ನಡೆದ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಬೂತುಗನು ಹರೆಯದಲ್ಲೇ ಸತ್ತನೆಂದು ಗಂಗವಂಶದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ†. ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನು ಈ ಬೂತುಗನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೆ **ಮಂಗಿ** ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಇದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗುಣಕ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದಂಡನ್ನು ಉದ್ಧ್ವಸ್ತಮಾಡಿ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು, ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಷ್ಟು ದಂಡು ಇಲ್ಲುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿರಬಹುದು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟಿರಬಹುದು. ನೃಪತುಂಗನು ಇಂತಹ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತನೋ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಸತ್ತಿದ್ದನೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಳಖೇಡ ಪಟ್ಟಣದ ದಹನವು ೮೭೮ರಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಮುಂದೆ ೧೦ ವರ್ಷ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕೃಷ್ಣನು ಎಲ್ಲಿ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೧೧–೧೨; ಮತ್ತು ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವೆರಿ, ಸಂ. ೨೦, ಪು. ೧೦೨–೩.

† ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೧, ಅ. ೪, ಪು. ೮೪.

ನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನಗಳಾವವು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರಾದರೂ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದರ ವಿವರವು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಾವು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ದೂರವಾಗಿದ್ದ ಯಾವದಾದರೊಂದು ಅನುಕೂಲವಾದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಯಥಾವಕಾಶವಾಗಿ ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ದಂಡನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ, ಪೂರ್ವಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಚೇದಿಯ ಅರಸನೂ ತನ್ನ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟ ಮಾವನೂ ಆದ ೧ನೆಯ ಕೊಕ್ಕಲನ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅವನಿಂದ ದಂಡಿನ ಸಾಹಾಯ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ಪೂರ್ವಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿರಬಹುದು. ಈ ಎರಡು ಪ್ರಯತ್ನಗಳೊಳಗೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ೮೭೮ರಿಂದ ೮೮೮ರ ವರೆಗೆ ೧೦ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದುಹೋದವೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅತಿಬಲಾಢ್ಯರಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತು ಹೊಸರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಸುಡುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂಬ ಕುತೂಹಲವು ವಾಚಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಈ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳಾವವೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ನಾವು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಬೀಜಗಳು ಇರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜಕೀಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಬೀಜಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವಷ್ಟೇ. ಅವು ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ಯಾವದಾದರೊಂದು ರೋಗವು ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ; ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆಯಗೊಟ್ಟರೆ, ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಥವಾ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ರೋಗಗಳು ಮನುಷ್ಯ ಶರೀರವನ್ನಾಗಲಿ

ರಾಜಕೀಯ ಶರೀರವನ್ನಾಗಲಿ ಸೇರಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ಪೀಡಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ನೃಪತುಂಗನು ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಂಡಸಾಧ್ಯರಾದ ಪುಂಡರನ್ನು ಮುರಿಬಡಿಯದೆ, ಅವರೊಡನೆ ಸ್ನೇಹಬೆಳೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ತುಂಟರು ಬಲಿಷ್ಠರಾದರು, ಪುಂಡರ ಹಾವಳಿಯು ಹೆಚ್ಚಿತು, ದ್ರೋಹಿಗಳು ಪ್ರಬಲರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವು ದೊರೆಯಿತು. ಆದಕಾರಣ ೯ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ರೋಗವು ತಗಲಿತ್ತೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಒಳಸಂಚು, ಮಂತ್ರಿಗಳೊಳಗೆ ಮತಭೇದ, ದಂಡನಾಯಕರೊಳಗೆ ಎರಡಿಟ್ಟು, ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೊಳಗೆ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಉದಾಸೀನತೆ, ಹಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹುರುಪು—ಇವೇ ಈ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ರೋಗಿಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿಂದಾಗ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಆಗುತ್ತಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ಒಮ್ಮೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜಕೀಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಉದ್ರೇಕವಾದಾಗ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಹೇಗೋ ಅವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅದನ್ನು ಸುಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾಗಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಅವರಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ೨ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಕೂಡಲೇ ಸಾವರಿಸಿಯೂ ಅದರಿಂದ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ, ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು, ಅವರಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನು (೮೭೦?). ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸುಮಾರು ೪ ವರ್ಷಗಳು ತಗಲಿರಬಹುದು. ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗದೆ ಅವನು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿದನು (೮೭೪). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೋಲುತ್ತ ತಿರುಗಿ ಬಂದ ದಂಡಿನವರು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕಾದುವ ಸಂಭವವೆಲ್ಲಿ? ಪೂರ್ವಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ವೆಂಗಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ಕೈಸೇರಿತು. ೨ ನೆಯ ವಿಜಯಾ

ದಿತ್ಯನು ಸತ್ತನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಪುಂಡ ಸಾಮಂತರ ಹಾವಳಿಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ನಡೆದ ಸುದ್ದಿಯು ಬಂದುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ವೆಂಗಿಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಬ್ಬ ದಂಡನಾಯಕನನ್ನು ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿ, ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ಮರಳಿ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದು, ಅದನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸತೊಡಗಿದನು (೮೮೮?). ಮುಂದೆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಮಗನಾದ **೧ನೆಯ ಭೀಮನು** (೮೮೮-೯೧೮) ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೊರಕಿಸಿದನೆಂದು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ*.

೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಬಲಾಢ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನು ಗುರ್ಜರರನ್ನು ಬೆದರಿಸಿ, ಲಾಟರ ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿದು, ಗೌಡರಿಗೆ ನಮ್ರತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿ, ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಕಲಿಕಿ, ಆಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಗಾಂಗ ಮಾಗಧರನ್ನು ವಿಧೇಯರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ವರ್ಧಾ ನವಸರಿಯ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ†. ಇದೆಲ್ಲ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಹೊಗಳಿಕೆ ಎಂದೆಣಿಸಿ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ವಂಶಜರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಟ ಗುಜರಾಥ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಅವನು ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಗಾಂಗರು ಅವನ ಆಪ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರೊಡನೆ ಹೊಸ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನು ಅಂಗ ವಂಗ ಮಗಧ ಕಳಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಸ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳು ದೊರೆತ ಹೊರತು ನಾವು ಅದನ್ನು ನಂಬಲಾರೆವು.

ಅಕಾಲವರ್ಷ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಜಿನಸೇನನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಮತ್ತು ಗುಣಭದ್ರನು ಮುಂದರಿಸಿದ ಮಹಾಪುರಾಣವನ್ನು ಶಕ ೮೨೦ ನೆಯ ಪಿಂಗಳ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (೮೯೭ ನೆಯ ಇಸ್ವಿ) ಗುಣಭದ್ರನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಲೋಕಸೇನನೆಂಬವನು ಮುಗಿಸಿದನು. ಆದಿಪುರಾಣದ

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೧೨.

† " " " " ೨೦೧.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾಲವರ್ಷನ ಆನೆಗಳು ಗಂಗಾ ನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದವೆಂತಲೂ ಮಲೆಯಾಳದ ನಿಬಿಡವಾದ ಚಂದನವನದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡವೆಂತಲೂ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ*. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಕಲ್ಪನಾತರಂಗವೆಂತಲೂ ಕವಿಯ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಎಂತಲೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಹಿರಿಯರು ತಂತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಟ್ಟ ಉದ್ದವಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯದೆ ಅದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಸಣ್ಣ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯವು ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಬಿಟ್ಟಿಗನೆಂತಲೂ, ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ಜೇಸಿಂಗನೆಂತಲೂ, ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಗೊಜ್ಜಿಗನೆಂತಲೂ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನನ್ನು ಕಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನನ್ನು ಸತ್ತಿಗನೆಂತಲೂ, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನನ್ನು ವಿಕ್ಕಲನೆಂತಲೂ, ಚಿಂತಾಮಣಿಯನ್ನು ಚಿಂತಪ್ಪನೆಂತಲೂ, ದತ್ತಾತ್ರಯನನ್ನು ದತ್ತಪ್ಪನೆಂತಲೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಲಚ್ಯಾ ಎಂತಲೂ, ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನಾನಾ ಎಂತಲೂ, ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ಪರಶಾ ಎಂತಲೂ, ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಸೀನಪ್ಪನೆಂತಲೂ, ತ್ರ್ಯಂಬಕನನ್ನು ತಿಮ್ಮಪ್ಪನೆಂತಲೂ, ವಿಶ್ವನಾಥನನ್ನು ವಾಸಪ್ಪನೆಂತಲೂ, ವಿಠ್ಠಲನನ್ನು ವಿಟ್ಯಾ ಎಂತಲೂ, ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಪಲ್ಯಾ ಎಂತಲೂ—ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯು ಈಗಲೂ ಉಂಟು. ಅದರಂತೆ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ **ಕನ್ನರ**ನೆಂದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನು ಚೇದಿಯ ಅರಸನಾದ ೧ನೆಯ ಕೊಕ್ಕಲನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಈ ಕೊಕ್ಕಲನು ತನ್ನ ಅಳಿಯನಿಗೆ ವಿಪತ್ತು ಬಂದಾಗ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ನೆರವಾದನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ಮಗಳ ಹೆಸರಾಗಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆಂಬು

---

* ಯಸ್ಯೋತ್ತುಂಗಮತಂಗಜಾ ನಿಜಮದಸ್ರೋತಸ್ವಿನೀಸಂಗಮಾ।
ದ್ಗಾಂಗಂ ವಾರಿ ಕಲಂಕಿತಂ ಕಟುಮುಹುಃ ಪೀತ್ವಾಪ್ಯಗಚ್ಛತ್ತೃಷಃ॥
ಕೌಮಾರಂ ಘನಚಂದನಂ ವನಮುಪಾಂಪತ್ಯುಸ್ತರಂಗಾನಿಲೈ।
ರ್ಮಂದಾಂದೋಲಿತಮಸ್ತಭಾಸ್ಕರಕರಚ್ಛಾಯಂ ಸಮಾಶಿಶ್ರಿಯನ್॥

ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೨.

ದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಗಂಡುಮಗನು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವನ ತೊಟ್ಟ ಹೆಸರು **ಜಗತ್ತುಂಗ** ನಾದರೂ ಅವನ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು ಏನಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಲೇಖಗಳೇ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಕಾಲವರ್ಷ ಶುಭತುಂಗ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಗುಣಭದ್ರನ ಉತ್ತರಪುರಾಣದ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಕೇತನ ಮನೆತನದ ಲೋಕಾದಿತ್ಯನೆಂಬವನು ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ವ(ಬ)ಂಕಾಪುರವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಇವನು ಸುಮಾರು ೯೧೪ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಕಲಚುರಿ ಮನೆತನದ ಕೊಕ್ಕಲನೆಂಬವನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು.

೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಗತ್ತುಂಗನೆಂಬೊಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಇವನು ಬಲು ಚೆಲುವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವರ್ಧಾದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇವನು ತನ್ನ ಸೋದರಮಾವನಾದ **ರಣವಿಗ್ರಹ** ಶಂಕರಗಣನ ಹಿರಿಮಗಳಾದ **ಲಕ್ಷ್ಮಿ** ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವಳಿಂದ ಇವನಿಗೆ **ಇಂದ್ರ**ನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಮುಂದೆ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಇರುವಾಗಲೇ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನು ತಿರುಗಿಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವನು ಆ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ತನ್ನ ಮಾವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಚೇದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅವನ ೨ನೆಯ ಮಗಳಾದ **ಗೋವಿಂದಾಂಬೆ**ಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಅವಳಿಂದ ಇವನಿಗೆ **ಅಮೋಘವರ್ಷ** (ವಡ್ಡಿಗ) ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಈ ಜಗತ್ತುಂಗನು ತನ್ನ ತಂದೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಸತ್ತುದರಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂದು ಖಾರೆಪಟ್ಟಣ, ನವಸರಿ, ವರ್ಧಾ ಈ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುವೆವು:—

(೧) ಬಡೋದೆ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗುಮ್ರಾಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಶಕ ೮೧೦ ನೆಯ ಚೈತ್ರ ಬಹುಳ ೩೦ (೧೫ ಎಪ್ರಿಲ ೮೮೮) ದಿವಸ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಗುಜರಾಥದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಅಕಾಲವರ್ಷ ಕೃಷ್ಣರಾಜನು ನರ್ಮದೆಯ ಭಗವತ್ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಇಬ್ಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೊಂಕಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಕವಿಥಸಾಧಿ (ಸುರತ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಸಾಡ) ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನು.

(೨) ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂದವಾಡಿಗೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೮೨೫ನೆಯ ದುಂದುಭಿ ಸಂವತ್ಸರ ಮಾಘ ಶುದ್ಧ ೫ ದಿವಸ (ಗುರುವಾರ ೬ ಜನವರಿ ೯೦೩) ಸಂದವಾಡಿಗೆಯ ಜನರು ದಾನ ಕೊಟ್ಟರು.

(೩) ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಮುಳಗುಂದದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೮೨೪ ನೆಯ ದುಂದುಭಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (೯೦೨-೯೦೩) ಅರಸಾರ್ಯನೆಂಬೊಬ್ಬ ಜೈನನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಚಿಕಾರ್ಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಜೈನಗುಡಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನು.

(೪) ಗುಜರಾಥದ ಕೈರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಪಡವಣಜದ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ಶಕ ೮೩೨ ನೆಯ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೧೫ (೨೭ ಎಪ್ರಿಲ ೯೧೦) ದಿವಸ ಬ್ರಹ್ಮವಕ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಪ್ರಚಂಡ ಧವಲಪ್ಪನ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬವನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ವ್ಯಾಘ್ರಾಸ (ವಘಾಸ) ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನು.

(೫) ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ ಅಯ್ಹೊಳಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೮೩೩ ನೆಯ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (೯೧೧ ನೆಯ ಇಸ್ವಿ) ಒಬ್ಬ ಸನ್ಯಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿತೆಂದು ಬರೆದಿದೆ.

೮. ಮೂರನೆಯ ಇಂದ್ರ

(೯೧೫—೯೧೭)

೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನಾದ ಜಗತ್ತುಂಗನು ತಂದೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಸತ್ತನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆದಕಾರಣ ಕೃಷ್ಣನು ತೀರಿದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರನು ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೯೧೫). ಇವನಿಗೆ **ನಿತ್ಯವರ್ಷ** ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದೂ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳೂ ಇದ್ದವು.

ಈ ನಿತ್ಯವರ್ಷ ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ಹಯ್ಹಯ ಅಥವಾ ಚೇದಿ ಮನೆತನದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬವಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜಗತ್ತುಂಗನ ಮಗನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾನ್ಯಖೇಟ(ಮಳಖೇಡ)ದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಾಪಿಯ ಹೊಳೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಕುರುಂದಕ(ಕಡೋದ)ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಶಕ ೮೩೬ನೆಯ ಯುವ ಸಂವತ್ಸರ ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ೭ (೨೪ ಫೇಬ್ರುವರಿ ೯೧೫) ದಿವಸ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವವು ಆದ ಬಳಿಕ, ಲಾಟ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ತೆನಾ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನ ಕೊಟ್ಟು, ಹಿಂದಿನ ಅರಸರು ಕಸುಕೊಂಡ ೪೦೦ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಅವರವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು, ತುಲಾಭಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಾದ ೨೦ ಲಕ್ಷ ದ್ರಮ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹಂಚಿದನೆಂತಲೂ ಬಡೋದೆ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ನವಸರಿಯ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ನಿತ್ಯವರ್ಷ ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಳಖೇಡದಲ್ಲೇ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಕುರುಂದಕದಲ್ಲಿ ಏನು ಕಾರಣ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಹಿಂದಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಲಿ ಇವನ ಮುಂದಿನ ಅರಸರಾಗಲಿ ತಮ್ಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಲುವಾಗಿ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೂರಿಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಇವನು ಮಾತ್ರ ಕಡೋದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ

ದಾದರೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾರಣವಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಕುರುಂದಕದಲ್ಲಿ ಆದ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವವು ಅವನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭವಾಗಿರದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಉತ್ಸವವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ*.

ಆದರೆ ಕಡೋದದಲ್ಲಿ ಆದ ಸಮಾರಂಭವು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ ಆಗದೆ, ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಉಪೋತ್ಸವವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನು ಕೊಟ್ಟ ಭೂರಿಭೂದಾನವೂ ಅವನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ತುಲಾಭಾರವೂ ಅವನು ಹಂಚಿದ ೨೦ ಲಕ್ಷ ದ್ರಮ್ಮಗಳ ಭೂರಿದಕ್ಷಿಣೆಯೂ ಉಪೋತ್ಸವದ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುರುಂದಕದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭವು ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಆಯಿತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ಆಗದೆ, ಅಲ್ಲಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರುಂದಕವೆಂಬ ಕುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಏನು ಕಾರಣ ಆಯಿತೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೊಡ್ಡ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಗಳು ಆದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರಾಗಲಿ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಗಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಒಳಜಗಳಗಳಾವವೂ ಎದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ದಂಡನಾಯಕರಾರೂ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ಸಾಯುವಾಗ ಇಂದ್ರನು ಲಾಟ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿರದೆ ಮಳಖೇಡದಲ್ಲೇ ಇದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನ ತಾಯಿಯು ಯಾವದೋ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಕುರುಂದಕದ ಒಂದು ದೇವರಿಗೆ ಹರಿಕೆಬೇಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಈ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭವು ಅಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಿಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೩.

ಈ ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೊಡ್ಡ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಯೂ ಒದಗಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ತನ್ನ ತಂದೆ ಅಜ್ಜರಂತೆ ಚೇದಿ ಮನೆತನದ ಕೊಕ್ಕಲನ ಮೊಮ್ಮಗಳೂ ಅಮ್ಮನದೇವನ ಮಗಳೂ ಆದ **ವಿದ್ಯಾಂಬೆ** ಅಥವಾ **ವಿಜಯಾಂಬೆ** ಎಂಬವಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವಳಿಂದ ಇವನಿಗೆ—೧. ಅಮೋಘವರ್ಷ, ೨. ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದರು.

೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ೨ ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಆಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನ ಕಾಲದ ೩ ಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರೆತಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ೨ ಅವನ ಪಟ್ಟಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನವಸರಿಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನಗಳಾಗಿದ್ದು, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹತ್ತಿಮತ್ತೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಮಾತ್ರ ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಶಕ ೮೩೮ನೆಯ ಧಾತು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ (೯೧೬-೧೭) ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರದ ಮಹಾಸಾಮಂತನು ಬರೆಯಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ೯೧೫ರಿಂದ ೯೧೭ರ ವರೆಗೆ ೨ ವರ್ಷ ಆಳಿದನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುವೆವು:—

೧. ಬಡೋದೆ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನವಸರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾನ್ಯಖೇಟದಿಂದ ಕುರುಂದಕಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಶಕ ೮೩೬ನೆಯ ಯುವ ಸಂವತ್ಸರ ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ೭ (೨೪ ಫೇಬ್ರುವರಿ ೯೧೫) ದಿವಸ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಆ ಸಮಾರಂಭವು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ತುಲಾಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ತಕ್ಕಡಿಯ ಪರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗಲೇ ಲಾಟ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ತೆನ್ನ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

೨. ನವಸರಿಯ ಎರಡನೆಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ಮೇಲೆ ಬರೆದ ತುಲಾಭಾರದ ದಿವಸವೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಲಾಟ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಜುಂಬರಾ (ಜೆಗುಂಜಾ) ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

೩. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹತ್ತಿಮತ್ತೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೭೩೮ನೆಯ ಧಾತು ಸಂವತ್ಸರ(೮೧೬–೧೭)ದಲ್ಲಿ ಪುರಿಗೆರೆ ೩೦೦ರಿನ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಲೆಂಡೆಯರಸನೆಂಬವನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

೯. ಎರಡನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ

(೯೧೭—೯೧೮)

೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಿಜಯಾಂಬಿಕೆಯಿಂದ—೧. ಅಮೋಘವರ್ಷ, ೨. ಗೋವಿಂದ ಎಂಬಿಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಹಿರಿಮಗನ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು ಏನಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಮೋಘವರ್ಷವೆಂಬುದೇ ಅವನ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಆದರೆ ಅಮೋಘವರ್ಷ ಶಬ್ದವು ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದು ಆಗಬಹುದೆ ಹೊರತು ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು ಎಂದೂ ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಹೆಸರು ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲೆಂಬ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸರಿಯಾದ್ದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ†.

೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಕ್ಕಳೊಳಗೆ ಯಾರು ಪಟ್ಟವೇರಿದರೆಂಬುದು ವಾದಗ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಖಾರೆ ಪಾಟಣದ ಶಾಸನವನ್ನು ನಂಬಿ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಇಂದ್ರನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷನೇ ಸಾರ್ವಭೌಮ

---

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೪, ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ ೧.

† ಸದರ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ಯಾಜಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೧೬.

ನಾದನೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾಂಗಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ನಿತ್ಯವರ್ಷ(೩ನೆಯ ಇಂದ್ರ)ನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಅಣ್ಣನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎರಡು ವಿರುದ್ಧ ಮತಗಳೊಳಗೆ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರ ಮತವೇ ಸರಿಯಾದ್ದೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ:—

(ಅ) ಹಿರಿಮಗನೇ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ರೂಢಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಸರಿ.

(ಆ) ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಗೋವಿಂದನ ಅಣ್ಣನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಖಾರೆಪಾಟಣದ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ ಸಾಂಗಲಿಯ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

(ಇ) ಶಿಲಾಹಾರ ಮನೆತನದ ಅಪರಾಜಿತನೆಂಬವನು ತನ್ನ ೯೯೭ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಠಾಣೆ ಜಿಲ್ಲೆ ಭಡಾನದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ೧ ವರುಷ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆಯಿಸಿರುತ್ತಾನೆ*. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ನಂಬಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

(ಈ) ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ವರ್ಧಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಗೋವಿಂದನ ಅಣ್ಣನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಅವನು ತಂದೆ ಸತ್ತ ತುಸು ದಿವಸದಲ್ಲೇ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಂಗಲಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಅತಿಕ್ರೌರ್ಯದಿಂದ ಪೀಡಿಸಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಅಕ್ಕ ತಂಗಿ ತಾಯಿಯರ ಸಮಾನರಾದ ಹೆಂಗಸರೊಡನೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ

---

* ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಇಂಡಿಕಾ, ಸಂ. ೩, ಪು. ೨೬೭.

ನರಪಿಶಾಚಿಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ ತನ್ನ ಔದಾರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳಿಂದ ಸಾಹಸಾಂಕನಾದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ*. ಈ ಎರಡೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಓದಿದರೆ, ಇಂದ್ರನ ತರುವಾಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂತಲೂ ಬಳಿಕ ಅವನನ್ನು ನೆರೆಹಿಡಿದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟದೊರಕಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು.

(ಊ) ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ತಾನು ಪಟ್ಟವೇರುವಾಗ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಡಿಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಮೋಘವರ್ಷನು ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ತಾನು ಬುದ್ಧಿಪುರಸ್ಸರವಾಗಿ ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಅಣ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಬಹು ಸಂಭವನೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕಮಹಾಶಯರೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಹುದು.

(ಎ) ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ೧೦ನೆಯ ಸಂಜನ ಶಾಸನದಂತೆ ಇವನು ೧ ವರ್ಷ ಆಳಿದನೆಂದು ಡಾ॥ ಕಿಲ್ಹಾರ್ನರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ೬ ಕಾರಣಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷನೇ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೨ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಶಾಸನವಾದರೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಡಕೂ ಒಳಸಂಚೂ ಕೊಲೆಯೂ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಣ್ಬೆಕೆಯೂ ವೈಮನಸ್ಸೂ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಂಡಾಟಿಗೆಯೂ ಅರಾಜಕತೆಯೂ ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ಶ್ರಮಬಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲ ಸಡಿಲಾಗುತ್ತ ನಡೆದವೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ಅಮೋಘವರ್ಷನಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೪.

೧೦. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗೋವಿಂದ

(೯೧೮–೯೩೩)

೨ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಇವನು ಮರಪಟಿಂಗ(ಠಕ್ಕ)ನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಖಾರೆಪಾಟಣದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನು ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಮೋಹಕ್ಕೆ ಮನೆಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಸುಂದರಿಯರಾದ ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನೊಳಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದೆ. ಹೆಂಗಸರ ಒಡನಾಟವು ಅವನಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತೆಂತಲೂ ಹೆಂಗಸರ ನೋಟದಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಜಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂತಲೂ ದುರ್ವ್ಯಸನದಿಂದ ಇವನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಸರಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟವು ಇವನ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಅಕಾಲಮರಣಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದನೆಂತಲೂ ವರ್ಧೆಯ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇವನು ತನ್ನ ಸಾಂಗಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕತಂಗಿ ತಾಯಿಯರ ಸಮಾನರಾದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ತಾನು ಕೆಡಿಸಲಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡುದರ ಕಾರಣವೇನಿರಬಹುದು? ಬಹುಶಃ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು, ತಾವು ಇಂತಹ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲೆಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಂಗಲಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಅತಿವಿಚಿತ್ರವಾದುದೇ ಸರಿ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಈ ತರದ ದುರ್ವಾರ್ತೆಯು ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಬ್ಬಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ತರದ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯನ್ನು ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಗಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಔದಾರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳಿಂದ ತಾನು ಸಾಹಸಾಂಕನಾಗಿದ್ದೆನೆಂದು ಇವನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನಷ್ಟೇ. ತನ್ನ ಸುಮಾರು ೧೬ ವರ್ಷದ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇವನು ಯಾವ ದೊಡ್ಡ

ಔದಾರ್ಯದ ಕೃತ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಸಾಹಸದ ಕಾರ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ಯಾವ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಯಾವ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ಯಾವ ಮಲೆತು ನಿಂತ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರನ್ನು ಮಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮೋಸದಿಂದಾಗಲಿ ಬಲುಮೆಯಿಂದಾಗಲಿ ದ್ರವ್ಯದ ಆಶೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಕೆಡಿಸುವುದೇ ಇವನ ದಿನಚರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದಕಾರಣ ಇವನು ಕುಂಟಣಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೇರಳ ಹಣವೇ ಇವನ ಔದಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಇವನು ಮೋಸಮಾಡಿ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಂದು ಪಟ್ಟ ದೊರಕಿಸಿದ್ದೇ ಇವನ ಸಾಹಸವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಅನುಮಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ನಾವು ಮಾಡಿದ ಶುಭಾಶುಭಕೃತ್ಯಗಳ ಫಲವನ್ನು ನಾವು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಅನುಭೋಗಿಸೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದಷ್ಟೇ. ನಾವು ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದವಿರುತ್ತವೆ:—೧. ದೇಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಕಾಯಿಕಪಾಪಗಳ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಆಯಾಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲೇ ಅನುಭೋಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಿಕ ಪಾಪಗಳ ಫಲವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಗಳ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅನುಭೋಗಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದ ವರೆಗೆ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ನೆನಪು ನಮಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಾವು ಅನುಭೋಗಿಸುವ ದುಃಖದ ಕಾರಣವು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾವು ಅನ್ಯಾಯವಾಯಿತೆಂದು ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಕೊರಗುತ್ತೇವೆ. ಈ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನಿಯಮದಂತೆ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ದೇಹಿಕ ದುಷ್ಕೃತ್ಯದ ದುಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭೋಗಿಸಿದರೂ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಆತ್ಮಿಕ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೬ ವರ್ಷ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸಿ, ತನ್ನ ಆತ್ಮಿಕ ಪಾಪಗಳ ಭಯಂಕರ

ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಕಯ್ಕೆಳಗಿನವರ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ, ಹಗೆಗಳ ಪರಿವೆ ಇಲ್ಲದೆ, ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಹೆಂಗಸರೊಡನೆ ಸದಾ ಚಲ್ಲಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ४ನೆಯ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಸುಮಾರು ೧೬ ವರ್ಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೈಭವವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಉಳಿದುದು ಅವನ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸುಕೃತದ ಫಲವೇ ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಹುಟ್ಟುಹಗೆಗಳಾದ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಳಗೆ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಳಸಂಚೂ ಒಳಜಗಳವೂ ಹಬ್ಬಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಡಬ್ಬುಹಾಕುವ ಸುಸಂಧಿಗೆ ಎರವಾದರು.

ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಅರಸನಾದ ೧ನೆಯ ಭೀಮನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಗೆದ್ದ ತನ್ನ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಈ ಸಾಹಸಭೀಮನು ४ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಪಟ್ಟದೊರಕಿಸಿದ ವರ್ಷವೇ (೯೧೮) ಸತ್ತುದರಿಂದ ಪಟ್ಟದ ಸಲುವಾಗಿ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಳಗೆ ಬಡಿದಾಟವು ಆರಂಭಿಸಿತು. ಇಬ್ಬರ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗಾಯ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಈ ಒಳಜಗಳವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಪಥ್ಯವಾಯಿತು. ಭೀಮನ ತರುವಾಯ ೧ನೆಯ **ಅಮ್ಮನು** ವೆಂಗಿಯ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು; ಅವನ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನೆರವು ಬೇಡಿದರು. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಳಖೇಡದ ಗಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ಶೂರನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಆದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿದ್ದರೆ, ಅವನು ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ ತನಗೆ ಶರಣುಬಂದ ಚಾಳುಕ್ಯನನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲುಪನಾದ ಗೋವಿಂದನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಧೂರ್ತವಿಚಾರವು ಹುಟ್ಟುವ ಸಂಭವವೆಲ್ಲಿ? ಶೂರನಾದ ಅಮ್ಮನು (೯೧೮–೨೫) ತನ್ನ

---

* ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೧೧೬.

ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲ ಆಪ್ತರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಕೊಲ್ಲಿಸಿ, ಮಣಿಸಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿ ಊರುಗಳನ್ನು ಸುಲಿಯುತ್ತೊಡಗಿದನು. ಮುಂದೆ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಹಾವಳಿಯು ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ನಡೆಯಿತು. ಆದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಂಡೆತ್ತಿಹೊರಡಲಿಕ್ಕೆ ಗೋವಿಂದನ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡಲಿಲ್ಲ. ಚಾಳುಕ್ಯರನ್ನು ದಂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಅಮ್ಮರಸ ತರುವಾಯ ವೆಂಗಿಯ ಅರಸನಾದ ೨ನೆಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಭೀಮನು (೯೩೪–೪೫) ಸೋಲಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕಟ್ಟಿದನೆಂದು ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಜನರು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ **ಗೊಜ್ಜಿಗ**ನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುವರ್ಣವರ್ಷ, ಪ್ರಭೂತವರ್ಷ, ನೃಪತುಂಗ, ವೀರನಾರಾಯಣ, ರಟ್ಟಕಂದರ್ಪ, ಸಾಹಸಾಂಕ, ನೃಪತಿತ್ರಿನೇತ್ರ—ಇವು ಏಳು ಇವನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇವನ ಹೆಂಡಂದಿರು ಯಾರಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಹೇಗೆ ಸತ್ತನೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನು ತನ್ನ ದುರ್ವ್ಯಸನದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಸರಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವರ್ಧೆಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಇವನು ಸತ್ತ ತರುವಾಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಋಷಿಯಂತೆ ಸಮಾಧಾನಿಯೂ ಸದ್ಗುಣಿಯೂ ಆದ ಇವನ ಮುದುಕ ಕಕ್ಕನನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದರೆಂದು ದೇವಲಿ, ಖಾರೆಪಾಟಣ ಈ ಊರುಗಳ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಮುಖ ಸರದಾರರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಒಳಸಂಚುಮಾಡಿ ಈ ಭೂಭಾರನಾದ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೋ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಸಜ್ಜನನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ವದ್ದಿಗನನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಅನುಮಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯಾದ ಆದಿಪಂಪನು ಈ ೪ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲ ಹೊಸ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅವನ ವಚನಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

"ಚಾಳುಕ್ಯ ಕುಲತಿಲಕನಪ್ಪ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯಂಗೆ ಗೋವಿಂದರಾಜಂ ಮುಳಿಯೆ ತಳರದೆ ಪಿಱಿಗಿಕ್ಕಿ ಕಾದ ಶರಣಾಗತ ಜಳನಿಧಿಯ ಪೆಂಪುಮಂ ಗೊಜ್ಜಿಗನೆಂಬ ಸಕಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬೆಸಸಿದಂದು ವಂದ ಮಹಾಸಾಮಂತರಂ ಮರಲಿರಿದು ಗೆಲ್ದ ಸಾಮಂತಚೂಡಾಮಣಿಯ ವೀರ್ಯಮುಮಂ ನಾತಿವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಮಲೆವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯುಂ ಕಿಡಿಸಿ ತನ್ನಂ ನಂಬಿ ಬಂದ ಬದ್ದೆಗದೇವಂಗೆ ಸಕಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮನೋರಂತುಮಾಡಿ ನಿಱಿಸಿದರಿಕೇಸರಿಯ ತೋಳ್ವಲಮುಮಂ ಸಮದಗಜ ಘಟಾಟೋಪಂ ಬೆರಸು ನೆಲನದಿರೆ ಬಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱಿಣನೊಂದೆ ಮದಾಂಧ ಗಂಧ ಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ ವೈರಿಗಜಘಟಾವಿಘಟ್ಟನನದಟುಮುಂ ಪರಚಕ್ರಗಳನಂಜಿಸಿದ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವನ ಮೋಗಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನಮುಮಂ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದುಂ ನಿನಗೆ ನೆಣಸಲೆಂತು ಬಗೆ ಬಂದಪುದು*."

"ಗೊಜ್ಜಿಗನೆಂಬ ಸಕಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮುಳಿಯೆ ತನಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನಂ ಕಾದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದೊಳ್ ಶರಣಾಗತ ಜಳನಿಧಿಯುಂ†."

೨ ನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಗೊಜ್ಜಿಗನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬೊಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮಂತನ ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿ, ಗೊಜ್ಜಿಗನು ಕಳಿಸಿದ ಸಾಮಂತರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ೪ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ತನ್ನನ್ನು ನಂಬಿದ ಬದ್ದೆಗನಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಾದ ಬಪ್ಪುವನೆಂಬವನನ್ನು ಮುರಿಬಡಿದನೆಂತಲೂ ಈ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆ

* ೯ ನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ, ೫೨ ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಮುಂದಿನ ವಚನ.

† ೧೪ ನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ, ೩೭ ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಮುಂದಿನ ವಚನ.

ದಿವೆ. ಆದರೆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಯಾವ ಪ್ರಾಂತದ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಗೋವಿಂದನು ಏನು ಕಾರಣ ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾದನೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಕಕ್ಕಲನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕೊನೆಯರಸನಾದ ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕಲನೋ ಬೇರೊಬ್ಬನೋ ಎಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೧. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ದಂಡಾಪುರದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೮೪೦ನೆಯ ಪ್ರಮಾದಿ ಸಂವತ್ಸರ ಪುಷ್ಯಮಾಸದ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ದಿವಸ (೨೩ ದಿಶಂಬರ ೯೧೮) ಒಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥನು ಕೆಲ ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

೨. ಗೋಕಾವಿ ಶಾಸನ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಕ ೮೪೫ (೯೨೩)ರಲ್ಲಿ ಸೇಂದ್ರ ಮನೆತನದ ಇಂದ್ರರಾಜನೆಂಬವನು ಗೊಜ್ಜಿಗ ಮಹಾರಾಜನು ಆಳುವಾಗ ಅರ್ಯಣಂದಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಜೈನ ತಪಸ್ವಿಗೆ ಜಮುಬಂಡಿಯ ಪತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಪೂವಿಣ (ಹೂಸೂರು) ಗ್ರಾಮದ ತೆಂಕಲಲ್ಲಿದ್ದ ಜಳಾರ (ಮುದರಬಂಡಿ) ಗ್ರಾಮದೊಳಗಿನ ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಈ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವನ್ನು ಮ॥ ರಾಜಪುರೋಹಿತರು ಶೋಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

೩. ಸಾಂಗಲಿಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ಶಕ ೮೫೫ನೆಯ ವಿಜಯ ಸಂವತ್ಸರ ಶ್ರಾವಣ ಶುದ್ಧ ೧೫ ದಿವಸ (೮ ಆಗಸ್ಟ ೯೩೩) ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾನ್ಯಖೇಟದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ರಾಮಪುರಿ ೭೦೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ಲೋಹಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೧೧. ಅಮೋಘವರ್ಷ ವಡ್ಡಿಗ

(೯೩೪–೯೪೦)

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ೭ನೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಗತ್ತುಂಗನೆಂಬೊಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಅವನು ತಂದೆ

ಇರುವಾಗಲೇ ಸತ್ತುದರಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಹಿರಿಹೆಂಡತಿಯ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರನು ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂತಲೂ, ಅವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ಗೋವಿಂದರು ಆಳಿದರೆಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಜಗತ್ತುಂಗನ ಕಿರಿಹೆಂಡತಿಯಾದ ಗೋವಿಂದಾಂಬೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಡ್ಡಿಗ ಅಥವಾ ಬದ್ದಿಗನೆಂಬವನು ಜಗತ್ತುಂಗನ ಕಿರಿಮಗನಾಗಿದ್ದನು.

ಹೆಂಗಸಿನ ಚರಿತ್ರವೂ ಪುರುಷನ ಭಾಗ್ಯವೂ ದೇವರಿಗೆ ಕೂಡ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಸಂಭವವೆಲ್ಲಿ? ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಿಯು ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು*. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬಡವನು ಹಣವಂತನಾಗಬಹುದು, ಹೇಡಿಯು ಕಲಿಯಾಗಬಹುದು, ಅಶಕ್ತನು ಸಶಕ್ತನಾಗಬಹುದು, ನಿರಕ್ಷರಕುಕ್ಷಿಯು ಘನಪಂಡಿತನಾಗಬಹುದು, ಅತಿನೀಚನು ಪರಮ ಸಜ್ಜನನಾಗಬಹುದು, ದೇವಲಂಡ ಪಿತೃಲಂಡನಾದವನು ಮಹಾ ಪಿತೃಭಕ್ತನಾಗಬಹುದು. ಈ ತರದ ಪಲ್ಲಟವು ಈ ಮೃತ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲರು ಬಲ್ಲರು. ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ೩ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ಪಟ್ಟವೇರಿದಂದಿನಿಂದ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಸಾಯುವವರೆಗೆ ತನಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಂದ ದೊರೆತ ಜೀವನಾಂಶದಿಂದ ಸದ್ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಡ್ಡಿಗನ ದೈವವು ಈಗ ತೆರೆಯಿತು. ೧೮ ವರ್ಷ ಬಡ ಬರಾದರ ಅರಸನಾಗಿದ್ದ ಬಡ್ಡಿಗನು ಈಗ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಮೋಘಾಧಿಕಾರಕ್ಕೂ ಅತುಲೈಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೂ ಒಡೆಯನಾದನು.

ಬದ್ದಿಗನು ೩ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದನು (೯೩೬). ಇವನ ಕಾಲದ ಶಾಸನ

---

* ಭೂಪಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಕೃಪಣಸ್ಯ ವಿತ್ತಂ ಮನೋರಥಂ ಮಾನುಷದುರ್ಜನಸ್ಯ।
ಸ್ತ್ರಿಯಶ್ಚರಿತ್ರಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭಾಗ್ಯಂ ದೇವೋ ನ ಜಾನಾತಿ ಕುತೋ ಮನುಷ್ಯಃ॥

ಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟದಿಂದ ರಾಜಕಾರ್ಯ ವಿಮುಖನಾದ ಗೋವಿಂದನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಬಂಡಾಯಗಳನ್ನೂ ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳಾದ ದಂತಿಗ, ಬಪ್ಪುಕ ಎಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪುಂಡರ ಹಾವಳಿಗಳನ್ನೂ ಮುರಿಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಗಂಗರನ್ನು ಪೂರ್ಣ ವಿಧೇಯರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಇವನ ೬ ವರ್ಷದ ಆಳಿಕೆಯು ಕಳೆದು ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವನ ಶೂರ ಮಗನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ಇವನಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ನೆರವಾದನು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಹುಟ್ಟುಹಗೆಗಳಾದ ವೆಂಗಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವು ಸಣ್ಣಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ನಡೆದಿರಬಹುದು. ಇವನು ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಡಾ। ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.

ಈ ಬಡ್ಡಿಗನ ಹೆಂಡತಿಯು ಯುವರಾಜನ ಮಗಳಾದ **ಕುಂದಕದೇವಿಯು** ಆಗಿದ್ದಳೆಂದು ಕರ್ಡೆಯ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಯುವರಾಜನು ತ್ರಿಪುರದ ಕಳಚುರಿ ಮನೆತನದ ೧ನೆಯ ಯುವರಾಜನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಆಲೆಗ್ಝಾಂಡರ ಕನಿಂಗ್ಹ್ಯಾಮರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಮೋಘವರ್ಷ ಬಡ್ಡಿಗನಿಗೆ ಈ ಕುಂದಕದೇವಿಯಿಂದ ೫ ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಾದರು; ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು—೧. ಕೃಷ್ಣ, ೨. ಜಗತ್ತುಂಗ, ೩. ಕೊಟ್ಟಿಗ, ೪. ನಿರುಪಮ—ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು. ಈ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳ ಹೆಸರು ರೇವಕೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ರಾಯಿಸ ಸಾಹೇಬರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವಳು ಗಂಗರಸನಾದ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ ಪೆರ್ಮನಡಿ ಬೂತುಗನೆಂಬವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಳೆಂತಲೂ ಪುರಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ ಕಿಸುಕಾಡ ೭೦ನ್ನೂ ಬಾಗೆ ಅಥವಾ ಬಾಗೆನಾಡ ೭೦ನ್ನೂ ಅವಳ ಬಳವಳಿಯಾಗಿ ಅಮೋಘವರ್ಷ ಬಡ್ಡಿಗನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹೆಬ್ಬಾಳದ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡು

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೭.

ಬರುತ್ತದೆ*. ಈ ಬೂತುಗನು ಹೆಬ್ಬಯುಕೆಯವನಾದಕಾರಣ ತನ್ನ ಮಾವನ ನೆರವಿನಿಂದ ಗಂಗಮಂಡಲದ ಅರಸನಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಂದು, ಗಂಗಮಂಡಲಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾದನು.

೧೨. ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ಕನ್ನರದೇವ

(೯೪೦-೯೬೯)

ಅಮೋಘವರ್ಷ ಬಡ್ಡಿಗನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಹಿರಿಮಗನಾದ ಕೃಷ್ಣನು **೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣ**ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೯೪೦). ಆರುವ ದೀವಿಗೆಯು ಭಗ್ಗೆಂದು ಉರಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗಿ ನಂದುವಂತೆ, ಇವನ ಆಳಿಕೆಯು ೨/೩ ದೊಡ್ಡ ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಳೆಯಿತೆನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಕಲಿತನದ ಅಂಶಕ್ಕಿಂತ ಅವನ ಭಾವಮೈದುನನಾದ ಬೂತುಗನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಅಂಶವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಅಮೋಘವರ್ಷ ಬಡ್ಡಿಗನು ಸತ್ತ ಕೂಡಲೆ **ಲಲ್ಲಿಯ**ನೆಂಬೊಬ್ಬ ಮೋಸಗಾರನು ತಾನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನೆಂದು ಸಾರಿ, ದಂಡುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಳಖೇಡದ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಬಂದನು. ಇವನು ತಾನು ಹಕ್ಕುದಾರನೆಂದು ಏನು ಕಾರಣ ಹೇಳಿಕೊಂಡನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಣ್ಬನಾದ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಮಗನು ತಾನಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಇವನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಆಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಭಾವಮೈದುನನಾದ ಬೂತುಗನು ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ, ಲಲ್ಲಿಯನ ದಂಡನ್ನು ಚದರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟನು†. ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟವು ಸ್ಥಿರವಾಯಿತು.

ಬೂತುಗನು ಮಹಾಶೂರನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನು ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಂದು ತಾನೇ ಗಂಗಮಂಡಲದ ಅರಸನಾದನೆಂದು ಮೇಲೆ

* ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೧, ಅ. ೪, ಪು. ೮೫-೮೬.

† ಲುಯಿರಾಯಿಸರ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಮೈಸೂರು ಕೊಡಗು ಪ್ರಾಂತಗಳು, ಪು. ೪೫.

ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಗಂಗವಾಡಿಯು ಮತ್ತು ಮಧುರೆಯು ಚೋಳ ರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆಗಳು ಬಂದಕೊಂಡು ಹತ್ತಿದ್ದವು. ಆದಕಾರಣ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯುವನಾದ ಬೂತುಗನು ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೋಳರಸನಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನೊಡನೆ ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆದು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚೋಳರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒಳಸುಗ್ಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡಿಸಿದನು (೯೪೮?). ಈ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ಜೋಡಣೆಯು ಒತ್ತರದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಎಲ್ಲವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣ ಬೂತುಗರು ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಹೊರಟು ಚೋಳರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳಸುಗ್ಗಿದರು (೯೪೯?). ಇಂತಹ ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಎದುರಿಸುವಷ್ಟು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದರಿಂದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನು ಕಿರಿಕುಳ ಉಪದ್ರಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ಆನೆ ಹೋಗುವಾಗ ಶ್ವಾನ ಬೊಗಳುವುದರಿಂದ ಆಗುವುದೇನು? ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂಡು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಊರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತ ಉತ್ತರ ಆರ್ಕಾಟ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಕೋಣಮ್ಮದ ವರೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಆ ಊರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ **ತಕ್ಕೋಲ** ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಯಂಕರವಾದ ಅತಿಸಿಕರದ ಕಾಳಗವೆಸಗಿತು(೯೫೦?). ಚೋಳರ ದಂಡು ಆತ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು. ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ದಂಡಿನವರಿಗೆ ಕಯ್ಗ ಕಯ್ಯು ಹತ್ತಿತು. ಹಗೆ ಯಾರು ಗೆಲಿಯುನಾರು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗದಷ್ಟು ಗದ್ದಲವಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎದೆಗಾರನಾದ ಬೂತುಗನು ತನ್ನ ಮೆಯ್ಗಾವಲುಗಾರರೊಡನೆ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ, ತಡೆದವರನ್ನು ಸವರುತ್ತ ರಾಜಾದಿತ್ಯನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಅವನ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿ, ಅವನ ಮಾವುತನ ತಲೆಯನ್ನು ಹಾರಿಸಿ, ಅವನ ಆನೆಯನ್ನೇರಿ, ಅಂಬಾರಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ಅವನನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಉರುಳಿಸಿ ಅವನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಹೋಗಿ ಕೃಷ್ಣ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದನು !!

ತನ್ನ ಮುಂದೆ ತಂದಿಟ್ಟ ಚೋಳ ಅರಸನಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನ ರುಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಹಿಗ್ಗು ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟಾಯಿತು.

ತಕ್ಕೋಲ ಕಾಳಗದ ಕಲ್ಪಿತ ಚಿತ್ರ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂಡಿನ ಆನಂದವು ಉಕ್ಕೇರಿತು. ಜಯಘೋಷವು ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ತುಂಬಿತು. ಉಡುಗರೆಗಳೂ ಇನಾಮುಗಳೂ ಕಿತಾಬುಗಳೂ ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದ ಜಡಿಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿದವು. ಬೂತುಗನಂತೂ ಎಲ್ಲರ ಸ್ತುತಿಗೂ ಪ್ರೀತಿಗೂ ಪಾತ್ರನಾದನು. ಅವನ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಪದಗಳೂ ಲಾವಣಿಗಳೂ ಎಲ್ಲರ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಸುಪ್ರೀತನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ಬೂತುಗನ ಎದೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಒಡ್ಡೋಲಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಬನವಾಸಿಯ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿಕೊಟ್ಟನು*. ಬೂತುಗನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಜೆಲ್ಲಕೇತನ ಮನೆತನದ ಕಲಿವಿಟ್ಟನೆಂಬವನು ಆ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಕ್ಯಾಸನೂರಿನ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಜೇಳಿನ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಮುಖ್ಯ ಶತ್ರುವಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದ ಬಳಿಕ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯು ಸುಖಕರವಾದ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ತಕ್ಕೋಲದಿಂದ ತಂಜಾವರದ ವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ಯಾರೂ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ತಂಜಾವರವನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಕೆಲಕಾಲವು ಹತ್ತಿತು. ಅದು ಕಯ್ವಶವಾದ ಬಳಿಕ ತಾನು ಗೆದ್ದ ಚೋಳರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿ, ಪಲ್ಲವ ಅರಸನಾದ ಅಣ್ಣಿಗನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಅಣ್ಣಿಗನು ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟುದರಿಂದ ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಟ್ಟು, ಇ ನೆಯ

---

* ಬೂತುಗನು ಮೋಸಮಾಡಿ ರಾಜಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದನೆಂದು ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೧೯. ಆದರೆ ಡಾ|| ಫ್ಲೀಟರು ಮಾಡಿದ ಶಾಸನದ ಅರ್ಥವು ಶುದ್ಧ ತಪ್ಪೆಂತಲೂ ಬೂತುಗನು ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ರಾಜಾದಿತ್ಯನ ಅಂಬಾರಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ದ್ವಂದ್ವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದನೆಂಬುದೇ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವೆಂತಲೂ ರಾ. ಬ. ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದನು. ಈ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು **ದಂತಿಗ, ಒಪ್ಪುಕ** ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅರಸರನ್ನು ಕೊಂದನೆಂದು ದೇವಲಿಯ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಅರಸರು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರು ಚೋಳ ಅಥವಾ ಪಲ್ಲವ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಚೋಳ ಪಲ್ಲವ ರಾಜ್ಯಗಳ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೃಷ್ಣ ಬೂತುಗರು ಮಳಖೇಡಕ್ಕೆ ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಿ ಬಂದು ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದೋತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ಕಳೆದರು. ಬೂತುಗನ ಆನಂದಕ್ಕಂತೂ ಅಳತೆಯೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ತಕ್ಕೋಲದ ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ರಾಜಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಷ್ಟು ಧೈರ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಅವನು ಅನನ್ಯಭಾವದಿಂದ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹೊಗಳಿದನು; ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಆತಗೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಚಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೆಲ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನು; ಆ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ನೆರವಾದ **ಮಣಲೇರ**ನೆಂಬೊಬ್ಬ ಸಹಾಯಕನಿಗೆ ಆತಗೂರು, ಕೋಟಿಯೂರು ಮುಂತಾದ ೧೩ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಇನಾಮು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನು (೯೫೨?). ಈ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಉಬ್ಬಿದ ಬೂತುಗನು ಕೃಷ್ಣನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ, ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ರಾಚಮಲ್ಲನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕೊಂದು ತಾನೇ ಗಂಗವಾಡಿಯ ಅರಸನಾದನು.

ಕೃಷ್ಣ ಬೂತುಗರು ಆನಂದದಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಚೇದಿಯ ಕಲಚುರಿಯರ ಒಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿಯು ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಬಂದನು. ಗುಜರಾಥದಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಒಂದು ಮನೆತನವು ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಆಳುತ್ತಿತ್ತಷ್ಟೇ. **ಅಣ್ಹಿಲ್ವಾಡ**ವು ಆ ಮನೆತನದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ **ಮೂಲರಾಜ**ನೆಂಬೊಬ್ಬ ಶೂರನಾದ ಚಾಳುಕ್ಯನು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ಮೂಲರಾಜನು ದೊಡ್ಡ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಚೇದಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಳನುಗ್ಗಿ ಕಾಲಂಜರ, ಚಿತ್ರಕೂಟ ಎಂಬೆರಡು ಚೇದಿರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯ

ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂಡಿನ ನೆರವು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಕಲಚುರಿಯರ ರಾಯಭಾರಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಚಾಳುಕ್ಯರು ತನ್ನ ಮನೆತನದ ಹುಟ್ಟುಹಗೆಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಕಲಚುರಿಯರು ತನಗೆ ಸಮಿಾಪದ ಆಪ್ತರಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೃಷ್ಣನು ಸಾಹಾಯ್ಯಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು, ಬೂತುಗ ಅವನ ಮಗನಾದ **ಮಾರಸಿಂಹ** ಇವರಿಬ್ಬರೊಡನೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದಂಡನ್ನು ಚೇದಿರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು. ವೀರರಾದ ಬೂತುಗ ಮಾರಸಿಂಹರು ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ, ಕಾಲಂಜರ ಚಿತ್ರಕೂಟಗಳ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ, ಮೂಲರಾಜನನ್ನು ಒಂದೆರಡು ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುರಿಬಡಿದು, ಅವನಿಂದ ತಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ನಪ್ತಮಾಳವೆಗಳ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಮಾಳವಗಂಗ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸುತ್ತ ತಿರುಗಿಬಂದು, ತಾವು ತಂದ ಸುಲಿಗೆಯನ್ನೂ ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರೆಂದು ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ನಗರದ ೩೫ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (೯೫೭?).

ಸತ್ಪುರುಷನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ಬದ್ದಿಗನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಈ ಅಗ್ರಹಾರವು ಎಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಇಂಡಿ ತಾಲೂಕ **ಸಾವಿಟ್ಟಗೆ** ಗ್ರಾಮದ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಕೆಲ ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಸಾಲೊಟ್ಗಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಸಾವಿಟ್ಟಗೆಯೇ ಬದ್ದಿಗನ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು; ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೊಂದು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಎಂದು ಯಾರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂಬ ವಿಷಯವು ಶೋಧನಾರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳು ಬೈಲಿಗೆ ಬಂದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು:—೧.

ಸೆವುಣ ದೇಶದ ಯಾದವ ಮನೆತನ, ೨. ಸವದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟರು. ನಾಸಿಕ ದೇವಗಿರಿ(ದೌಲತಾಬಾದ)ಗಳ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವೇ ಈ ಸೆವುಣ ದೇಶವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಸೆವುಣದ ಅಪಭ್ರಂಶವನ್ನೇ ಖಾನವೆಂದು ಮಾಡಿದರೆಂತಲೂ ಈಗಿನ ಖಾನದೇಶವು ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಸೆವುಣ ದೇಶದ ಭಾಗವಾಗಿರುತ್ತದೆಂತಲೂ ಡಾ|| ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*. ಈ ನಾಡಿನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಸಿಂದಿನೇರ (ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಿನ್ನರ) ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಯಾದವರಿಗೆ ಈ ನಾಡಿನ ಒಡೆತನವು ಎಂದು ಬಂತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮನೆತನದ ವಂಡಿಗ ಅಥವಾ ವಡ್ಡಿಗನೆಂಬುವನು ೩ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ವೊಡ್ಡಿಯವ್ವಾ ಎಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸುಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಸವದತ್ತಿ ರಟ್ಟ ಮನೆತನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇರಡ ಎಂಬವನ ಮಗನೂ ಇಂದ್ರಕೀರ್ತಿಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಜೈನ ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಶಿಷ್ಯನೂ ಆದ **ಪೃಥ್ವೀರಾಮನೆಂಬೊಬ್ಬ** ೩ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಕನು ಸವದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ ಪೃಥ್ವೀರಾಮನನ್ನು ಸವದತ್ತಿ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿ ಮಾಡಿದನೆಂತಲೂ ಅವನಿಂದಲೇ ರಟ್ಟಮನೆತನವು ಬೆಳೆಯಿತೆಂತಲೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜಿನೋಪಾಸಕನಾದ ಈ ಪೃಥ್ವೀರಾಮನಿಗೆ ೩ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಇಷ್ಟು ಏನುಕಾರಣ ಮೋಹಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವದಾದರೊಂದು ಅದ್ಭುತಕೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿತೋರಿಸಿ, ಪೃಥ್ವೀರಾಮನು ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೩ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜನರು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕನ್ನರನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮ

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೩೧.

ಭಟ್ಟಾರಕ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಸಮಸ್ತ ಭುವನಾಶ್ರಯ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳ ಹೊರತು ಅಕಾಲವರ್ಷನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದೂ ಅವನಿಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಇವನಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸವದತ್ತಿ ರಟ್ಟರು ಕೃಷ್ಣಕಂಧರ, ಕಂಧಾರ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ, ತುಲಿಗ, ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿಂದ ಇವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಂಧಾರಪುರವರವು ಯಾವುದೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯು ಯಾರಾಗಿದ್ದಳೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಗನೂ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಇದ್ದರೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಗನ ಉಲ್ಲೇಖವು ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಎಂದು ಸತ್ತನೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾನುಗಲ್ಲ ತಾಲೂಕ ಆಲೂರಿನ ಶಾಸನವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯು ೯೫೬ರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಾದ ಅನುಮಾನವೆಂದು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ:—

೧. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆ ಉತ್ತರ ಆರ್ಕಾಟ ಜಿಲ್ಲಾ ವೆಲ್ಲೂರಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ೨೬ ವರ್ಷ ಆಳಿದನೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

೨. ಬೂತುಗನ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ ಮಾರಸಿಂಹನ ೯೬೮-೬೯ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರಿದ್ದರೂ ಅವನು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜೀವಂತನಾಗಿ ಇದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಏನುಕಾರಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ*.

೩. ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ೯೭೧ರಲ್ಲಿ ಅವನ ತಮ್ಮನು ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಎಲ್ಲರು ಒಡಂಬಡುತ್ತಾರೆ.

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೧೯.

೪. ಸೋಮದೇವನೆಂಬ ಜೈನ ಪಂಡಿತನು ಬರೆದ ಯಶಸ್ತಿಲಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶಕ ೮೮೧ರೊಳಗೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜದೇವನ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಂತನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಕಾರಣಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ೩೦ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿ ೯೬೯ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನೆಂದು ಅನುಮಾನಮಾಡಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

೧. ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ವರ್ಧಾ ಜಿಲ್ಲಾ ದೇವಳಿಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನ. ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾನ್ಯಖೇಟದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯ ತಮ್ಮನಾದ ೩ನೆಯ ಜಗತ್ತುಂಗನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪುಣ್ಯ ಬರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶಕ ೮೬೨ನೆಯ ಶರ್ವರೀ ಸಂವತ್ಸರ ವೈಶಾಖ ವದ್ಯ ೫ (೩೦ ಎಪ್ರಿಲ ೯೪೦) ದಿವಸ ನಾಗಪೂರ ಸಂದಿವರ್ಧನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಲಪುರಮಂಶಕ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಒಬ್ಬ **ಕನ್ನಡ** ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೨. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಇಂಡಿ ತಾಲೂಕ ಸಾಲೊಟ್ಗಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಕರ್ಣಪುರಿ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಾವಿಟ್ಟಗೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಶಕ ೮೬೭ನೆಯ ಪ್ಲವಂಗ ಸಂವತ್ಸರ ಭಾದ್ರಪದ ವದ್ಯ ೩೦ ಮಂಗಳವಾರ (೯ ಸಪ್ಟಂಬರ ೯೪೫) ದಿವಸ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ಹಿಡಿದಾಗ ಕೆಲ ದಾನಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟುವೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಈ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವು ಎಂದು ಯಾರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ಶೋಧನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೩. ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಆತಕೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖವು. ಚೋಳರಸನಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಪಶ್ಚಿಮ ಗಂಗ ಅರಸನಾದ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ ಪೆರಮನಡಿ ಬೂತುಗನಿಗೆ ಬನವಾಸಿ ೧೨,೦೦೦ವನ್ನೂ ಬೆಳ್ವೊಲ

೩೦೦ನ್ನೂ ಪುರಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ ಕಿಸುಕಾಡ ೭೦ನ್ನೂ ಬಾಗೆನಾಡು ೭೦ನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಬೂತುಗನು ಆತಕೂರಿನ ಚಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೆಲ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ದಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಯಾದ ಮಣಲರತನೆಂಬವನಿಗೆ ಆತಕೂರ ೧೨ನ್ನೂ ಬೆಳ್ವೊಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಟಿಯೂರನ್ನೂ ಇನಾಮವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಮಾಸ ತಿಥಿಯನ್ನು ಕಾಣಿಸದೆ ಶಕ ೮೭೨ನೆಯ ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ (೯೪೯-೫೦) ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಬರೆದಿದೆ.

೪. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೊರಟೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೮೭೩ನೆಯ ವಿರೋಧಿಕೃತ ಸಂವತ್ಸರ ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧ ೧೫ (೧೦ ನವೆಂಬರ ೯೫೧) ದಿವಸ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೆಲ ದಾನ ಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೫, ೬. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆ ಚೆಂಗಲ್ಪೇಟ ಜಿಲ್ಲಾ ತಿರುಕ್ಕಳುಕ್ಕು ಗ್ರಾಮದ ೨ ಶಾಸನಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಮಹಾಜನರು ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯ ೧೬ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೯ನೆಯ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ (೯೫೬ ಮತ್ತು ೯೫೯) ಕೆಲ ದಾನ ಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

೭. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆ ಉತ್ತರ ಆರ್ಕಾಟ ಜಿಲ್ಲಾ ವೆಲ್ಲೂರಿನ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾವಾಜಿಗುಡ್ಡದ ಬಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೊರೆದ ಶಿಲಾಲೇಖ. ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯ ೨೬ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೯೬೬-೯೬೭ರಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವ ಮನೆತನದ ಪಲ್ಲವ ಮುರಾರಿ ಎಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ತ್ರಿಭುವನಧೀರ ನುಳಂಬನೆಂಬವನು ಪನ್ನಪ್ಪೇಶ್ವರನೆಂಬ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ನೇಲುಮ್ಪಾಡಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳಿಗಾಲ

೧೩. ಕೊಟ್ಟಿಗ

(೯೬೯-೯೭೧)

ಮುರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಗನೂ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಇದ್ದನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆಯೂ ವೃದ್ಧಸಾಂಪ್ರದಾಯದಂತೆಯೂ ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾಗಲಿ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಲಿ ಪಟ್ಟವೇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇವರಿಬ್ಬರು ಪಟ್ಟವೇರದೆ ಕೃಷ್ಣನ ೨ನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ **ಕೊಟ್ಟಿಗ**ನು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂಬುದರ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನೂ ಅವನ ಮೊದಲನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ ಜಗತ್ತುಂಗನೂ ಕೃಷ್ಣನಿರುವಾಗಲೇ ಸತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೂ, ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರನು ಏಕೆ ಪಟ್ಟವೇರಲಿಲ್ಲೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನವು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಆಧಾರಗಳು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಎಳೆಕೂಸಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ಹಾವಳಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಮುಖ ಸರದಾರರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಎರಡನೆಯ ತಮ್ಮನಾದ ಕೊಟ್ಟಿಗನನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರಿಸಿದರೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣ ಕೊಟ್ಟಿಗರ ನಡುವಿದ್ದ ಸಂಬಂಧದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಶಾಸನ ಪಂಡಿತರೊಳಗೆ ಮತಭೇದವಿದ್ದುದರಿಂದ, ಖಾರೆಪಾಟಣದ ಶಾಸನವು ಆ ಸಂಶಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇನಂದರೆ:—

ಇಂದ್ರಪದಜಿಗೀಷಯೇವ ಸ್ವರ್ಗಮಧಿರೂಢೇ ಚ ಜ್ಯೇಷ್ಠೇ
ಭ್ರಾತರಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಜೇ
ಯುವರಾಜದೇವ ದುಹಿತರಿ ಕಂದಕ ದೇವ್ಯಾಮಮೋಘವರ್ಷ
ನೃಪಾ।
ಜಾತಃ ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವೋ ನೃಪತಿರಭೂದ್ಭುವನವಿಖ್ಯಾತಃ
॥ ೧೬ ॥*

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಅವತರಣದಿಂದ ಖೊಟ್ಟಿಗನು ಕೃಷ್ಣನ ಮಲ ತಮ್ಮನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವನು ಎಂದು ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದನೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಾರೆ. ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ೯೬೯ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನೆಂದು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅದೇ ವರುಷ ಪಟ್ಟವೇರಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗ ತಾಲೂಕ ನಾಗಾವಿಯ ೨ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳೂ ಅದೇ ತಾಲೂಕಿನ ಹಿರಿಹಂದಿಗೋಳದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವೂ ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ನವೆದುದರಿಂದ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಾಗಾವಿಯ ನಾಗಾರ್ಜುನನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಶಕ ೮೯೧ ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧ ೧೫ (ಶುಕ್ರವಾರ ೨೬ ನವಂಬರ ೯೬೯) ದಿವಸ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ದಾನಕೊಟ್ಟವರ ಹೆಸರು ನವೆದುಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಊರ ಕನ್ನೂರು ಬಸಪ್ಪನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವರ್ಷ ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವನ ಹೆಸರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಲನಿರ್ದೇಶವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಹಂದಿಗೋಳದ ಉಡಚವ್ವನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವರ್ಷ ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವನ ಹೆಸರು ಓದಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ಶಕ ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಅಕ್ಷರಗಳು ನವೆದುಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮೂರೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೫.

ಗೂಡಿಸಿ ಓದಿದರೆ ೯೬೯ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಗನು ಪಟ್ಟವೇರಿದ್ದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು*.

ಈ ಕೊಟ್ಟಿಗನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನಗಳಾವವೂ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾಳವೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನ ಆಳಿಕೆಯು ಅನರ್ಥಕರವಾಯಿತೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಪರಮಾರ ಮನೆತನದ ಮಾಳವೆಯ ಅರಸನಾದ **ಸಿಯೂಕಹರ್ಷ**ನು ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಗನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಅವನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಸುಲಿದು ಅವನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡೆನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇವನಾಗಲಿ ಇವನ ಮಗ **ಮಂಜ**ನಾಗಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡನೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಸೋಲಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೋ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಇವನು ಬಹಳ ವರ್ಷ ಬಾಳಲಿಲ್ಲ. ಇವನು ಸುಮಾರು ೨ ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವನಿಗೆ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದಿಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಅವರು ಇಂದ್ರನಂತೆ ಚಿಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದರೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ನಿತ್ಯವರ್ಷನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದೂ ರಟ್ಟಕಂದರ್ಪ ಶ್ರೀಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳೂ ಇದ್ದವು.

ಇವನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕ ಅದರಗುಂಚಿಯ ಶಾಸನವೇ ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಗದಗ ತಾಲೂಕ ನಾಗಾವಿ ಹಿರಿಹಂದಿಗೋಳ ಈ ಊರುಗಳ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳನ್ನು ಶಾಸನ ಪಂಡಿತರು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಹೊಸ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡುವುವ ವರೆಗೆ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೪೨೨, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೩.

ನಾವು ಇದೊಂದೇ ಶಾಸನದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾಲೇಖದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕ ಅದರಗುಂಚಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಕೊಟ್ಟಿಗನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ಪೆರಮನಡಿ ಮಾರಸಿಂಹನು ಗಂಗವಾಡಿ ೯೬,೦೦೦ವನ್ನೂ, ಪುರಿಗೆರೆ ೩೦೦ನ್ನೂ, ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಶಕ ೮೯೩ನೆಯ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಂವತ್ಸರ ಆಶ್ವಯುಜ ೩೦ನೆಯ ದಿವಸ (೨೨ ಆಕ್ಟೋಬರ ೯೭೧) ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥನು ಕೆಲ ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ.

೧೪. ಎರಡನೆಯ ಕಕ್ಕರಾಜ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲದೇವ

(೯೭೧–೯೭೩)

ಕೊಟ್ಟಿಗನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ನಿರುಪಮನ ಮಗನಾದ ಕಕ್ಕ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲನು ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪಟ್ಟವೇರಿದನು (೯೭೧). ೧೦೦೯ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಕೌಠೆಮ್ಮದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕರನೆಂತಲೂ ೧೦೪೩ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಮನಗೋಳಿಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕರನೆಂತಲೂ ಇವನನ್ನು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಖಾನದೇಶ ಜಿಲ್ಲಾ ಕರ್ಡೆಯ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನು ಶೂರನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಗುರ್ಜರರನ್ನೂ, ಚೋಳರನ್ನೂ, ಹೂಣರನ್ನೂ, ಪಾಂಡ್ಯರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಸ್ತುತಿಗೆ ಕಕ್ಕನು ಅನರ್ಹನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಿದ್ದಾಗಲಿ ಯಾವ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದುದಾಗಲಿ ಯಾವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಸ್ತುತಿಯು ಮಳಖೇಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ದೊರಕಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಒಣಹೊಗಳಿಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನಿಗೆ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಿರುದುಗಳೂ ವೀರನಾರಾಯಣ ರಾಜತ್ರಿನೇತ್ರ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಿರುದುಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಇವನು ಶಕ ೮೯೬ನೆಯ ಆಷಾಢ ಕೃಷ್ಣ ೫ ಮಂಗಳವಾರ (೨೪ ಜೂನ ೯೭೩) ದ ವರೆಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಒಂದೆರಡು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಕಲಿಯಾದ ೨ನೆಯ **ತೈಲ** ಅಥವಾ **ತೈಲಪ**ನು ಇವನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿದ್ದ ೩ ಶಾಸನಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

(೧) ಖಾನದೇಶ ಜಿಲ್ಲಾ ಕರ್ಡೆಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನ. ಶಕ ೮೯೪ನೆಯ ಅಂಗಿರಸ ಸಂವತ್ಸರ ಆಶ್ವಯುಜ ಶುದ್ಧ ೧೫ ಬುಧವಾರ ದಿವಸ(೨೫ ಸಪ್ಟಂಬರ ೯೭೨) ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಾನ್ಯಖೇಟದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಉಪ್ಪಲಿಕಾ ೩೦೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಗರಿಕಾ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನು.

(೨) ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗುಂಡೂರಿನ ಶಿಲಾಲೇಖ. ಶಕ ೮೯೬ನೆಯ ಆಷಾಢ ಕೃಷ್ಣ ೫ ಮಂಗಳವಾರ (೨೪ ಜೂನ ೯೭೩) ದಿವಸ ಪೆರ್ಮನಡಿ ಮಾರಸಿಂಹನು ಕಕ್ಕನ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದಾಗ ಒಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥನು ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಪರ್ವಕಾಲದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟನು.

(೩) ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಲೇಖ*. ಇದು ೧೦೯೮ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಶಾಸನವು. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ೨ನೆಯ ತೈಲನು ಶ್ರೀಮುಖ ಸಂವತ್ಸರ (೯೭೩)ದಲ್ಲಿ ರಟ್ಟರನ್ನು ಬೇರುದರಸೆ ಕಿತ್ತಿಹಾಕಿ, ಮಾಳವೆಯ ಮುಂಜನನ್ನು ಕೊಂದು, ಪಾಂಚಾಳನ ತಲೆಯನ್ನು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಸಿ, ತನ್ನ

---

* ಇಂಡಿಯನ್ ಅಂಟಿಕ್ವರಿ, ಸಂ. ೨೧, ಪು. ೧೬೭.

ಪೂರ್ವಜರ ರಾಜ್ಯವೈಭವವನ್ನು ಮರಳಿ ದೊರಕಿಸಿ, ೨೪ ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಗೆಯ್ದನೆಂದು ಈ ಶಾಸನದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರ ಮನೆತನದ ಆಳಿಕೆಯು ಮುಗಿದಂತಾಯಿತು. ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಹೇಳಿದವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ಆಳಿದರೆಂತಲೂ ಅವರ ಕಾಲವಾದರೂ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ನಾನು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಆಳಿದ ಕಾಲವನ್ನೂ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ:—

	ಹೆಸರು	ಆಳಿಕೆಯ ಕಾಲ
೧.	ದಂತಿದುರ್ಗ ಅಥವಾ ೨ನೆಯ ದಂತಿವರ್ಮ	೭೫೪—೭೫೮
೨.	ಮೊದಲನೆಯ ಕೃಷ್ಣ	೭೫೮—೭೭೮
೩.	ಎರಡನೆಯ ಗೋವಿಂದ	೭೭೮—೭೮೩
೪.	ಧ್ರುವ ಅಥವಾ ಧೋರ	೭೮೪—೭೯೪ (?)
೫.	ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದ	೭೯೪ (?)—೮೧೪
೬.	ಶರ್ವಮಹಾರಾಜ ಅಥವಾ ನೃಪತುಂಗ	೮೧೫—೮೭೮
೭.	ಎರಡನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ಕನ್ನರ	೮೭೮—೯೧೪
೮.	ಮೂರನೆಯ ಇಂದ್ರ	೯೧೪—೯೧೭
೯.	ಎರಡನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ	೯೧೭—೯೧೮
೧೦.	ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗೋವಿಂದ	೯೧೮—೯೩೩
೧೧.	ಅಮೋಘವರ್ಷ ವದ್ದಿಗ	೯೩೪—೯೪೦
೧೨.	ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಥವಾ ಕನ್ನರದೇವ	೯೪೦—೯೬೯
೧೩.	ಕೊಟ್ಟಿಗ	೯೬೯—೯೭೧
೧೪.	ಎರಡನೆಯ ಕಕ್ಕರಾಜ ಅಥವಾ ಕಕ್ಕಲದೇವ	೯೭೧—೯೭೩

೧೫. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಂದ್ರ

೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಅರಸನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ೯೭೩ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ

ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದವನಾದ ಎರಡನೆಯ ತೈಲನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಂಡನೆಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಮೂಗು ಕೊಯ್ದರೂ ಮೂಗಿನ ಸೊಳ್ಳೆ ಉಂಟಲ್ಲ? ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವು ಮಣ್ಣುಪಾಲಾದರೂ ನಾಮಧಾರಿಯಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನೊಬ್ಬನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ೮ ವರ್ಷ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ:—

೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಗಂಗ ಮನೆತನಗಳ ನಡುವೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವು ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆದಿತ್ತಷ್ಟೇ. ಚೋಳರಾಜನನ್ನು ಕಲಿತನದಿಂದ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಕೊಂದ ಬೂತುಗನ ತಂಗಿಯು ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಾರಾಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಕೃಷ್ಣನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಕೊಟ್ಟಿಗನೂ ಅವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ಕಕ್ಕನೂ ಮಳಖೇಡದ ಪಟ್ಟವೇರಿದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿದ್ದನು. ಈ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬೂತುಗನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಚಾಳುಕ್ಯ ತೈಲಪನು ಕಕ್ಕನನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಂದ ತಳ್ಳಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಬಳಿಕ, ಕೃಷ್ಣ ಬೂತುಗರ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರನು ಕಂಗೆಟ್ಟು ತನ್ನ ಸೋದರಮಾವನಾದ ಮಾರಸಿಂಹನು ಇದ್ದೆಡೆಗೆ ಓಡಿಹೋದನು. ಅವನ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ಮಾರಸಿಂಹನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಬಿತ್ತು. ಸಿಟ್ಟು ಕ್ಷಣಿಕ ಹುಚ್ಚುತನವಲ್ಲವೇ? ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಮಾರಸಿಂಹನು ದೇಶಕಾಲಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸದೆ, ತನ್ನ ಮತ್ತು ಹಗೆಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೂಗಿನೋಡದೆ, ಅಳಿದು ಹೋದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸೋದರಳಿಯನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ೪ನೆಯ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಚಾಳುಕ್ಯ ತೈಲನೊಡನೆ ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾದನೆಂದು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ೩೮ನೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮಾರಸಿಂಹನು ಶೂರನೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಜನಸಾಹಾಯ್ಯವಾಗಲಿ ದೈವಬಲವಾಗಲಿ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಹನುಮಂತನ ಮುಂದೆ ಹಾರುವುದೇ ಗುಬ್ಬಿ? ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಗೆಲವಿನಿಂದ ಕೊಬ್ಬೇರಿದ ಚಾಳುಕ್ಯ ತೈಲನ ಮುಂದೆ ಅವನ ಆಟ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಮಾರಸಿಂಹ ತೈಲರ ನಡುವೆ ಆದ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಮಾರಸಿಂಹನು ಸೋತು ಗಾಯಪಟ್ಟು, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಬಂಕಾಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅನಶನದಿಂದ ಸತ್ತನು (ಭಾವ ಸಂವತ್ಸರ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಮಾಸ ಜೂನ ೯೭೪). ತರುವಾಯ ಅವನು ಬೆನ್ನುಕಟ್ಟಿದ ೪ನೆಯ ಇಂದ್ರನು ನಿರಾಶ್ರಿತನಾಗಿ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಂಡಲೆದು, ಅನಶನವ್ರತದಿಂದ ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (೨೦ ಮಾರ್ಚ, ೯೮೨). ಇಲ್ಲಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರ ಆಳಿಕೆಯ ಅವಶೇಷವು ಮುಗಿದಂತಾಯಿತು.

ಈ ಮೇರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವು ಅಳಿದರೂ ಅವರ ವಂಶವು ಅಳಿಯಲಿಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ತರುವಾಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ೨ನೆಯ ತೈಲನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸುಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ **ಭಮ್ಮಹ**ನೆಂಬವನ ಮಗಳಾದ **ಜಕ್ಕವ್ವೆ** ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಈ ಭಮ್ಮಹನು ಕೃಷ್ಣ ಕೊಟ್ಟಿಗ ಕಕ್ಕರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂಬಂಧಿಕನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಭಮ್ಮಹ ಶಬ್ದವು ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟನ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತೋ ಅಥವಾ ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನ ಬಿರುದಾಗಿತ್ತೋ ಎಂದು ಡಾ॥ ಫ್ಲೀಟರು ಸಂಶಯಪಡುತ್ತಾರೆ*. ಭಮ್ಮಹ ಶಬ್ದವು ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನ ಬಿರುದಾಗಿತ್ತೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ, ೨ನೆಯ ತೈಲನು ತನ್ನ ಮಾವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು, ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮಾಡಿದ ಕಾಯಕ

---

* ಮುಂ. ಇ. ಗ್ಯಾ., ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೨.

ದಿಂದಲೇ ೨ನೆಯ ತೈಲಸು ಸುಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಮುಯ್ಯಿಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಿ ತೀರಿಸಿದನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ; ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸುಮಗಳಾದ ಜಕ್ಕವ್ವೆಯು ೨ನೆಯ ತೈಲನ ಮಹಾರಾಣಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಶರಣುಬಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರನ್ನು ಅವನು ಹಿಂಸಿಸಲಿಲ್ಲೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನದ ಮಾದರಿ

ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ತಾವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಸವದತ್ತಿಯ ರಟ್ಟರು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಮಹಾಸಾಮಂತರಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷ ಸವದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಳಿದರು. ಸೇವುಣದೇಶದ ಯಾದವ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ೨ನೆಯ ಭಿಲ್ಲಮನು (೧೦೦೦ ಇಸ್ವಿ) ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಝುಂಝಾ ಎಂಬವನ ಮಗಳಾದ **ಲಚ್ಚಿಯವ್ವಾ** ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಲಟಲವೂರಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದವನಾದ ಧಾಡೀಭಂಡಕ ಅಥವಾ ಧಾಡೀಭಡಕನೆಂಬವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿತಾಬಲ್ಡಿ ನಾಡಿನ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದನು (೧೦೮೭). ಇದಲ್ಲದೆ ಚೇದಿಯ ಕಲಚುರಿಯರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಹತ್ತಿಹೊಂದಿದ ಆಪ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಇದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದೇಶಕಾಲ ಸ್ಥಿತಿ

(೭೫೭-೯೭೩)

ನಾಡುಗವುಡರು ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಾದ ಕರ್ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಸುಮಾರು ೨೧೬ ವರ್ಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗೆಯ್ದರೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯು ಹೇಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವೆವು.

ರಾಜಕೀಯ ಸ್ಥಿತಿ—ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಯಾರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದೆ ೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ೬ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಇವರು ಎಲ್ಲಿ ವಾಸ

ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುದು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದರೂ ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಇವರು ಕರ್ನಾಟಕಸ್ಥರೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದು ೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಇವರು ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂಬ ನನ್ನ ಊಹೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣಗಳು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ:—

೧. ಈವರೆಗೆ ನಮಗೆ ದೊರೆತ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಶಾಸನಗಳು ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಇರುತ್ತವೆ.

೨. ಈ ಮನೆತನದ ಸಾರ್ವಭೌಮರೊಳಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನೃಪತುಂಗ (೮೧೫—೮೭೭) ನೆಂಬವನು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತುದಲ್ಲದೆ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತಾನೇ ಬರೆದನು ಅಥವಾ ಬರೆಯಿಸಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

೩. ಇವರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ **'ಅವ್ವಾ'** ಅಥವಾ **'ಅಬ್ಬೆ'** ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಉದಾ.—ಗಾವುಂಡಬ್ಬೆ, ಚಂದ್ರೋಬಲಬ್ಬೆ, ಅಬ್ಬಲಬ್ಬೆ, ಲಚ್ಚಿಯವ್ವಾ, ಪೊಡ್ಡಿಯವ್ವಾ, ಜಾಕಬ್ಬೆ.

೪. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಅರಸುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಉದ್ದವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹೆಸರುಗಳ ಹೊರತು ಡೋರ, ಗೊಜ್ಜಿಗ, ಕನ್ನರ, ಬಡ್ಡಿಗ, ಕೊಟ್ಟಿಗ, ಮುಂತಾದ ಸಣ್ಣ ಕನ್ನಡ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು.

೫. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅಥವಾ ನಾಡುಗವುಡರ ಮಂತ್ರಿಗಳು, ದಂಡನಾಯಕರು, ಸಾಮಂತರು—ಇವರೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಉದಾ.—ಚಾರಪ್ಪ, ಬಂಕೆಯರಸು, ಅರಸಾರ್ಯ, ಧವಲಪ್ಪ, ಲೆಂಡೆಯರಸು, ಬೂತುಗ, ಮಣಲೇರ, ಮುಂತಾದವರು.

೬. ಎಂಟನೆಯ, ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಮತ್ತು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ತ್ರಿಮತಗಳು ಜನರ ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೌದ್ಧ

ಮತವು ಅರೆಜೀವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಣೋತ್ಕ್ರಮಣದ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ವೈತ ಜೈನ ಮತಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮೇಲಾಟಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೆಣಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಮತವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಕೆಲ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಅಂತಃಕರಣಗಳನ್ನು ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ೧ನೆಯ ಸಂಪುಟದ ೨ನೆಯ ಭಾಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಮುಂದೆ ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮತದ ಘನವಿದ್ವಾಂಸರು ವೇದಾಂತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಪರಮತ ಖಂಡನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು, ನೃಪತುಂಗ ಮುಂತಾದ ಕೆಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದರು. ಈ ಜೈನರು ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಪರಮಭಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೭. ಅರಸರಾಗಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಲಿ ತಂತಮ್ಮ ಮಾತೃಭಾಷೆಯುಳ್ಳ ಯೋಗ್ಯರಾದ ವೈದಿಕರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಭೂದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರಷ್ಟೇ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕನ್ನಡಿಗರಾದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಕನ್ನಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನಾಸಿಕ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು. ದೇವಳಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಒಬ್ಬ **ಕನ್ನಡ** ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ನಾಗಪುರದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ.

೮. ಇವರ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಬಹುಶಃ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದವುಗಳಾಗಿದ್ದುವು.

೯. ಇವರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿ—ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು

ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿನಂತೆ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ದಂಡನಾಯಕರೂ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೂ ಸಾಮಂತರೂ ತಂತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮೊದಲಿನ ಏಳು ಮಂದಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಒಳಜಗಳಗಳು ನಡೆದುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯೂ ಕಡಮೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಮುಂದೆ ४ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಪಾಣ್ಡಿಕೆ ದುಂದುಗಾರಿಕೆಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಗೋವಿಂದನ ತರುವಾಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ ವಡ್ಡಿಗನನ್ನು ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಾರ್ವಭೌಮನನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮಿತಿಮಿಾರಿ ಬೆಳಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ದೊರೆತ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೆಲೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೂ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗವೂ ವಿವೇಕವೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಆ ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ಅಧಿಕಾರವು ವಡ್ಡಿಗನು ಸತ್ತಕೂಡಲೆ ಅವರ ಕಯ್ಬಿಟ್ಟಿತು.

ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಸಾರ—ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಅಯ್ಹೊಳೆ(ಆರ್ಯಪುರ)ಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಅವರ ಆಳಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಆ ವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟ ಕುರುಹುಗಳಾವವೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲಾ ಇಂಡಿ ತಾಲೂಕು ಸಾಲೊಟ್ಟಿಗೆ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ೩ ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಪಾವಟಿಗೆಯ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೆಲದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವನ್ನು ಯಾರು ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ತಂದೆಯಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ವಡ್ಡಿಗನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಪಾವಟಿಗೆಯ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು.

ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾರವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬೆಳೆಯಿತೆಂಬುದು ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ

ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಆಳಿಕೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಶಿಖರವನ್ನೇರಿತೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಸಾತವಾಹನರ ಬುನಾದಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಬನವಾಸಿಯ ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಪಾರಿಯು **ಕಾರ್ಲೆಯ** ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವ್ಯವಾದ ಸಭಾಮಂಟಪವನ್ನು ಕೊರೆಯಿಸಿದನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಇದು ಕನ್ನಡಿಗರ ೧ನೆಯ ಕೊರೆದ ಗವಿಯೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೆ, ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಕಕ್ಕನಾದ ಮಂಗಳೇಶನು ಬಾದಾಮಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುಗವಿಯೇ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯಿಸಿದ ಎರಡನೆಯ ಗವಿಯಾಗುವುದು. ಮೂರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಈ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಕಡೆಯ ಕೊರೆದ ಗುಡಿಯು ಎಳೂರು ಅಥವಾ ವೇರೂಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ **ಕೈಲಾಸ** ಗುಡಿಯು ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾನಂದಪಡುತ್ತೇವೆ. ಇದನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಕೊರೆಯಿಸಿದನೆಂದು ಅವನ ಆಳಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಅದನ್ನು ಕೊರೆದು ಈಗ ಸುಮಾರು ೧,೧೫೦ ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ದ್ವೀಪಾಂತರದ ನಿವಾಸಿಗಳು ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಬೊಟ್ಟುಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಆನಂದಾಶ್ಚರ್ಯಭರಿತರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಯಥಾರ್ಥ ವರ್ಣನೆಯೇ ಸರಿ.

ಮೊದಲನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಯಾವ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರೂ ಯಾವ ದೇವಾಲಯವನ್ನಾಗಲಿ ಜಿನಾಲಯವನ್ನಾಗಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇವರು ತಮ್ಮ ಹೊಸ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಳಖೇಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ವಿಶಾಲವಾದ ಭವ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ರಮಣೀಯವಾದ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳೂ ಗೋಪುರಗಳೂ ಬೇರೆ ಹಲವು ತರದ ಕಟ್ಟಡಗಳೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಗೆಗಳ ಹಾವಳಿಯಿಂದಲೂ ಕಾಲಧರ್ಮದಿಂದಲೂ ಆ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಅವಶೇಷ

*** ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೧, ಪು. ೫೨-೫೩.**

ಗಳಾವವೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೃಹ ಶಿಲ್ಪವು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಮಗ ಸಾಧನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೇ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ ವಿಚಾರ—ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಮತ ಜೈನಮತ ಈ ಎರಡು ಮತಗಳು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಅದ್ವೈತ ಮತವು ಬೇರುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಜೈನ ಮತವು ಪ್ರಬಲವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೆಣಗುತ್ತಿತ್ತು. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಯಾವ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನೂ ಒಂದು ಯಜ್ಞವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡ ಲಿಲ್ಲ. ನೃಪತುಂಗನು ಜೈನನಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಜೈನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಬರೆದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡುದಲ್ಲದೆ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾದವು. ಅದ್ವೈತ ಜೈನ ಮತಗಳೊಳಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವದ ಜಗ್ಗ ಜೋಲಾಟವು ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಲಿಲ್ಲೆಂದು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತೇನೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸ್ಥಿತಿ—ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಜನರ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ನಡತೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವು ನರ್ಮದಾ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಕಂಚಿಯ ವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದುದರಿಂದಲೂ, ಆಗಿಂದಾಗ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಹೇರಳ ಸುಲಿಗೆಯಿಂದಲೂ ಉದ್ಯೋಗ ವ್ಯಾಪಾರ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಸಂಪತ್ತು ಬೆಳೆಯಿತು; ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವವೂ ಅಹಂಕಾರವೂ ಅಸೂಯೆಯೂ ಹುಟ್ಟಿದವು; ಮತ್ತು ಅವರ ನೈತಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಕುಗ್ಗಿತು. ರಾಜ್ಯಲೋಭವೂ, ರಾಜದ್ರೋಹವೂ, ಕೃತಘ್ನತೆಯೂ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚೂ, ಪಾಣ್ಬಿಕೆಯೂ, ಒಳಸಂಚುಗಳೂ, ಒಳಜಗಳಗಳೂ,

ಬಂಡಾಯಗಳೂ, ಪರಸ್ಪರ ಕಲಹಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿದವು. ದಂತಿದುರ್ಗನು ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆಯೂ, ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ರಾಹಪ್ಪ ಮುಂತಾದವರೊಡನೆಯೂ, ೨ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಧ್ರುವನೊಡನೆಯೂ, ಧ್ರುವನು ಚಾಳುಕ್ಯ ಗಂಗ ಮುಂತಾದವರೊಡನೆಯೂ, ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ೧೨ ಮಂದಿ ಅರಸರೊಡನೆಯೂ, ಶರ್ವಮಹಾರಾಜ ಅಥವಾ ನೃಪತುಂಗನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೊಡನೆಯೂ, ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯರೊಡನೆಯೂ ಬಿಡೆಬಿಡದೆ ಕಾದಾಡಿದ್ದನ್ನೂ, ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ವಿಟಗನಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲ ಶೂರರ ಮನಸ್ಸು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡುದನ್ನೂ ಹಿಂದಿನ ೩ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತೇವೆ.

ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕದ ಆರಂಭದ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರಿಗಿದ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಈ ಇತಿಹಾಸದ ೧ನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ*. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ತೀರ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಸುಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿದ ೩ ಮಂದಿ ಹೆಂಗಸರು ಒಂದು ಬಸತಿಯನ್ನೂ, ಎರಡು ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಾದರೂ ಒಂದು ಗುಡಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಒಂದು ಬಸತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳೆಂದು ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಮತಶ್ರದ್ಧೆಯು ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತವಾಗಿದ್ದಷ್ಟು ಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ರಾಣಿಯರಾಗಲಿ ಅರಸುಮನೆತನದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಾಗಲಿ ಯಾವ ದೇವಾಲಯವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಯಾವ ಗುಡಿಗೂ ದಾನಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ೯ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೦ನೆಯ ಶತ

* ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಅ. ೪, ಪು. ೩೧೫–೧೬.

ಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಶಿಕ್ಷಣವು ಕಡಮೆಯಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂ
ತ್ರ್ಯವು ಕಡಮೆಯಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಊಹಿಸಬಹುದು.

ಈಗಿನಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬೆಳೆದಿ
ದ್ದಿಲ್ಲ. ಜನರ ವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯ ಶೂದ್ರ ಎಂಬ
ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವು; ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಮೂರು ವರ್ಣ
ಗಳೊಳಗೆ ರೋಟಿ ಬೇಟಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿ
ದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚೇದಿ ಗಂಗ ಗಂಗಪಲ್ಲವ
ಈ ಮನೆತನಗಳೊಳಗೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧಗಳು ಆಗುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ಹಿಂದಿನ
ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಮತಭೇದವು ಮದುವೆಗೆ ಅಡ್ಡ
ಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಮನೆತನ
ಗಳೊಳಗೆ ಗಂಗರು ಜೈನರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಪರದೇಶದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು—೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪರ
ದೇಶದವರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಬಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ನಮ್ಮ
ತಾಯ್ನಾಡಿಗೆ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದರೆಂತಲೂ, ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಆಳುವ
ಬಲಾಢ್ಯ ಮನೆತನದ ಸಾರ್ವಭೌಮರನ್ನು **ಬಲ್ಹರಾರು** ಎಂದೂ,
ಅವರ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು **ಮಾಂಕಿರ** ಎಂದೂ ತಮ್ಮ ಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ
ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆಂತಲೂ ಡಾ॥ ಭಾಂಡಾರಕರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ*.
ವಲ್ಲಭರಾಜ ಶಬ್ದದ ಅಪಭ್ರಂಶವೇ ಬಲ್ಹರಾರು ಮತ್ತು ಮಾನ್ಯಖೇಟದ
ಅಪಭ್ರಂಶವೇ ಮಾಂಕಿರ ಎಂದು ಅವರೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಲ್ಲಭ
ಎಂಬ ಬಿರುದು ಚಾಳುಕ್ಯರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಗೆ ಬಂತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ
ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ—ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅಥವಾ
ನಾಡುಗವುಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯ್ನುಡಿಯು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ
ಮುಂದರಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯಾವ ಸಾರ್ವಭೌಮ
ರಾಗಲಿ ಸಾಮಂತರಾಗಲಿ ದಂಡನಾಯಕರಾಗಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಆಶ್ರಯ

* ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖಾ ಗ್ಯಾಜಿಟಿಯರ, ಸಂ. ೧, ಭಾ. ೨, ಪು. ೨೦೯.

ಕೊಟ್ಟರೆಂಬುದನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು.

ಈಗ ನಮಗೆ ದೊರೆತ ಕನ್ನಡ ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ'ವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹಳೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವಷ್ಟೇ. ಈ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನೃಪತುಂಗ ದೇವನು ತನ್ನ ಹಿಂದೆ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿ* ಆ ಬರಹಗಾರರೊಳಗೆ ಮುಖ್ಯರಾದ ಕೆಲ ಕವಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ:—

ವಿಮಳೋದಯ ನಾಗಾರ್ಜುನ। ಸಮೇತ ಜಯಬಂಧು
ದುರ್ವಿನೀತಾದಿಗಳೀ ॥
ಕ್ರಮದೊಳ್ನೆಗಳ್ದ ಗದ್ಯಾ। ಶ್ರಮಪದಗುರುತಾಪ್ರತೀತಿಯಂ
ಕೈಕೊಂಡರ್ ॥ ೨೯ ॥

ಪರಮ ಶ್ರೀವಿಜಯ ಕವೀ। ಶ್ವರ ಪಂಡಿತ ಚಂದ್ರಲೋಕ
ಪಾಲಾದಿಗಳಾ ॥
ನಿರತಿಶಯ ವಸ್ತು ವಿಸ್ತರ। ವಿರಚನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತದಾದ್ಯ
ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ ॥ ೩೩ ॥

ಮೇಲಿನ ೨೯ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥಕರ್ತರೊಳಗೆ ವಿಮಲ, ಉದಯ, ನಾಗಾರ್ಜುನ, ಜಯಬಂಧು ಈ ನಾಲ್ವರು ಯಾರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಯಾವ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಬರೆಯುವಂತೆ ದುರ್ವಿನೀತನು ಗಂಗಮನೆತನದ ಅರಸನು (೬೦೫—೬೫೦) ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು.

* ಮಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಗಬ್ಬಂಗಳೊ।
ಳಗಣಿತ ಗುಣ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತಮಂ ॥
ನಿಗದಿಸುವರ್ಗದ್ಯಕಥಾ।
ಪ್ರಗೀತಿಯಿಂ ತಚ್ಚಿರಂತನಾಚಾರ್ಯರ್ಕಳ್ ॥
ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಶ್ಲೋಕ ೨೭.

ಆದರೆ ಇವನು ಯಾವ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದು ಈವರೆಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ೩೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ೫ ಮಂದಿ ಪದ್ಯ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಹೆಸರುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವರೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯವನಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ ಪುರಾಣವನ್ನು ಚಂಪೂ ರೂಪವಾಗಿ ಬರೆದನೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಅವನು ಪ್ರೌಢ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಬಲವಾದ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಉದಾಸೀನತೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅವನು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವು ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅವನ ಕಾಲವೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಕವಿಗಳ ಅಂದರೆ ಕವೀಶ್ವರ, ಪಂಡಿತ, ಚಂದ್ರ, ಲೋಕಪಾಲ ಇವರ ಕಾಲವಾಗಲಿ ಇವರು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಹೆಸರಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ನೃಪತುಂಗನು (೮೧೫-೮೭೮) ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಯೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಉದಾರಾಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕವಿಗಳೊಳಗೆ ಯಾರಾರು ಅವನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಾಗಲಿ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕವಿಗಳನ್ನು ಅವನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಸಾಧನಗಳಾವವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ನೃಪತುಂಗನೇ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದಕ್ಕಿದ್ದ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ನೃಪತುಂಗನ ಆಳಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ*.

ಮದ್ರಾಸ ಪ್ರಾಚ್ಯಕೋಶಾಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಚಂಪೂರೂಪವಾದ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಜಯಬಂಧುನಂದನನೆಂಬುವನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನಾವ ಸಂಗತಿಗಳು ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ.

* ಹಿಂದೆ ಪುಟ ೯೪-೧೦೦.

ಮೂರೂ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ **ಆದಿಕವಿ** ಆಗಿರಬಹುದೆಂತಲೂ ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವನ ಕುಲಗೋತ್ರಗಳಾಗಲಿ, ಇವನ ಹುಟ್ಟೂರಾಗಲಿ, ಇವನು ಬರೆದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೩. ಕವಿರಾಜರಾಜನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಗದಗ ತಾಲೂಕ ಕಳಸದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಶಕ ೮೫೧ (೯೨೯)ನೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನು (೯೧೮–೯೩೩) ಅಥವಾ ಗೊಜ್ಜಿಗನು* ಎರೆಯನಕಾಡಿಯೂರೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಇವನ ಹೆಸರಾಗಲಿ ಊರಾಗಲಿ ಕುಲಗೋತ್ರಗಳಾಗಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

೪. ಆದಿಪಂಪನ ಅಜ್ಜನ ಅಜ್ಜನಾದ ಮಾಧವಸೋಮಯಾಜಿ ಎಂಬೊಬ್ಬ ಸದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವೆಂಗಿಮಂಡಲದ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಮಮ್ಮಗನಾದ ಅಭಿರಾಮದೇವರಾಯನೆಂಬವನು ಜೈನ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಅವನ ಮಗನೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾದ **ಆದಿಪಂಪನು.** ಇವನು ಜೈನಮತದ ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದನು. ಇವನು ಪುಲಿಗೆರೆಯ ಸಾಮಂತಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ **'ಆದಿಪುರಾಣ'**ವನ್ನು ಶಕ ೮೬೩ (೯೪೧)ರೊಳಗೆ ೬ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತರುವಾಯ ತನ್ನ **ಭಾರತ** ಅಥವಾ **'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'** ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ೩ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದಂತೆ ಮುಗಿಸಿದನೆಂದು ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈತನ ಗುರು ದೇವೇಂದ್ರಮುನಿಯು. ಈತನಿಗೆ ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವ, ಪುರಾಣಕವಿ, ಸುಕವಿಜನಮನೋಮಾನಸ

* ಬಿಸೆದೊಡೊಸೆದೊಡೆ ಕೊಳಲ್ ರ।
ಕ್ಷಿಸಲಂತಕರಾಜನಬ್ಜಸಂಭವನೆನಲೀ ॥
ವಸುಧಾತಳದೊಳ್ ಕೋಪ।
ಪ್ರಸಾದಮಂ ಪೊಗೞಲಾರ್ಪರಾಗೊಜ್ಜಿಗನಾ ॥

ಸೋತ್ತಂಸ ಹಂಸ, ಸರಸ್ವತೀ ಮಣಿಹಾರ, ಸಂಸಾರ ಸಾರೋದಯ— ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಇವನ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕವಿ ಚರಿತೆಕಾರರು ಕೊಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಆದಿಪುರಾಣವು ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಪುರುದೇವನ ಚರಿತವು. ಇದು ಚಂಪೂರೂಪವಾಗಿದ್ದು ೧೬ ಆಶ್ವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕವಿಯು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪದದ ಜೋಡಣೆ ಕಿವಿಗಿಂಪಾಗಿಯೂ, ಲಲಿತವಾಗಿಯೂ, ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಪದಗಳು ಮುತ್ತುಕೋದಂತೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿವೆ. ಬಂಧವು ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ, ಭಾವಗರ್ಭಿತವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇವನ ವಾಗ್ಗೋರಣೆ ಪ್ರಾಯಃ ಇತರ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವೆವು:—

ಅಳಿಯನಿಗೆ ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರು ಹೇಳುವ ಹಿತೋಕ್ತಿ

ಬಗೆದುಂ ನಿನ್ನಸ್ವಾಯೋನ್ನತಿಯನಿವಳತಿಸ್ನೇಹ ಸಂಬಂಧಮಂ ನೀಂ।
ಬಗೆದುಂ ಸಂದೆಮ್ಮ ಸನ್ಮಾಂ ಬಗೆದು ಮಱೆಯದೇನಾನುಮೊಂದಾಗಳುಂ ಮೆ ॥
ಲ್ಲಗೆ ನೀಂ ಕಳ್ಪುವ್ಪುದೆಮ್ಮಂ ನೆನೆದೆರ್ದೆಗಿಡದಂತಾಗೆ ಪಾಲಪ್ಪುದಿಂತೀ।
ಮೃಗಶಾಬೇಕ್ಷಾಕ್ಷಿಯಂ ಮನ್ನಿಸುವುದಿಸಿತನಾಂ ಬೇಡಿದೆಂ ವಜ್ರಜಂಘಾ ॥ ೩೯ ॥

ಭಾರತ ಅಥವಾ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯವು ಚಂಪೂರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪಾಂಡವರ ಜನನದಿಂದ ಕೌರವವಧೆಯವರೆಗೆ ಭಾರತ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾದಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಪೋಷಕನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜನನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಗಂಗರಸನಾದ ಶಿವಮಾರಸೈಗೊಟ್ಟನು (೭೭೬–೮೧೬) **ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ**ವೆಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇವನ ಗಜಾಷ್ಟಕವು ಒನಕೆಯ ಹಾಡಾಗಿತ್ತೆಂದು ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಗಜ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಗುಣನಂದಿ, ೧ನೆಯ ಗುಣವರ್ಮ, ಕವಿವ್ಯಾಸ ಈ ಮುವ್ವರು ಉದ್ದಾಮಕವಿಗಳು ನೃಪತುಂಗನ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗುಣನಂದಿಯು ತರ್ಕವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪಂಡಿತನೂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಪತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದೂ, ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರಮುನಿಯು ಇವನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವೇಂದ್ರಮುನಿಯೇ ಆದಿಪಂಪನ ಗುರುವಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಇವನು ಆವ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯ ಗುಣವರ್ಮನು 'ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ'* ಅಥವಾ 'ಹರಿವಂಶ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ 'ಶೂದ್ರಕ'ವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಬರೆದನೆಂದು ಬೇರೆ ಕವಿಗಳ ಬರಹದಿಂದ ತಿಳಿದರೂ ಈ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ 'ಕಾವ್ಯಸಾರ' ಅಥವಾ 'ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವ'ದಲ್ಲಿ ಈ ಶೂದ್ರಕ ಗ್ರಂಥದ ಕೆಲ ಪದ್ಯಗಳು ಉದಾಹೃತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣವರ್ಮನು ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಕ, ಗಂಗ ಚಕ್ರಾಯುಧ, ಗಂಗರ್ಜುನ, ಕಾಮದ ಎಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಗಂಗರಸನನ್ನು ಶೂದ್ರಕರಾಜನಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಗಂಗರಸನು ೮೮೬ರಿಂದ ೯೧೩ರ ವರೆಗೆ ಗಂಗವಾಡಿಯನ್ನಾಳಿದ ಎರೆಯಪ್ಪನೇ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಅದ್ದರಿಂದ ಗುಣವರ್ಮನು ನೃಪತುಂಗನ ಈಚೆಯ ಕವಿಯೆಂತಲೂ, ಎರೆಯಪ್ಪನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂತಲೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಕವಿವ್ಯಾಸನು ಯಾವನಾಗಿದ್ದನೋ ಎಂದು ಇದ್ದನೋ

---

* ಈಗ 'ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ'ಯವರು ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿಸಿದ ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣವು ೧೨, ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಅರ್ಧನೇಮಿ ಪುರಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇವರೆಲ್ಲರೂ ೮ ನೆಯ ಮತ್ತು ೯ ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಇನ್ನು ೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳಿಕೆಯು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೆ ಆರು ಮಂದಿ ಕವಿಗಳು ಇದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ೧. ಶ್ರೀವಿಜಯ ದಂಡನಾಥ, ೨. ರವಿನಾಗಭಟ್ಟ, ೩. ಕವಿರಾಜರಾಜ, ೪. ಆದಿಪಂಪ, ೫. ಅಸಗ, ೬. ಪೊನ್ನ—ಇವರೇ ಈ ೬ ಜನ ಕವಿಗಳು. ಇವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ತಿಳಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುವೆವು:—

೧. ಮದ್ರಾಸ ಇಲಾಖೆ ಕಡಪಾ ಜಿಲ್ಲೆ ದಾನವುಲವಾಡು ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಜಯ ದಂಡನಾಥನು 'ಅನುಪಮ ಕವಿ,' 'ಅಜಿತವಿಂಗೋಜ' ಎಂದು ಹೊಗಳಿ, ಇವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೩ ನೆಯ ಇಂದ್ರ(೯೧೪-೯೧೬)ನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಜೈನ ಮತದವನೂ ಬಳಿಕುಲದವನೂ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಕೊನೆಗೆ ಸನ್ಯಾಸನ ವಿಧಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದಿದನೆಂತಲೂ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವನು ಎಲ್ಲಿಯವನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಯಾವ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೨. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ನರಗುಂದದ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ಒಂದು ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ ಕಂತಮುಗೆರೆಗೆ ಕೆಲ ಜನರು ಭೂಮಿಯನ್ನೂ, ಆಯವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ರವಿನಾಗಭಟ್ಟನೆಂಬ ಕವಿಯು ಶಕೆ ೮೪೧(೯೧೯)ರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೪ ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ (೯೧೮-೯೩೩) ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದನು. ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲದಿಂದ ಇವನು ಆದಿಪಂಪನ ಸಮಕಾಲೀನನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಇವನ ಪದ್ಯ ರಚನೆಯಿಂದ ಇವನು ಪ್ರೌಢ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಇವನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಈ

ಪೊನ್ನನು ಬರೆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಾವವೂ ಇನ್ನು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಇವನ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗೆ ಶಾಂತಿಪುರಾಣ, ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ ಎಂಬ ಎರಡು ಪುಸ್ತಕಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಇವನು ೧೪ ಆಶ್ವಾಸಗಳುಳ್ಳ ರಾಮಕಥೆ ಅಥವಾ ಭುವನೈಕರಾಮಾಭ್ಯುದಯ ಎಂಬದೊಂದು ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ, ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತವೆಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂದು ಶಾಂತಿಪುರಾಣದ ಕೆಲವು ವಚನಗಳಿಂದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಪನ ಸ್ತುತಿಪರ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟ ಮಲ್ಲಪ ಪುನ್ನಿಮಯ್ಯರು ಮುಂದೆ ತೈಲಪನ ದಂಡನಾಯಕರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಶಾಂತಿಪುರಾಣವು ಚಂಪೂರೂಪವಾಗಿದ್ದು ೧೬ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಶಾಂತಿನಾಥನನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೨ ಆಶ್ವಾಸಗಳುಂಟು. ಇದನ್ನು ಕವಿಯು ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಯೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಬಂಧವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ಚಂದ್ರೋದಯ

ಉದಯಕ್ಷ್ಮಾಭೃತ್ತಟಂ ರಂಗಮನುಡುತತಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ
ಕ್ಷೇಪಮಂ ಪ।
ರ್ವಿದಗುರ್ವಂಧಕಾರಂ ನವಯವನಿಕೆಯುಂ ನಾಲ್ಕು
ಜಾವಂಗಳುಂ ತ॥
ಪ್ಪದೆ ನಾಲ್ಕುಂಕಂಗಳಂ ಪೋಲ್ತಮರ್ದಿರೆ ಹಿಮಕೃನ್ನಾಟಕಾ
ಸೂತ್ರಧಾರಾ।
ಭ್ಯುದಯ ಪ್ರಾರಂಭಮಿಂದ್ರಾಶೆಯೊಳೆಸೆಯೆನೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು
ಶೀತಾಂಶು ಬಿಂಬಂ ॥

ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆಯು ಪೊನ್ನನ ೨ನೆಯ ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಂಥವು. ಇದು ಜಿನಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಕಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದವರೆಗೆ ೨೯

-ಕಂದಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಇದರ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುವೆವು:—

ಜವನಂ ಭಾವಲಯಂ ಸಿಂ।
ಹವಿಷ್ಟರಂ ಚಮರಮಮರ ತೂರ್ಯಮಶೋಕಂ ॥
ಧವಳಚ್ಛತ್ರಂ ಸುರಪು।
ಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಜಿನನಾಥ ನಿಮ್ಮೊಳೆಸೆವುದು ನಿಚ್ಚಂ ॥

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಮದ್ರಾಸದ ವಿಚಿತ್ರ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಪೂರ್ವ ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸನಾದ ೧ನೆಯ ಅಮ್ಮನ (೯೧೮-೨೫) ಶಾಸನ.

೧. ಸರ್ವ್ವೋಪಕಾರಮಶೇಷಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸರ್ವದಾ ಶಿವಂ।
ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನೃಪಾಣಾಂ ಚ ಶಿವಂ ಭವತು ಸರ್ವದಾ ॥

೨. ಸ್ವಸ್ತಿ ॥ ಶ್ರೀಮತಾಂ ಸಕಲ ಭುವನ ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನ
ಮಾನವ್ಯಸ ಗೋತ್ರಾಣಾಂ ಹಾರೀತೀ ಪುತ್ರಾಣಾಂ ಕೌ

೩. ಶಿಕೀ ವರಲಬ್ಧ ರಾಜ್ಯಾನಾಂ ಮಾತೃಗಣಪರಿಪಾಲಿತಾನಾಂ
ಸ್ವಾಮಿ ಮಹಾಸೇನ ಪಾದಾನುಧ್ಯಾತಾ

೪. ನಾಂ ಭಗವನ್ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದಾಸಾದಿತ ವರಾಹ
ಲಾಂಛನೇಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣವ

೫. ಶೀಕೃತಾರಾತಿಮಂಡಲಾನಾಂ ಅಶ್ವಮೇಧಾವಭೃತ
ಸ್ನಾನ ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ವಪುಷಾಂ ಚಲುಕ್ಯಾ

೬. ನಾಂ ಕುಲಮಲಂಕರಿಷ್ಣೋಃ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯವಲ್ಲಭಸ್ಯ ಭ್ರಾತಾ
ಕುಬ್ಜವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನೋಽಷ್ಟಾದ

೭. ಶ ವರ್ಷಾಣಿ। ತತ್ಪುತ್ರೋ ಜಯಸಿಂಹವಲ್ಲಭಸ್ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶ
ದ್ವರ್ಷಾಣಿ। ತದ್ಭ್ರಾತುರಿನ್ದ್ರರಾಜ ನಂ

೮. ದನೋ ವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನೋ ನವ ವರ್ಷಾಣಿ। ತತ್ಪುತ್ರೋ
ಮಂಗಿ ಯುವರಾಜಃ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಸಂವತ್ಸರಾನ್

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಬರೆದುದಾ
ತ್ತಾನೆ. ಗ್ರಂಥವು ೧೪ ಆಶ್ವಾಸಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
ತಾರದಲ್ಲಿ ಅರಿಕೇಸರಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ, ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೂ
ನಿಗೂ, ಮನ್ಮಥನಿಗೂ ಹೋಲಿಸಿ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕಗ
ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಳಿಕ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ ವಿನಾಯಕನನ್ನೂ ನುತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತರುವಾಯ—'ಹಿಂದೆ ಅನೇಕರು ಭಾರತ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, ಆವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಜಡದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾರೂ ಸಮರ್ಥರಿಲ್ಲ'—ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು "ಪೇೞಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪೋಷಕನ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ:—

ರಾಜಧರ್ಮ (ಅರ್ಜುನೋಕ್ತಿ)

ಒತ್ತಿ ತಱುಂಬಿನಿಂದ ರಿಪುಭೂಜ ಸಮಾಜದ ಬೇರ್ಗಳಂ ಸಥ।
ಕ್ಕೆತ್ತದೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಪುಱಿವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಚಾಗದೊಳ್ಪಿನ
ಚೆಣ್ಣತ್ತದೆ ಪೂಣ್ದು ಬಾೞ್ವ ಪುೞುವಾಸನನೆಂಬನಜಾಂಡ
ಮೆಂಬುದೊಂ।
ದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುೞುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ ಮುರಾಂತಕಾ।

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬಂಧವು ಆದಿಪುರಾಣದ ಬಂಧದಷ್ಟು ಲಲಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ ಭಾವಗರ್ಭಿತವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳು ಹೆಚ್ಚು; ಇದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪದಗಳು ಹೆಚ್ಚು.

೫. ಅಸಗನ ಹೆಸರನ್ನು ನಯಸೇನನೂ ಪೊನ್ನನೂ ದುರ್ಗಸಿಂಹನೂ ತಂತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕಾಲವು ಸುಮಾರು ೯೪೫ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವನು ಎಲ್ಲಿಯವನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಯಾರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇವನ ಕುಲಗೋತ್ರಗಳು ಯಾವುವಿದ್ದುವೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ.

-ಕಂದಪ. ಪೊನ್ನನು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೈನ ಕವಿಯು. ಇಂದ್ರನಂದಿ ಕೊಡುಷು ಇವನ ಗುರು. ಪೊನ್ನ, ಪೊನ್ನಿಗ, ಪೊನ್ನಮಯ್ಯ, ಸವಣ, ?-ಸವಣ ಎಂಬುವೇ ಇವನ ಹೆಸರುಗಳು. ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಉಭಯ ರ. ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸರ್ವದೇವ ಕವೀಂದ್ರ, ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರ ಎಂಬುವೇ ಇವನ ಬಿರುದುಗಳು. **ಉಭಯ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ** ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು (೯೪೦-೯೬೯) ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಪೊನ್ನನು ತನ್ನ 'ಶಾಂತಿಪುರಾಣ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ*. ಪಂಪ ಪೊನ್ನ ರನ್ನರು **ರತ್ನತ್ರಯ**ರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ರನ್ನನು ತನ್ನ ಅಜಿತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ†. ವೆಂಗಿ ವಿಷಯದ ಕಮ್ಮನಾಡಿನ ಪುಂಗನೂರವರೂ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ದಂಡನಾಯಕರೂ ಆದ ಮಲ್ಲಪ, ಪುನ್ನಿಮಯ್ಯ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಜೈನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ಇವನ ಆಶ್ರಯದಾತರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನು ಬಹು ಚತುರ ಕವಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳೊಳಗೆ ಅಸಗನಿಗಿಂತಲೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳೊಳಗೆ ಕಾಳಿದಾಸನಿಗಿಂತಲೂ ತಾನು ನೂರ್ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಿನವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ:—

ಕನ್ನಡ ಕವಿತೆಯೊಳಗಸಗಂ।
ಗನ್ನೂರ್ಮಡಿ ರೇಖೆಗಗ್ಗಳಂ ಸಕ್ಕದದೊಳ್ ॥
ಮುನ್ನುಳ್ಳ ಕಾಳಿದಾಸಂ।
ಗನ್ನೂರ್ಮಡಿ ರಚನೆಯೊಳ್ ಕುರುಳ್ಗಳಸವಣಂ ॥

---

* ಭುವನದ ಕನ್ನಡ ಸಕ್ಕದ।
ಕವಿಗಳ್ ಸಲೆ ಸಾಲೆ ಸೋಲೆ ಸವಣಂಗಿತ್ತಂ।
ಸವಿವೇಕಮುಭಯಕವಿಚ।
ಕ್ರವರ್ತಿ ಪೆಸರಂ ನಿಜಾಹಿತೋಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ ॥

† ಕವಿಜನದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯ।
ಪವಿತ್ರರೆನೆ ನೆಗಳ್ದಿ ಪಂಪನುಂ ಪೊನ್ನಿಗನುಂ।
ಕವಿರತ್ನನುಮಿಾ ಮೂವರ್।
ಕವಿಗಳ್ ಜಿನಸಮಯದೀಪಕರ್ ಪೆಱರೊಳರೇ ॥

೯. ತತ್ಸೂನುರ್ಜ್ಜಯಸಿಂಹಸ್ತ್ರಯೋದಶ ಸಂವತ್ಸರಾ।
ಮಾತುರಾನುಜಃ

೧೦. ಷಣ್ಮಾಸಾನ್ । ತದಗ್ರಜೋ ವಿಷ್ಣುರಾಜಸ್ಸ
ಮುಚ್ಚಾಟ್ಯ ಸಪ್ತತ್ರಿಂಶತ್ಸಂವತ್ಸ...

೧೧. ತ್ಪುತ್ರೋ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕಃ ಅಷ್ಟಾದಶಾಬ್ದಾನ್ ।
ತನ್ನಂದನೋ ವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನಃ ಷಟ್ತ್ರಿಂಶ

೧೨. ದಬ್ದಾನ್ । ತತ್ಪುತ್ರಃ ಗಂಗ್ಗ ರಟ್ಟಬಲೈಸ್ಸಾರ್ದ್ಧಂ ದ್ವಾದ
ಶಾಬ್ದಾನಹರ್ನ್ನಿಶಂ ಭುಜಾರ್ಜ್ಜಿತಬಲಂ

೧೩. ಖಡ್ಗ ಸಹಾಯೋ ನಯವಿಕ್ರಮೈಃ ॥ ಅಷ್ಟೋತ್ತರಂ
ಯುದ್ಧಶತಂ ಯುದ್ಧ್ವಾ ಶಂಭೋರ್ಮ್ಮಹಾ

೧೪. ಲಯಾನ್ । ತತ್ಸಂಖ್ಯಯಾ ಕರೋದ್ವೀರೋ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ
ಭೂಪತಿಃ ॥ ಕೃತ್ವಾ ರಾಜ್ಯಂ

೧೫. ಸವೇಂಗೀಶಸ್ಸ ಚತ್ವಾರಿಂಶತಸ್ಸಮಾನಾ । ಚತುರುತ್ತರ
ಸಂಕ್ರಾಂತಾನ್ ಯಯೌ ಸಖ್ಯಂ ಶಚೀಪತೇಃ ॥

೧೬. ತತ್ಸೂನುರ್ಜ್ಜಯವದ್ವೀರಃ ಕಲ್ಯಾದಿರ್ವ್ವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನಃ ।
ವೇಂಗೀನಾಥಸ್ಸಮಸ್ತಾನಾಮಾಯುಧಾ

೧೭. ನಾಂ ಕಳೌ ಕೃತೀ । ವರ್ಣಾಶ್ರಮಸ್ಥಿತಿ ನಿಯೋಜನದಕ್ಷ
ರಕ್ಷಾಶಿಕ್ಷಾಪರಪುರಂಜಯ ಸ

೧೮. ಕ್ತ್ಯಬಾಹುಃ । ನಿತ್ಯಸ್ತ್ರಿವರ್ಗ್ಗ ಪರಿಪಾಳನ ತಸ್ತ್ರಮಸ್ತ್ರಿ ಸಂವರ್ದ್ಧಿ
ತಾಖಿಲ ಧರಾತಲ ಲಬ್ಧ ತೇಜಾಃ ॥

೧೯. ಗಜವಾಜಿ ಯುದ್ಧಕುಶಲಸ್ಸಾರ್ದ್ಧ ಸಂವತ್ಸರಂಸ್ಥಿತಃ ।
ಬಭೂವ ರಾಜ್ಯೇನ ಯುವಿ

೨೦. ದಭಿಷಿಕ್ತಃ ಕುಲೋನ್ನತೇಃ । ತತ್ಸುತೋ ಜನಿ ಸಮಸ್ತ
ಭೂಭೃತಾಂ ಶಾಸಕಃ ಸಕಲ ಸಂಪದಾಂ ಪ

೨೧. ತಿಃ । ಧೈರ್ಯ್ಯ ದಾನ ಧೃತಿ ನಿರ್ಮ್ಮಲ ಶ್ರೀ ಪ್ರತಾಪಧರ
ಮೂರ್ತ್ತಿರ್ವಿಶ್ರುತಃ ॥ ಸಮರನಿ

-ಕಂದಪ. ವೈತಾರಾತಿವ್ರಾತಾಸನೇಕ ಧರೇಶ್ವರಾನ್ ಪ್ರಕೃತಿಬಲ ಸಂಪನ್ನ
ಕೊಡುವು ? ಸ್ತೇಜಸ್ತ್ರಿಕ್ರ

?-ಸವನುಜೋಸ್ನತಿಃ। ವಿಲಸದಸಿನಾ ಜಿತ್ವಾ ಸೂರ್ಯ್ಯಂ
ರ.. ಅಕ್ಷವತಿ ಪ್ರತಾಪಯಶೋಮಯೈರ್ಜ್ಜಗತಿ ವಿಜಯಾದಿ

೨೪. ತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಂ ಗುಣೈಶ್ಚ ಜಿಗಾಯ ಸಃ। ಗಂಗಾಸಂಗಜವೈರಿ
ಶಕ್ತಿರಸವಾನ್ ರಟ್ಟೇಶ ಸಂಜೋದಿತೋ

೨೫. ಜಿತ್ವಾ ಮಂಗಿಶಿರೋಹರತ್ ಯುಧಿ ಮಹಾಬಾಪ್ವಾಪ್ತ
ವೀರ್ಯ್ಯಾರ್ಯ್ಯವಾ। ಕೃಷ್ಣಂ ಸಂಕಿಲಮಂ

೨೬. ಕಿತಾಖಿಲ ಬಲಪ್ರಾಪ್ತೋರುಸದ್ವಿಕ್ರಮೋ ಭೀತ್ಯಾರ್ತಂಚ
ವಿಧಾಯ ತತ್ಪುರಮುರಂ ಯೋ

೨೭. ನಿರ್ದ್ದದಾಹ ಪ್ರಭುಃ ॥ ಸಸಮಸ್ತ ಭುವನಾಶ್ರಯ
ಶ್ರೀ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯಶ್ಚತುಶ್ಚತ್ವಾರಿಂ

೨೮. ಶದ್ವರ್ಷಾಣಿ। ....

——※——

ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪುಸ್ತಕ

ಬೆಲೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಪುರವಣಿ

---

೧ ನೆ ವರ್ಗ—ಪದ್ಯ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥಗ

೧. ಆರು ಶಾಸ್ತ್ರ ಟೀಕು (ನಿಜಗುಣಶಿವಯೋಗಿ)			
೨. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗೀತಗಳು (ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	೧	೮	೦
೩. ಕರ್ಣ ವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ (ತಿರುಮಲಾರ್ಯ)	೦	೧೦	೦
೪. ಕಿರಿಯ ಕಾಣಿಕೆ	೧	೧೦	೦
೫. ಪದ್ಯಸಂಗ್ರಹ (ಬಾ. ಸಾ. ಮಂಡಲ)	೦	೯	೦
೬. ಪಂಪ ಭಾರತ	೨	೦	೦
೭. ಪಾರ್ವತೀಪರಿಣಯ (ಕನಮಡಿ)	೦	೧೨	೦
೮. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ (ಕನಕದಾಸ)	೨	೧೨	೦
೯. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ	೨	೮	೦
೧೦. ರಕ್ಷಾ ಶತಕ (ಹರೀಶ್ವರ)	೦	೪	೦
೧೧. ಶ್ರೀ ಗುರುಚರಿತ್ರ (ಮುಡಕಟ್ಟಿ)	೪	೦	೦
೧೨. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕರ್ನಾಟಕ ಛಂದೋರಾಜಂ ..	೨	೦	೦
೧೩. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕೌಮುದಿ (ಮಂಗರಸ)	೧	೧೨	೦
೧೪. ಸೌಂದರ ಪುರಾಣಂ (ಬೊಮ್ಮರಸ)	೧	೮	೦
೧೫. ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ (ಜಗನ್ನಾಥದಾಸ)	೦	೧೨	೦

೨ ನೆ ವರ್ಗ—ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ಅಕ್ಕಲಕೋಟ ಮಹಾರಾಜರು (ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೦	೮	೦
೨. ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಸಮರ್ಥರ ಪುಣ್ಯಚರಿತ್ರೆ (ಮೂಡ ಭಟಕಳ) ..	೦	೧೨	೦
೩. ಆಂಗ್ಲೇಯ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಚರಿತ್ರೆ (ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ) ..	೧	೨	೦
೪. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂ. ೧ (ರಾ ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ) ..	೨	೪	೦
೫. ,, ೨ (,,) ..	೨	೪	೦
೬. ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಪಿಡಿ (ಭಾರದ್ವಾಜ)	೧	೦	೦
೭. ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂ. ೩ (ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	೪	೦	೦
೮. ಕೆಲವು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಜೀವನಕಾಲ ವಿಚಾರ	೫	೫	೦
೯. ಗುರುಗೋವಿಂದಸಿಂಹ (ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೦	೧೩	೦
೧೦. ಜಕಣಾಚಾರ್ಯ	೦	೧೪	೦
೧೧. ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಕರಮರಕರ)	೦	೩	೦
೧೨. ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯ ಮಹಾರಾಜರು (ಕರ್ಪೂರ)	೦	೧೨	೦

	ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
ಕಂದಪ. ಪ್ರತಾರಾತಿಶಾಸ್ತ್ರಶಿಲ್ಪ, ಭಾ. ೧	೫	೮	೦
ಕೊಡುಪು	೨	೨	೦
[illegible] ರಾಜರ ವಂಶಾವಳಿ, ಭಾ. ೧, ೨ ..	೧	೮	೦
[illegible] (ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧	೨	೦
೧. [illegible] ತರು (ಕರ್ಪೂರ)	೦	೮	೦
೧೮. ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಹುಲಕವಿ)	೧	೦	೦
೧೯. ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ (ಕರ್ಪೂರ)	೧	೦	೦
೨೦. ಹಿಂದೂದೇಶದ ಶಾಸನಪದ್ಧತಿ (ನಾಯಿಕ)	೧	೨	೦

೩ ನೆ ವರ್ಗ—ಪೌರಾಣಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು

	ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧. ಗುರುಕಥಾ ಕಲ್ಪತರು, ಭಾ. ೧, ೨	೩	೪	೦
೨. ತುಲಸೀರಾಮಾಯಣಾಮೃತ (ಗಳಗನಾಥ)	೩	೦	೦
೩. ನವನಾಥ ಭಕ್ತಿಸಾರ (ಅಲಗೂರ)	೨	೮	೦
೪. ಭಾಗವತಾಮೃತ (ಗಳಗನಾಥ)	೩	೮	೦
೫. ಭೀಷ್ಮ ಚರಿತೆ (ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ)	೧	೧೦	೦
೬. ಶಿವಲೀಲಾಮೃತ ಕಥೆಗಳು (ಹೊಸ್ಕಾಪುರ ಮಠ) ..	೦	೧೦	೦
೭. ಶ್ರೀ ಕಾಲಿಕಾದೇವಿ ಪುರಾಣ (ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ) ..	೧	೪	೦
೮. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಪ್ರಬಂಧಂ (ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ) ..	೩	೧೨	೦
೯. ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ಟೀಕು, ೧೦ ಸ್ಕಂಧ (ರಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ) ..	೩೨	೮	೦
೧೦. ಸಚಿತ್ರ ಯಮಶಾಸನ (ಕಿತ್ತೂರ)	೦	೧೨	೦

೪ ನೆ ವರ್ಗ—ನಾಟಕಗಳು

	ರೂ.	ಆ.	ಪೈ.
೧. ಅಭಿಷೇಕ ನಾಟಕ (ಸುಂದರಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೦	೬	೦
೨. ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತೆ (ಮುಳಬಾಗಲ)	೦	೧೨	೦
೩. ಕಬೀರದಾಸ (ಗರುಡ)	೧	೦	೦
೪. ಗಜರಾನಾಟಕ (ಹಂಪೀಹೊಳಿ)	೧	೦	೦
೫. ಕೌಮುದೀನಾಟಕ (,,)	೧	೪	೦
೬. ಪತಿವಶೀಕರಣ (ಕೆರೂರ)	೦	೧೨	೦
೭. ಪ್ರತಿಮಾನಾಟಕ (ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೦	೧೪	೦
೮. ಭ್ರಾತೃ ಪ್ರೇಮ (ರಾಮಕೃಷ್ಣ)	೦	೧೨	೦
೯. ಮೀರಾಬಾಯಿ (ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ)	೦	೮	೦
೧೦. ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ (ಸಂಸ)	೧	೦	೦
೧೧. ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ (ಅಳಸಿಂಗ್ರಾಚಾರ)	೦	೧೪	೦
೧೨. ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ (ರಾಮಕೃಷ್ಣ)	೦	೧೧	೦

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪುಸ್ತಕಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

3444—28. ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ

33

ಕನ್ನಡ ...ಣ್ಯ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ

...ಸುಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ...ತ್ತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವದೇ ...ವು. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಪ್ರವೇಶ ಫೀ ...ಾಲೆಯ ಕಾಯಂ ವರ್ಗಣೀದಾರರಾಗುವ... ...ಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ೩/೪ ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಡುವೆ... ...ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದಿದ್ದು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅತ್ಯುಪ... ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸವು ಭಾಗವಾಗಿ ಅಚ್ಚಾಗುತ್ತ... ೨ ಸಂಪುಟಗಳು ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೩೦೦ ಪುಟಗಳು ಭಾಗದಂತೆ ೪ ಭಾಗಗಳು ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ...ಹಿತಿಗಾಗಿ ಕೆಳಗಿನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿರಿ.

...ಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ. } **ಶ್ರೀ. ರಾ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಬಿ. ಎಸ್ ಸಿ.** ಆಡಳಿತೆಗಾರರು.

...ಶಂಕರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪುಸ್ತಕ ಭಾಂಡಾರ

(ಪ್ರಕಾಶಕರೂ ಪುಸ್ತಕ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳೂ)

ಇಡಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ...ಗಳೂ (ಶಾಲೋಪಯೋಗಿ, ಕಾಯಿದೆ ಸಹ) ...ಳೂ ಒರವಣಗಳೂ ಅಗ್ಗವಾಗಿ ದೊರೆಯುವವು. ...೪ ಹಣವನ್ನು ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕಳಿಸಿ ತಮಗೆ ...ೆ ನಕಾಶ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಬರೆಯಬೇಕು.

...ರು ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಭಾಂಡಾರದಲ್ಲಿ ... ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ...

...ರದ **ಬೆಲೆ ಪಟ್ಟಿಯ**ನ್ನಿಚ್ಛಿಸುವವರು ೪ ಆಣೆ ಅಂಚೆ ...ೀಟುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕು. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೂ ಶಾಲೆ... ...ಾಸ್ತ್ರರರಿಗೂ ಯೋಗ್ಯ ದಳ್ಳಾಳಿ ದೊರೆಯುವದು.

...ಾಳಮಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ ತಾ॥ ೭-೭-೧೯೩೯ } **ಶ್ರೀ. ರಾ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಬಿ. ಎಸ್ ಸಿ.** ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು.

3444-29. ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ